— પ્રાપ્તિસ્થાન —

શ્રી આત્મ-કમલ-લબ્ધિસૂરીશ્વરજી
જૈન જ્ઞાન મંદિર,
૬, જ્ઞાન મંદિર લેન,
દાદર બી. બી. મુંબઈ-૨૮

શા જયંતિલાલ હીરાચંદ વોરા
કામાલેન, મહાત્મા ગાંધી રોડ,
શ્રીજી ભુવન, ઘાટકોપર
મુંબઈ-૭૭

સંસ્કારની સીડીની

પ્રથમ આવૃત્તિ વિ. સં. ૨૦૧૧ પ્રત ૨૦૦૦
બીજી આવૃત્તિ વિ. સં. ૨૦૨૨ પ્રત ૨૨૫૦
સુધારા વધારા સાથે
ત્રીજી આવૃત્તિ વિ. સં. ૨૦૧૨ પ્રત ૧૫૦૦
સુધારા વધારા સાથે
ચોથી આવૃત્તિ વિ. સં. ૨૦૧૬ પ્રત ૧૫૦૦
સુધારા વધારા સાથે
પાંચમી આવૃત્તિ વિ. સં. ૨૦૧૮ પ્રત ૨૦૦૦
છઠ્ઠી આવૃત્તિ વિ. સં. ૨૦૧૯ પ્રત ૨૦૦૦
સાતમી આવૃત્તિ વિ. સં. ૨૦૨૪ પ્રત ૧૦૦૦
આઠમી આવૃત્તિ વિ. સં. ૨૦૨૭ પ્રત ૨૦૦૦
નવમી આવૃત્તિ વિ. સં. ૨૦૩૧ પ્રત ૧૦૦૦
દશમી આવૃત્તિ વિ. સં. ૨૦૩૨ પ્રત ૧૨૫૦

૧૬૫૦૦

પ્રાપ્તિસ્થાન—
મેવંતીલાલ વી. જૈન
ઠે૦ મોતીશા જૈન, દેરાસર
પાંજરાપોળ, મુંબઈ-૪

મુદ્રક—
ભાનુચંદ્ર નાનચંદ મહેતા
શ્રી બહાદુરસિંહજી પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ,
પાલિતાણા * (સૌરાષ્ટ્ર)

[illegible]

[illegible]

... "કુદરતે એ ... છે ... સ્પષ્ટ રીતે કહ્યું છે કે માનવી ... રીતે ... તથા ... કરવા ... પણ પ્રાપ્તિ ... થઈ નથી" ... માનવની મહત્તા અસાધારણ છે પણ પોતાને પ્રાપ્ત થયેલી પ્રકૃતિની સામગ્રીઓનો ઉત્તમ પ્રકારે સદુપયોગ કરીને

અંશે મહત્તાને પ્રાપ્ત કરી, મહાનથી મહાન્ અતિશય ઉન્નત તથા સર્વોચ્ચ શિખર પર આરૂઢ થઇ, આત્માની પરમદશાને પામવા સફલ બને છે, એટલે તે માનવ પોતાને મળેલ સામગ્રી, સાધનો કે સંયોગોનો દુરુપયોગ કરી અધમથી અધમ, અતિશય હીન તથા નિકૃષ્ટ દશાને પણ પામે છે.

આમ બનવામાં મુખ્ય કારણ બુદ્ધિનો વિપર્યય ગણી શકાય. તત્ત્વ કે અતત્ત્વના વિવેક વિનાનો માનવ; પોતાનાં શ્રેય, કલ્યાણ યા મંગલને નહિ સમજતો કેવલ કાલ્પનિક ઇન્દ્રિયજન્ય સુખની તૃષ્ણાથી પ્રેરાઇને પોતે જ પોતાના અહિતને આચરનારો બને છે. બુદ્ધિનો વિપર્યય જૈનશાસ્ત્રીય પરિભાષામાં 'મિથ્યાત્વ' કહી શકાય. આ એક મહારોગ છે. દુસાધ્ય કોટિનો પારાવાર અકલ્યાણ કરનારો દારુણ વ્યાધિ છે. સદ્‌વિચારનો, સુસંસ્કારનો કે આત્માના ઉર્ધ્વગમનનો વિઘાતક આ જ એક કારમો પ્રત્યવાય છે.

આજે સંસાર-સમસ્ત તરફ દૃષ્ટિપાત કરી જુઓ! હૃદયની આંખો ખુલ્લી રાખી વિવેકપૂર્વક સંસારને જરા જોઇ તો જુઓ! ચોમેર પ્રવૃત્તિ, પ્રવૃત્તિ ને પ્રવૃત્તિ જ દેખાય છે. જાણે માનવ કેવળ યંત્રની જેમ પ્રવૃત્તિઓનાં ચક્રોનો કેવળ હાથો બનીને દોડધામ કરી રહ્યો છે. ક્ષણમાત્ર પણ એને અન્તર્મુખ બનીને પોતાની જાતને અવલોકવાની ફુરસદ નથી મોહ, અજ્ઞાન તથા તૃષ્ણાના માદક નશામાં ચકચૂર બનીને એ કયાંયે રોકાતો નથી. ઘડીકમાં ક્રોધમાં અંધ બનીને ધુંવાકુંવા થતો ધમધમે છે, તો ઘડીમાં માનના ઘેનમાં પોતાની જાતને જગતમાં સર્વ રીતે પરિપૂર્ણ માની અક્કડ બનીને ફરતો હોય છે, તો ક્ષણભર માયાના બાહુપાશમાં જકડાઇને દંભ, છલ તેમજ પ્રપંચના પાશવી તોફાનોમાં પોતાના આત્માને પણ છેતરતો રહે છે. ને લોભનું તો પૂછવું જ શું? સંપત્તિ, સત્તા, સુખ અને જીવન આ બધાયના અતિશય લોભમાં પાગલ બનેલો માનવ, આજે જગતનું એક પણ પાપાચરણ બાકી નહિ કે જે એણે અસ્પૃશ્ય રાખ્યું હોય! પુણ્ય અને પાપ, ધર્મ કે

લેખક મુનિશ્રી ટૂંકમાં ઘણું ઘણું અહિં કહી જાય છે ઘરનાં સ્વચ્છ, સાદા તથા સાત્ત્વિક ખાનપાનને ત્યજીને વ્યસનોની પાછળ ખૂવાર થતા માનવોને આ પ્રકરણ પ્રેરક સદ્બોધ આપે છે. ચ્હા જેવી નિર્માલ્ય વસ્તુ કે શરીરસ્વાસ્થ્યની દૃષ્ટિએ પણ હાનિકારક છે, તેના સ્વાદમાં આજે ભારતભરના ક્રોડો પ્રજાજનો ગાડાતૂર બનીને સંયમ, સદાચાર તેમજ સ્વચ્છતા તથા આરોગ્ય પર પૂળો મૂકી રહ્યા છે, એ કેટ-કેટલું ખતરનાક છે?

'એક પટેલ' લેખમાં ભલાઇવાદનો ગર્ભિત રીતે સદુપદેશ રજૂ થયો છે, સ્વાર્થમાં અંધ બનેલો માનવ અન્યનું અશુભ કરવાની વૃત્તિમાં કેટ-કેટલો પાગલ તથા ભાનભૂલો બની જાય છે, અને પરિણામે પોત-પોતાના જ ખોદેલા ખાડામાં જે રીતે ધકેલાઇ જાય છે, એ હકીકત આ શબ્દચિત્રમાં આબાદ રીતે આલેખાઇ છે.

ઇર્ષ્યા, લોભ, મત્સર, માન તથા લોભ, કામ અને ક્રોધ આદિને વશ બનેલો સંસારી આત્મા; મનના અસંયમ દ્વાર દુષ્ટ વિકલ્પો તથા અશુભ અધ્યવસાયથી નિરર્થક પાપબંધ કરે છે. કાયા કે વાણીના અસંયમ કરતાં મનનો અસંયમ આત્માને દુર્ગતિના માર્ગ ભણી નિરંકૂશપણે ઘસડી જાય છે, તે બોધ આ શબ્દચિત્રમાં મળી રહે છે. પૂર્વકાલે આર્યસંસ્કૃતિપ્રધાન આ ભારતદેશમાં જનસમાજની મનોવૃત્તિ નિરુપદ્રવી હતી સંયમ તથા સાદાઇના ગુણો એ કાળની પ્રજાના પ્રાણમાં ભરેલા પડયા હતાં એટલે મનનો સંયમ તથા અપાર વધતી જતી તૃષ્ણા પરનો કાબૂ સામાન્ય માનવના જીવનનાં પણ કોઇ અજબ હતો કાયાદ્વારા કદાચ ઘોર પાપાચરણો આચરાઇ જાય, તો પણ મનને નિર્લેપ તથા જાગૃત રાખવા માટેનો સંયમ અદ્ભુત હતો. આજે આ જ એક ઉમદા તત્ત્વની ખામી આપણા માનવસંસારમા ...ને પગલે દેખાઇ રહી છે. આ કારણે શક્તિ તથા સામર્થ્યના ... માનવ કાયા કે વાણીથી અન્યનુ અશુભ નહિ કરતો હોય,

સંયમી બનાવવા માટેનું ઘડતર બાલ્યકાળથી આપતા રહે. મા-બાપોએ ભૂલવું જોઇતું નથી કે, 'આજના બાળકો એ આવતી કાલના માનવો છે; તેઓને મહાન્ કે અધમ બનાવવા એ તમારા હાથમા છે. તુચ્છ સ્વાર્થ કે મોહને વશ થઇને તમારા બાળકોનું ભાવિ અંધકારમય બનાવી એ દ્વારા તમારા હાથે તમે તમારા સર્વનાશને ન નોતરશો !'

'ઘડિયાળ જૂઠી છે' એ શબ્દચિત્ર જૂઠની ભયંકરતા બનાવી જાય છે સંસારમાં મોટું પાપ મૃષાવાદનુ છે તેનું સેવન કરનારો માયા, છળ, કપટનો આશ્રય લઇને અનેક પાપોનો ભાર પોતાનાં જીવનમાં વીંટાળે છે એના પરિણામે તે કોઇના પણ વિશ્વાસનું પાત્ર બનતો નથી. સગો ભાઇ, પત્ની, પુત્ર કે સર્વપરિવાર જૂઠા માણસથી હંમેશાં શંકિત રહે. તે સાચું બોલે તો પણ તેના પ્રત્યે કદિ કોઇને સ્નેહ, સહાનુભૂતિ કે સદ્ભાવ જન્મતા નથી. આવો આત્મા પોતાના સઘળા સદ્ગુણોનો વિનાશ કરે છે. આ લોક તથા પરલોકને ખરાબ કરે છે.

આ હકીકત શિક્ષક તથા વિદ્યાર્થીઓ વચ્ચેના સંવાદોમાં રજૂ થઇ છે વસુ જેવો રાજા કેવળ એક-ન્હાના જૂઠાણાના પ્રભાવે પોતાનુ સર્વસ્વ હારી નરકમાં ચાલ્યો ગયો. એ ઐતિહાસિક પ્રસંગ આજના સભ્યતાના નામે ભયંકર જૂઠાણાને સફેદ ઓછાડ હેઠળ ચલાવી રહેલા સુધરેલા યુગને ચેતવણીના સૂર સંભળાવી જાય છે દેખાવ આડંબર અને બહાનાના ભપકાઓની પાછળ હળાહળ જૂઠાણું જ્યા ડગલે-પગલે દેખાઈ રહ્યુ છે, તે યુગમા પણ સત્યની કિંમત કદી ઓછી થતી નથી. જૂઠાણાને ત્યજીને ગમે તેવા અનર્થો આવે છતા નિસ્વાર્થભાવે વિવેક પૂર્વક હિતકારી સત્યને કહેવુ, એ જ સત્યના ઉપાસક સત્ત્વશીલ આત્માઓનું ધર્મકર્તવ્ય છે

"જિંદગી નકામી ગઇ' એ પ્રકરણ, દુન્યવી અનેક પ્રકારના શિક્ષણોમા ગયેલા માનવોને ઉદ્દેશીને ઠીક પદાર્થપાઠ આપી જાય છે. કેટલા પગથાર ઉપર ફસેલા ભલ-ભલા વૈજ્ઞાનિકોને ઉદ્દેશીને

સાધુઆચાર આ બન્નેની કેવી વચનાતીત અસર, વાંસે નાચવા માટે ચઢેલા ઈલાચીકુમારને થાય છે; તે આખો પ્રસંગ કેટ-કેટલો રોમાંચક તેમ જ અદ્ભુત છે?

બાહ્ય અનુષ્ઠાનો, ક્રિયાકાંડો તથા શુભ વ્યવહાર; આત્મ-કલ્યાણના અભિલાષી ભવ્ય જીવોને માટે ખૂબ જ ઉપકારક છે. જ્યાં સુધી અશુભમાં આત્મા ક્ષણે-ક્ષણે આકર્ષાઈને મોહ, મમતા, તથા પર-પદાર્થોમાં વગર પ્રેરણાયે દોડયો જાય છે; ત્યાં સુધી તેને શુભ આલંબનો અવશ્ય જોઈશે જ. આ સનાતન સત્યને લેખક મુનિશ્રી, આ પ્રસંગના ઉપસંહારમાં સ્પષ્ટરૂપે રજૂ કરે છે. તેઓ જણાવે છે; આપણને સત્સંગ, સારા આલંબન, ઉચ્ચ આદર્શો, શિષ્ટસાહિત્ય, દેવ, ગુરુ અને ધર્મની ઉપાસના આ બધી વસ્તુની જીવનમાં ડગલે ને પગલે જરૂર છે. ક્ષણિક પ્રલોભનોમાં આત્મા ફસાઈ જીવનની બરબાદી ન કરે તે પહેલાં આત્માએ જાગવાની જરૂર છે.'

'હસવું અને રડવું' એ આ લેખસંગ્રહમાંનો સર્વશ્રેષ્ઠ નિબંધ છે. હાસ્ય તથા રુદન ઉપર તલસ્પર્શી મીમાંસા આ પ્રકરણમાં લેખક મુનિશ્રીએ ખૂબ જ શિષ્ટશૈલીયે ગંભીર ભાવે કરી છે. સંસારમાં સંપત્તિ અને વિપત્તિ શાતા અને અશાતા, રતિ તથા પ્રીતિ, હર્ષ કે શોક ઈત્યાદિના પ્રસંગો ધૂપ-છાંવની રમતની જેમ પ્રત્યેક સંસારીના જીવનમાં અનિવાર્ય હોય છે. કર્મોદયજનિત આ બધી સાંસારિક સ્થિતિમાં જે નિર્લેપ ભાવે સમતાપૂર્વક જાતને કેળવી જાણે છે. તેજ સંસારને જિતી જાય છે હાસ્યના જીવનમાં કેવા-કેવા વિચિત્ર પ્રસંગો સામાન્ય રીતે આવતા રહે છે, તેનું હૃદયંગમ શૈલીએ માનસશાસ્ત્રના અભ્યાસીની અદાથી અહિં નિરૂપણ થયેલું જોઈ શકાય છે. તે રીતે રુદન પણ સંસારમાં હાસ્યની પાછળ રહેલું છે. નિર્બળ, ચંચળ તથા બાલીશવૃત્તિના આત્માઓ ડગલે ને પગલે હસ્યા-રડયા કરે છે, તે વાસ્તવિક રીતે અજ્ઞાનદશાનાં પ્રતિકો છે. ઉપદેશ પ્રસ્તુત લેખમાંથી સારરૂપ મુનિશ્રી વાંચકના માનસપટ ર કરે છે.

રહેલી અપાર કરુણાનો આપણને ખ્યાલ આપી જાય છે. ચંડકૌશિક સર્પનો આત્મા, ક્રોધના આવેશમાં જે રીતે ગબડી રહ્યો છે, તેનો ઉદ્ધાર કરવા પ્રભુ શ્રી મહાવીરદેવ પધારે છે. ઈતિહાસનો આ મંગલ પ્રસંગ પ્રભુ શ્રી મહાવીરદેવના ધૈર્ય, ગાંભીર્ય તથા અનંત કરુણાનું દર્શન આપણને કરાવી જાય છે.

આજે જેમ અનેક વાદો, ભારતદેશમાં બીલ્લીટાપની જેમ ફૂટી નીકળ્યા છે. આ બધા તકવાદની ઉપમાને પાત્ર બનેલા વાદોએ વાડાઓ ઉભા કરી વાતાવરણને વિકૃત કરી મૂક્યું છે રાજકીયક્ષેત્રે કે સામાજિક ક્ષેત્રે, ધાર્મિકક્ષેત્રે કે સાંસ્કારિકક્ષેત્રે માનવ પોતાની મહત્તાનાં ખોટા ઘમંડમાં જાતને આગળ લાવવાની મલિન વૃત્તિનો પ્રેરાયેલો, પોતાને પ્રાપ્ત થએલ બુદ્ધિ-શક્તિનો ભયંકર દુરુપયોગ કરી વાણી દ્વારા બકવાદનો આશ્રય લે છે. જગતમાં અનેક અનર્થોને જન્માવનાર વાણીનો દુરુપયોગ છે. વાચા એ દૈવીસંપત્તિ છે. તેમ આસુરીસંપત્તિ પણ છે. વાણી શીતલ જલ છે, અને ભડભડ બળતી આગ પણ છે. વિવેકપૂર્વક ધીર ગંભીરભાવે વાણીનો ઉપયોગ કરનાર ખરેખર પોતાની વાણીદ્વારા સર્વનું શ્રેય સાધવામાં સહાયક બને છે. ઉકળાટ, આવેશ તથા ક્રોધ, લોભને વશ થઇ નિર્વિવેકપણે વાણીના પુદ્‌ગલોને ફેંકનારો અશાંતિની આગ સળગાવે છે; બોલતા ન આવડે તો મૌન રહો પણ બોલો તો પરિણામનો વિચાર કરી વિવેકપૂર્વક બોલો એ બોધ 'બોલો તો તોલીને બોલો' પ્રકરણમા વિસ્તારપૂર્વક લેખક મુનિવરશ્રીએ આપ્યો છે, જે ઉપયોગી તથા ઉપકારક છે.

'નવકાર મંત્રનો અજબ પ્રભાવ' લેખમાં નવકાર મંત્ર પ્રત્યેની શ્રદ્ધા જીવનમાં કેવા અદ્‌ભુત ચમત્કારો સર્જી જાય છે તે વર્તમાનકાલે બનેલા આશ્ચર્યકારી પ્રસંગો દ્વારા જણાવાઇ છે. શ્રદ્ધા એ જીવનમાં મહત્ત્વની વસ્તુ છે. વીતરાગ પરમાત્માના માર્ગ પ્રત્યેની અને તેમણે ફરમાવેલા અનુષ્ઠાનો પ્રત્યેની જો અખંડ શ્રદ્ધા જીવનમાં પ્રગટી જાય તો ખરેખર તે પોતાની જાતને ઉજ્જ્વળ, ઉન્નત તથા ઊર્ધ્વગામી બનાવી શકે તે પ્રાણ વિનાના શરીરની કે આત્મા વિનાના દેહની કશી જ

કિંમત નથી, તેમ શ્રદ્ધા વિનાનાં ધર્માનુષ્ઠાનોની કિંમત શૂન્ય છે આ વાત નવકારમંત્રનો પ્રભાવ વર્તમાન કાળમાં કેટ-કેટલો અજબ છે તે દૃષ્ટાન્ત બનેલા સત્ય પ્રસંગોના ઉલ્લેખપૂર્વક અહિં જણાવાઇ છે

'સંસ્કૃતિની વિકૃતિ વિનાશના માર્ગે ખરી સ્વતંત્રતા' આ ત્રણે લેખોદ્વારા વર્તમાનકાળમાં સ્વચ્છંદાચારમાં તેમજ આચાર અને વિચારોમાં આજે માનવસમાજે જે હદ ઉપરાંતનો ભ્રષ્ટાચાર વધારી મૂક્યો છે તેનું સાક્ષાત્ શબ્દચિત્ર રજૂ થયું છે લેખક મુનિશ્રીની લેખિની કેટ-કેટલી સચોટ છે તે આ પ્રકરણોમાં સ્પષ્ટ થાય છે ઇન્દ્રિયજન્ય સુખોપભોગમાં તૃષ્ણાતુર માનવો પાગલ બની અધઃપાતના જે ઉંડે સીમાડે પહોંચી ગયા છે તેનું યથાર્થ રીતે આલેખન અહિં થયું છે આ ત્રણેય પ્રકરણોમાં જીવનની વિકૃતિઓ દર્શાવવાપૂર્વક તેઓએ માનવસમાજને ચેતવણીના સૂર સંભળાવ્યા છે જે મનનીય અને પરિશીલન યોગ્ય છે

આ ત્રણેય લેખોમાં મોહની નિંદ્રામાં ઘોરતા વિવેકહીન માનવોને પ્રેરણા આપનારા લેખક મુનિરાજશ્રીના હૈયામાં વર્તમાનકાલીન નાસ્તિકતાની તથા જડવાદના વાતાવરણથી ઘેરાઈ રહેલા માનવ-સમાજના સાચા ઉદ્ધારના જે તાલાવેલી જાગી છે, તેને શબ્દદેહ મઢ્યો છે એમ અતિશયોક્તિ વિના કહી શકાય

જૈનશાસનની વિશાળતા લેખમાં જૈનધર્મનું તત્ત્વજ્ઞાન આચારો અને રહેણી-કરણી જે સુખમાર્ગ સર્વવ્યાપક તેમજ વિશાળતામાં અદ્વિતીય છે તેનું સુંદર આલેખન થયું છે જૈનશાસનમાં જીવાદિ તત્ત્વોનું સૂક્ષ્માતિસૂક્ષ્મ યથાર્થ સ્વરૂપ તેના ભેદો આત્મવાદ કર્મવાદ તથા સ્યાદ્વાદનું તત્ત્વજ્ઞાન કેટ-કેટલું અદ્ભુત અને અલૌકિક છે તે માટે વર્તમાન યુગના મહાન્ ગણાતા ફિલોસોફરો પણ મંત્રમુગ્ધ બનીને જૈનદર્શનને પોતાની ભાવભરી અંજલિઓ અર્પે છે જૈનધર્મનું એક અહિંસા જેવું તત્ત્વ પણ કેટલું વિશાળ અને વ્યાપક છે કે તેમાં કોઈપણ પ્રાણીના ભેદ વિના સમસ્ત વિશ્વના ચૌદ રાજલોકના પ્રાણી-માત્રની રક્ષાનો શુદ્ધ-ઉદ્દેશ સમાયો છે એ બધું આ લેખમાં યોગ્ય રીતે પ્રદર્શિત કરવામાં આવ્યું છે

'હું કોણ છું ! ખબર નથી ?' એ શબ્દચિત્ર મદના નશામાં-ઘમંડના ઘેનમાં ગાંડા બનેલા આત્માને તેની જાત બતાવી તેની પામરતાને ઉઘાડી કરી ચીમકી આપવામાં આવી છે. અવ્યવહારરાશિથી માંડીને ઠેઠ પંચેંદ્રિય મનુષ્ય સુધીમાં અનેક પ્રકારની યાતનાઓ, અપમાનો અને વ્યથાઓને ભોગવીને આવેલા આત્માને વિનમ્ર, સરળ તથા ગુણવાન મહાપુરુષોની સેવામાં સમર્પિત બની અપ્રમત્ત રહેવાનો બોધ, ત્યાગી મુનિ અને અજ્ઞાન સંસારીના વાર્તાલાપ દ્વારા આપવામાં આવ્યો છે.

'પ્રતિજ્ઞાપાલન' લેખ નિયમ અને પચ્ચક્ખાણના સ્વીકારની મહત્તા બતાવે છે. આજે દેશમાં પણ પ્રધાનપદ કે અધિકારની ખુરશી પર બેસતાં પહેલાં વડી અદાલતના ન્યાયાધીશની સમક્ષ પ્રતિજ્ઞાની મહત્તા બતાવે છે માનવજીવનમા નિયમગ્રહણની ઉપયોગિતા ખૂબ જ છે. આ લેખમાં પચ્ચક્ખાણ કરવાના લાભો અને પચ્ચક્ખાણ નહિ કરનારાઓ, કે તેને નહિ માનનારાઓના ભ્રામક મંતવ્યોનું શાસ્ત્રીય નિરાકરણ ટૂંકમાં કરવામાં આવ્યું છે.

'પશ્ચાત્તાપ' એ પોતાના સંતાનને સન્માર્ગમાં વાળવા માટેની હિતૈષી પિતાની ભાવના તથા તેમના પુરુષાર્થનું શાસ્ત્રીય પ્રસંગચિત્ર છે. એક સમયે અકસ્માત્ થઈ જતાં પ્રભુ શ્રી વીતરાગ ભગવંતની મૂર્તિનાં દર્શને પુત્રને બીજા ભવમાં તિર્યંચ અવસ્થામાં પણ જે જાગ્રત કર્યો, તે હકીકતનું નિરૂપણ છે. આજે જૈનસમાજમાં જન્મીને દેવદર્શન, પ્રભુપૂજા, ગુરુવંદન જેવી આત્મકલ્યાણકર જીવનશુદ્ધિની ક્રિયાઓથી જે યુવાનો પાછા હટતા જાય છે, તે ઊગતી પ્રજાને હિતૈષી મા-બાપોએ પરાણે પણ ધર્મક્રિયાઓમાં જોડવા આજે પ્રેરણા આપવી જરૂરી છે, એ કહેવું અસ્થાને નથી.

ધર્મ મરજીયાત નહિ પણ અવસરે ધર્મ ફરજીયાત બને છે, કડવુ ઔષધ પોતાની મરજીથી નહિ પીનાર પુત્રને સગી મા મોઢામાં વેલણ . છાતી ઉપર પોતે ચઢીને પાય છે તે રીતે જૈનસમાજમાં અમુક

'જૈનો અને સંખ્યા' લેખ 'જૈનસમાજમાં સંખ્યાનું પરિબળ ઘટી રહ્યું છે. જૈનો ઓછા થતા જાય છે. જૈનો ઘટશે તો જૈનધર્મનું પરિબળ કઇ રીતે વધશે?' ઇત્યાદિક વાતો કરનારાઓને ઠીક ઠીક સમજણ આપી જાય છે. સંખ્યા કે વસતિનો વધારો વસ્તુની મહત્તા માટે એકાંતે ઉપયોગી છે, એમ માનવું એ કેવળ ભ્રમણા છે, તે હકીકતને જણાવવા સાથે જૈનધર્મ એ કાયરોનો, નિર્વીર્ય પ્રજાનો કે સ્વેચ્છાચારીઓનો ધર્મ નથી, પણ શૌર્યશાળી સાત્ત્વિક પ્રજાનો પોતાનો ધર્મ છે; માટે કદાચ સંખ્યા ઓછી રહે તેથી જૈનધર્મને આંચ નહિ આવે, પણ જો તેના સાચા શક્તિશાળી ઉપાસકો હશે તો જૈનધર્મ વિજયવંતો જ છે. એ તાત્ત્વિક વિચારમાં અનેક રીતે વિવિધ દૃષ્ટિબિંદુઓથી સમભાવપૂર્વક અહિં વિચારમાં આવી છે, જે આજના સંખ્યાબળથી જ ધર્મનો મહિમા માનનારાઓને માટે મનનીય છે

'વૈજ્ઞાનિકો' લેખમાં આજની વિજ્ઞાનની અપૂર્ણતા દર્શાવવા સાથે વગર અખતરે, વગર હિંસાત્મક પ્રયોગે સર્વજ્ઞ ભગવંતોએ જે ત્રૈકાલિક સત્ય ત્રણેય લોકના ભાવોને પ્રકાશિત કરનારું ફરમાવ્યું છે, તે કેટકેટલું સંગીન, સુસંગત અને ત્રિકાલાબાધ્ય છે; તે હકીકત જણાવી જૈનદર્શનના જીવાજીવાદિ તત્ત્વજ્ઞાનની ગહનતા, યથાર્થતા તેમજ લોકોપકારતા પ્રત્યે શ્રદ્ધા તથા દૃઢ આસ્થા કેળવવા પ્રત્યે વિચારક વર્ગને સંદેશ આપવામાં આવ્યો છે

'ભાવવાહી ગૂર્જર કાવ્યકૃતિઓ' લેખ વર્તમાનયુગમા રચાઈ રહેલી કાવ્યકૃતિઓને અંગે મનનીય વિચારણા રજૂ કરે છે પૂજ્યપાદ જૈનરત્ન વ્યાખ્યાનવાચસ્પતિ કલિકુલકીરિટ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજયલબ્ધિસૂરીશ્વરજી મહારાજશ્રીની સુપ્રસિદ્ધ ગૂર્જર કાવ્યકૃતિઓને સમજવા માટેનો વિનમ્ર પ્રયત્ન આ લેખમાં થયો છે આજે સીનેતર્જની ઢબના જે સ્તવનો, ગીતો તૈયાર થઇ રહ્યા છે, તેને અંગે સમાજમાં બે પ્રકારની વિચારધારા વર્તે છે, તેની સામે અનેક રીતે કર્ષક તથા સંગીન યુક્તિઓ દલીલોદ્વારા મુનિરાજશ્રી પોતાનુ વ્ય રજૂ કરે છે, તે પણ સમભાવપૂર્વક; સ્હેજ પણ કટુતા લાગ્યા

'જૈનો અને સંખ્યા' લેખ 'જૈનસમાજમાં સંખ્યાનું પરિબળ ઘટી રહ્યું છે. જૈનો ઓછા થતાં જાય છે. જૈનો ઘટશે તો જૈનધર્મનું પરિબળ કઈ રીતે વધશે?' ઇત્યાદિક વાતો કરનારાઓને ઠીક ઠીક સમજણ આપી જાય છે. સંખ્યા કે વસતિનો વધારો વસ્તુની મહત્તા માટે એકાંતે ઉપયોગી છે, એમ માનવું એ કેવળ મૂર્ખાઈ છે, તે હકીકતને જણાવવા સાથે જૈનધર્મ એ કાયરોનો, નિર્વીર્ય પ્રજાનો કે સ્વેચ્છાચારીઓનો ધર્મ નથી, પણ શૌર્યશાળી સાત્ત્વિક પ્રજાનો પોતાનો ધર્મ છે; માટે કદાચ સંખ્યા ઓછી રહે તેથી જૈનધર્મને આંચ નહિ આવે, પણ જો તેના સાચા શક્તિશાળી ઉપાસકો હશે તો જૈનધર્મ વિજયવંતો જ છે. એ તાત્ત્વિક વિચારમાં અનેક રીતે વિવિધ દૃષ્ટિબિંદુઓથી સમભાવપૂર્વક અહિં વિચારમાં આવી છે, જે આજના સંખ્યાબળથી જ ધર્મનો મહિમા માનનારાઓને માટે મનનીય છે

'વૈજ્ઞાનિકો' લેખમાં આજની વિજ્ઞાનની અપૂર્ણતા દર્શાવવા સાથે વગર અખતરે, વગર હિંસાત્મક પ્રયોગે સર્વજ્ઞ ભગવંતોએ જે ત્રૈકાલિક સત્ય ત્રણેય લોકના ભાવોને પ્રકાશિત કરનારું ફરમાવ્યું છે, તે કેટકેટલું સંગીન, સુસંગત અને ત્રિકાલાબાધ્ય છે; તે હકીકત જણાવી જૈનદર્શનના જીવાજીવાદિ તત્ત્વજ્ઞાનની ગહનતા, યથાર્થતા તેમજ લોકોપકારતા પ્રત્યે શ્રદ્ધા તથા દૃઢ આસ્થા કેળવવા પ્રત્યે વિચારક વર્ગને સંદેશ આપવામાં આવ્યો છે.

'ભાવવાહી ગૂર્જર કાવ્યકૃતિઓ' લેખ વર્તમાનયુગમાં રચાઈ રહેલી કાવ્યકૃતિઓને અંગે મનનીય વિચારણા રજૂ કરે છે પૂજ્યપાદ જૈનરત્ન વ્યાખ્યાનવાચસ્પતિ કલિકુલકીરિટ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ **વિજયલબ્ધિસૂરીશ્વરજી મહારાજશ્રીની** સુપ્રસિદ્ધ ગૂર્જર કાવ્યકૃતિઓને સમજવા માટેનો વિનમ્ર પ્રયત્ન આ લેખમાં થયો છે આજે સીનેતર્જની ઢબના જે સ્તવનો, ગીતો તૈયાર થઇ રહ્યા છે, તેને અંગે સમાજમાં બે પ્રકારની વિચારધારા વર્તે છે, તેની સામે અનેક રીતે આકર્ષક તથા સંગીન યુક્તિઓ દલીલોદ્વારા મુનિરાજશ્રી પોતાનું મંતવ્ય રજૂ કરે છે, તે પણ સમભાવપૂર્વક; રહેજ પણ કટુતા લાવ્યા

આજે કોઈથી અજાણ્યું છે! માટે દરેકે દરેક પ્રસંગોમાં માનવે ધૈર્ય રાખી, ખામોશપૂર્વક જીવવું જોઈએ. આ લેખમાં વ્યવહારુ દષ્ટાંતો દ્વારા લેખક મુનિશ્રીએ સમતોલવૃત્તિની મહત્તા ખૂબ જ હૃદયંગમ રીતે ઝીણવટપૂર્વક અહિં આલેખી છે, જે સહુ કોઈને બોધપ્રદ તથા ઉપયોગી છે,

'છેલ્લે અનીતિનું ધન' લેખમાં વ્યવહારશુદ્ધિમાં આજે જે રીતે સમાજ પાછળ ને પાછળ પડતો જાય છે, તેને વ્યવહારશુદ્ધિના મૂલપ્રાણ અર્થશુદ્ધિ માટે પ્રેરણા આપવામાં આવી છે વધારે પડતો લોભ, પરિગ્રહવૃત્તિનું અતિશય આકર્ષણ તેમજ સંસારના પ્રત્યેક વ્યવહારમાં કેવળ ધનની જ—પૈસાની જ પ્રતિષ્ઠા; આ બધાયના કારણે માનવનું મન તદ્દન નિર્બળ અને એકાંતે અર્થલોલુપ બની ગયું છે. સાત્વિકતા જીવનમાં રહી નથી. યેન કેન પૈસો મેળવવામાં જ અને ભેગો કરવામાં જ જીવનની ઇતિકર્તવ્યતા તેને આજે ભાસી રહી છે; એટલે ગમે તેવાં પાપો જેવાં કે, છલપ્રપંચ વિશ્વાસઘાત, લુચ્ચાઈ, છૂપી શયતાનીયત કરતાં પણ તે અચકાતો નથી

આજના સંસારમાં ભોગવવા કરતાં મેળવવામાં અને સાચવવામાં જ સહુ કોઈ પાગલ બન્યા છે કોઈ કોઈ વાર મોટાઈના ખોટા ખ્યાલમાં આવા માનવો દ્રવ્ય ખરચવાને તૈયાર થાય. એ સિવાય આજના પૈસાની પાછળ ખુવાર થતા માનવોને અન્ય કાંઈ સૂઝતું જ નથી. જીવન પણ પૈસા માટે જ હોય તેમ જિંદગીની છેલ્લી ક્ષણ સુધી પૈસા ખાતર માનવો ઢસરડા ખેંચતા જોઈ શકાય છે,

પણ એઓએ ભૂલવું જોઈએ નહિ કે, 'માનવજીવનની કિંમત ધનોપાર્જનમાં નથી. વિવેકપૂર્વક ન્યાયોપાર્જિત ધન જીવન-વ્યવહારમા માનવને સહાયક કદાચ બને, બાકી તો પુણ્યાઈ વિના ધન પ્રાપ્ત થતુ નથી, પુણ્યાઈ વિના ધન સ્થિર થતું નથી, અને પુણ્યાઈ વિના ધનદ્વારા ભોગોપભોગ થતો નથી. આ ત્રૈકાલિક સત્ય છે, તો પછી માનવો પોતાની પુણ્યાઈને ભૂલી લોભ, તૃષ્ણા, મોહ તથા અજ્ઞાનને આધીન થઈ, અસંતોષની આગથી ખાખ થઈને કેવળ

દમજી મદ્રાસ, બેંગલોર, મૈસુર, બીજાપુર, સોલાપૂર, બેલગામ, નિપાણી, કોલ્હાપુર, કરાડ, પુના ઈત્યાદિ પ્રદેશો તથા તેની આસ-પાસના વિસ્તારમાં જૈનધર્મનો તેમજ ધર્મના પ્રાણરૂપ અહિંસાધર્મનો પ્રચાર વધુ વ્યાપકરૂપે કરવામાં તેઓનો ફાળો અદ્વિતીય છે.

લેખક મુનિવર્યશ્રી પાસે અનુભવ છે, વિચારોનું ઊંડાણ છે, મનન અને પરિશીલનશક્તિ છે, ચિંતનને શબ્દદેહ આપવા માટે ભાષાનું ભંડોળ છે, શબ્દોની સંકલના છે. અને વર્તમાનકાલીન જડવાદના આકર્ષણે ભાનભૂલા જીવોને સદ્બોધ પાઠવવાની તમન્ના છે. આ બધાયના સુયોગ્ય સહકારબલે તેઓ જે કાંઇ લખે છે, તે વર્તમાન વાતાવરણમા સુંદર માર્ગદર્શન આપનારું. મનનીય અને જીવનનાં ઉન્નત તત્ત્વોનું પ્રેરક બને છે. આત્માના ઉર્ધ્વગમનમા અનેક રીતે સહાયક. સંસ્કારના પરિબલોનું પોષક આવા પ્રકારનું સાહિત્ય ખરે-ખર ચિરંજીવ બનવાને યોગ્ય ગણાય !

જયારે વિષય તથા કષાયોમાં અતિમૂઢ બનેલા આત્માઓની અધમ વૃત્તિઓને ઉત્તેજનારું, પંપાળનારું તથા પ્રેરનારું નિકૃષ્ટ કોટિના તુચ્છ રસોમાં દિલ-દિમાગને બહેલાવનારું સાહિત્ય, ક્ષણજીવી બનવાને સરજાયું છે.

લેખક મુનિશ્રીએ પોતાના પુરુષાર્થદ્વારા આવાં સુરુચિપોષક, સંસ્કારી સાહિત્યના સર્જનમાં જે યશસ્વી ફાળો આપ્યો છે, તે માટે તેઓ આપણા અભિનંદનના અધિકારી બને છે. આ રીતે તેઓ પોતાની શક્તિદ્વારા આવા કલ્યાણકારી સાહિત્યના સર્જનમા ઉત્તરોત્તર પ્રગતિ સાધો ' એ શુભાશિષ પાઠવતા મારો આત્મા પ્રમોદ પામે છે. જૈનસાધુ-સમાજ આવા સાહિત્યસર્જનના પથે પોતાની લેખિનીનો વિકાસ કરી આચાર તથા વિચારની વિનાશક મલિનતા-અશુદ્ધિ તરફ ઘસડાઇ જતા સંસારી જનોને આત્મકલ્યાણના મંગલ, મંજુલ અને શીવ-સુંદર માર્ગ ભણી પ્રેરણા આપનારો બને એવી અભિલાષા હું રાખું છું.

પૂ૦ પા૦ શાંતમૂર્તિ શાસનદીપક આચાર્યદેવ
શ્રીમદ્વિજયભુવનતિલકસૂરીશ્વરજી
મહારાજનો

卐 અ ભિ પ્રા ય 卐

આધુનિક જમાનાની ઝેરીલી અને માંદલી હવાના સંપર્કથી જગ-માનવોની મનોદશામાં કંઇ અનેરા પલ્ટાઓ દેખાઇ આવે છે. અશ્રદ્ધાની આગથી શ્રદ્ધાનાં ભાવ-સુમનથી મઘમઘાયમાન નંદનવનો બળીને ખાખ થઇ રહ્યાં છે. ધર્મ-ઇમારતના સુદૃઢ પાયામાંય આજના ઉદ્દામવાદીઓએ એવો લૂણો લગાડયો છે કે, એ ઇમારતો પણ પ્રકંપિત બની રહી છે.

માનવજાતની સંસ્કૃતિ કે એના ઉચ્ચતમ આદરણીય આચારો, પ્રશંસનીય પ્રવર્તનો કે રમ્ય રહેણી-કહેણીઓ ઓસરતી જાય છે. માનવ જ માનવને ભયંકર દેખાતો જાય છે. સમાજપ્રેમ, ધર્મ-પ્રીતિ, જાત-વાત્સલ્ય સ્વજનહિત એ સઘળું ય સમૂળગું જ ભૂંસાતું જાય છે. આ પ્રતાપ છે આજના કુસંસ્કારોનો! કુસંસ્કારોથી પોષાતી જતી વિદ્યાર્થી અવસ્થાનો! અથવા ચારે બાજુ જયાં જોઇએ ત્યાં ખોટા વ્યસનો, ખોટી વાતો, ગંદી બદીયો કીડીયારાના જેમ ઉભરાઇ રહી છે. આની અસર ઇચ્છાએ કે અનિચ્છાએ, જેમ ધૂમાડો થતાં આંખો પાણીથી ભરાઇ જાય છે, તેમ માનવ જેવી દેવદુર્લભ જાતિમાંય કુસંસ્કારોની એવી કપરી કુપ્રથા પેસી જાય છે, અને તે વધતાં-વધતાં ઝેરીલા ઝાડની જેમ એટલી બધી વધી જાય છે કે, માનવ એનો ગુલામ બની જાય છે. ઘરમાં ખાવાનુ નથી, બાલ-બચ્ચાં ભૂખે મરે છે, ટળવળે છે, દેવું વધતાં લેણદારો તગાદો કરે છે ઝેર ખાવા સુધીની તૈયારી થઈ જાય છે, પણ ચાહ-બીડી કે અન્ય કોઇ ખર્ચાળ અને હેરાન-પરેશાન કરનારા વ્યસનો છોડવા અશકય બની જાય છે. એ દીવા જેવું સત્ય છે, સૌને અનુભવ છે, સૌ બોલે છે, પણ કુસંસ્કારોથી અલગ રહેવું, મુક્ત રહેવું એ કોઇ વીરલા જ પુણ્ય-પુરુષને સાધ્ય થાય

આત્માને હચમચાવી મૂકે તેવા રોમાંચક દૃષ્ટાંતો જો મનનપૂર્વક વંચાય અને હૃદયની પેટીમા સંઘરાય તો તે વાંચકનું જીવન મંદિર સંસ્કારોના હજારો દીપકોથી ઝળહળી ઉઠશે જ, અને જીવનમાં પ્રશસ્ત પ્રકાશ પથરાઇ જશે.

આ પુસ્તકને દરેક પિપાસુ-વર્ગ આદ્યંત ચિંતનપૂર્વક વાંચે અને મનન કરે! એવી મારી નમ્ર સૂચના છે. હું તો એક દાયકાથી અનુભવી રહ્યો છું કે **મુનિરાજશ્રી કીર્તિવિજયજી** સરલ અને બોધક ભાષાશૈલીથી અનેકવિધ વિષયો પર સાહિત્ય સર્જી રહ્યા છે, અને તેમાય દક્ષિણ દેશની ભાવુક જૈન-અજૈન પ્રજાને ઊંચું ઉદ્બોધન કરી રહ્યા છે. લેખક મુનિશ્રીની કલમ મૃદુ અને રસભરપૂર છે. શબ્દયોજના ચાબખા જેવી પણ છે, અને પુષ્પમાલા જેવી પણ છે વિષયપસંદગી પણ આજના યુગને અનુરૂપ, સત્ય-બોધક, રમ્ય અને હૃદયદ્રાવક છે. તેઓના સંપર્કમાં આવેલા કેટલાક ઉપાસકો મને મલે છે અને મુક્ત કંઠે એમ જ કહે છે કેઃ દક્ષિણ-દીપક પૂ. પા. **જૈનાચાર્ય વિજયલક્ષ્મણસૂરીશ્વરજી મહારાજની** વાણી એટલે નાસ્તિકવાદના ઝેરને ઉન્મૂલન કરવા એક ગારૂડીની મોરલી જેવી જ છે. હજારો નહિ પણ લાખ્ખો માનવોએ એઓશ્રીની વાણીનો રસ પીધો છે. જીવનને ઉચ્ચ બનાવ્યું છે. અને સાથે **મુનિશ્રી કીર્તિવિજયજીની** વિધવિધ વિષયોને છણાવટ કરતી બહાર પડતી પુસ્તક-શ્રેણી જમેલા ભોજનને પચાવવા જેમ 'પેટન્ટ પીલ્સ'નું કામ આપે છે. તેમ જ અમોઘ ઉપયોગી થઇ જાય છે. આજ સુધીમાં આ મુનિશ્રીએ કીર્તિવંત ઉજ્જવલ સુસાહિત્ય સર્જીને બાલ-જીવો પર જ નહીં, બલ્કે કેટલાક યુવકો, વિદ્વાનો, એજ્યુકેટેડો તેમજ રાજ્ય-કર્મચારીઓ પર જૈનદર્શનની અનોખી છાપ પાડી છે, એમ હજારો ભાવુક હૃદયો કબૂલે છે.

આ પુસ્તિકાના અવલોકનથી એમ લાગે છે કે, આ પુસ્તક જેના હાથમાં આવશે તેઓ તેનું રસ ધારાની જેમ સતત મનન જ કરશે. કુસાહિત્યથી જૈન જગતને જે ઘેરી મોહ નિદ્રા ઘેરી બેઠી છે, તે પણ દૂર સુદૂર નાશી જશે.

* કિંચિત્ *

[પ્રથમ આવૃત્તિમાંથી]

દિન-પ્રતિદિન જનતામાં વાચનનો શોખ વધી રહ્યો છે. આધુનિક યુગમા અનેકવિધ વિકૃતિ સાહિત્ય છાશવારે ને છાશવારે પ્રગટ થઇ રહ્યું છે. આધુનિક લેખકો અનેક કાલ્પનિક પ્રસંગો ઊભા કરી, પોતાના વિચારો સાથે ભેળસેળ કરી, શિષ્ટ સાહિત્ય તરીકે સમાજની આગળ મૂકી તેની ભારે કુસેવા કરી રહ્યા છે. આજે મોટે ભાગે નોવેલો, કાલ્પનિક કથાઓ કે એવા જ લેખો પ્રગટ થાય છે કે, જેનાથી માણસની વિષયવાસના ઉત્તેજિત થાય. આર્યસંસ્કૃતિના મૂળમા ઘા પડે અને અનાર્યસંસ્કૃતિને પોષણ મળે. આ સાહિત્ય દ્વારા કેમ ટાપટીપ કરવી, કેમ સૌંદર્યવાન બનવું, કેમ બીજાને સીસામા ઉતારવો, કેમ સફાઇપૂર્વક બીજાને બનાવવો તેનું શિક્ષણ પ્રજાને મળી રહ્યું છે. શૃંગારપોષક, સંસ્કૃતિઘાતક, વાસનાપોષક અને ટુંકમાં ધર્મવિઘાતક સાહિત્યના વાંચન દ્વારા જનતા અવળા માર્ગે ધસી રહી છે.

વિજ્ઞાને આગેકૂચ કરી હાઇડ્રોજન બોમ્બ, એટમ બોમ્બ જેવા વિનાશક સાધનો સર્જ્યાં, ભૌતિકવાદે સમાજના હૃદયમાં જબ્બર આકર્ષણ જમાવ્યું, પરિણામે આ આર્યદેશમાં આત્મા-પરમાત્મા જેવા ઊંચ તત્ત્વો ભૂલાતા ગયા.

પ્રગતિ-પ્રગતિની બાંગ પોકારી ખરે જ આજે જનસમાજ અધોગતિની ગહરી ખાઇમાં ખૂચી રહ્યો છે. માનવી પ્રગતિના બહાને આધળી દોટ મૂકી ક્યાં જઇને પટકાશે તે કહી શકાય તેમ નથી

ભૌતિક સુખમાં જ રચ્યા-પચ્યા રહી કેવળ એશઆરામ, મોજ-શોખ અને અમનચમનમા મહામૂલો દેવદુર્લભ માનવજીવનને માનવ ધૂળમાં મેળવી રહ્યો છે. જ્યાંથી અનંત રત્નો ભરવા જોઇએ, ત્યાથી

માનમાં અક્કડ ને ફક્કડ થઇ બાંધેલા એ પાપકર્મોના કારમા ફળ શત-સહસ્ર નહિ બલ્કે અસંખ્ય વર્ષો સુધી આ જ આત્માને ભોગવવાં પડશે.

પ્રસ્તુત 'સંસ્કાર-સીડી' નામના આ પુસ્તકમાં આ બધી વાતોનો માત્ર અંગુલીનિર્દેશ કરવામાં આવ્યો છે.

વ્યાધિગ્રસ્ત આત્માને કડવું પણ પરિણામે ગુણકારી-ફળદાયી ઔષધ જેટલું ઉપયોગી છે, તેના કરતાં પણ કઇગુણું ઉપયોગી આ પુસ્તક છે. કડવી પણ આત્માને હિતકારી અનેક વાતોને કથાનકના સ્વરૂપમાં અને લેખોના સ્વરૂપમાં આ પુસ્તકમાં ગૂંથી લેવામાં આવી છે.

સુજ્ઞજનો! ક્ષીર-નીર ન્યાયે હંસની જેમ તેનો વિવેક કરી, જીવનમાં ઉતારી, અંતરને અજવાળો, એ જ એક અંતરની અભિલાષા છે.

શાંતમૂર્તિ શાસનપ્રભાવક વિદ્વદ્વર્ય પૂજ્ય આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ **વિજયભુવનતિલકસૂરીશ્વરજી મહારાજે** મારા ઉપર અનુગ્રહ કરી અંતરના આશીર્વાદ પાઠવી. અભિપ્રાય લખી આપી આ પુસ્તકની શોભામાં વધારો કર્યો છે. એટલું જ નહિ પણ મારા જેવા સામાન્ય લેખકના ઉત્સાહમાં ખૂબ અભિવૃદ્ધિ કરી ભારે પ્રોત્સાહન આપ્યું છે, તેઓશ્રીનો જેટલો આભાર માનું તેટલો ઓછો છે. તેઓશ્રી 'કલ્યાણ' પત્ર દ્વારા પોતાની ઓજસ્વી શૈલીથી વિવિધ-વિષયથી ભરેલા તાત્ત્વિક લેખો લખી, શાસનની અપૂર્વ સેવા કરી રહ્યા છે. પ્રવચનાદિ કાર્યોમાં અવિરત-રત રહેવા છતાં શૃંખલાબદ્ધ લેખશ્રેણીને ચાલુ જ રાખે છે, અને જિજ્ઞાસુવર્ગની જિજ્ઞાસાને સંતોષે છે. એક સારામાં સારા પ્રતિષ્ઠિત લેખક તરીકે સમાજ તેમને આવકારે છે. તેઓશ્રી પોતાની ઓજસ્વી શૈલીથી ભરેલા લેખો સમાજ સમક્ષ વધુ ને વધુ મૂકતા રહે અને જનતાને સાચો રાહ ચીંધે એ ઇચ્છવાજોગ છે.

પ્રસ્તુત પુસ્તકની પ્રસ્તાવના લખવાનું મંગળ કાર્ય કરી આપવાની ઉદારતા બતાવી જેમણે મને ઋણી બનાવ્યો છે, તેઓશ્રીનો ઉપકાર પણ કેમ ભૂલી શકાય? તેમનુ પુણ્ય નામ વિદ્વદ્વર્ય શાંતમૂર્તિ પૂજ્ય પન્યાસજી શ્રીમદ્ કનકવિજયજી ગણિવર, તેઓશ્રીએ. આ

卐 લેખકનો પરિચય 卐

સાંપ્રત શ્રુત-જ્ઞાનાંભોનિધિ-પારંગતતાગ્રણી, શંકા-સમાધાનરૂપ સૂક્ષ્માતિસૂક્ષ્મ-પ્રશ્નોત્તર-પ્રદાન-પ્રજ્ઞા-ગ્રણી, જૈનદર્શન-તત્ત્વજ્ઞાનેતર-દર્શન, તર્કજ્ઞાનપરિપૂર્ણ-વિશાલ-કાય, ગીર્વાણભાષા-ભૂષિત-વાઙ્મય નિર્માણ-નિપુણાગ્રણી, કટોસણ-નરેશ પ્રતિબોધક, શાસન સુનાસીર, સુરિ-શક્ર, કવિકુલકિરીટ પ૦ પા૦ જૈનાચાર્ય ૧૦૦૮ શ્રીમદ્વિજયલબ્ધિસૂરીશ્વરજી મહારાજાના પટ્ટપ્રભાવક, પરમ શાસનપ્રભાવક, પ્રવચન-પટુ, દક્ષિણ-દીપક પૂ૦ પા૦ જૈનાચાર્ય ૧૦૦૮ શ્રીમદ્વિજયલક્ષ્મણસૂરીશ્વરજી મહારાજના શિષ્ય મુનિ શ્રી કીર્તિવિજયજી હાલ આ૦ શ્રી કીર્તિચંદ્રસૂરિજી મ૦ આ ગ્રંથના લેખક છે. પરંતુ દાદાગુરુની વૈરાગ્યમય વાણીએ તેમને વૈરાગ્યવાસિત કર્યા હતા. જ્યારે તેઓ સંયમ પંથના પથિક બન્યા ત્યારે માતા-પિતાના વ્યામોહ-વજ્ર ખતરનાક ઘા કર્યો હતો. પણ તેમણે એ સમયે બેનમૂન અડગતા, આદર્શ સહિષ્ણુતા અને સ્વસંયમને અબાધિત રાખવા નક્કર મક્કમતા રાખી માનો કે વજ્રથીય વધારે કઠોર પોતે બન્યા અને માતા-પિતાનેય પણ સંયમના પાઠો ભણાવ્યા.

મુનિશ્રી સંયમ બાદ અભ્યાસ કરવામાં તન્મય બન્યા. ગુરુસેવાને તો મુદ્રાલેખ જ બનાવ્યો, તેમજ સ્વજીવનને ખીલવવા સારો જેવો પુરુષાર્થ ખેડયો, જેના પરિણામે મુનિશ્રી આજે ગુરુભક્ત તેવા જ અનન્ય બન્યા. એક રાજાના મંત્રી જેવું નૈપુણ્ય નીતરતું કાર્ય કરી રહ્યા છે. કવિત્વકલા અને વક્તૃત્વકલામાંય જેઓ સારી ખ્યાતિ પામ્યા છે તેમજ સરલ ભાષામાં સુંદર ગ્રંથાલેખનની કલમમાંય પોતે પ્રગતિ સાધી છે એ તો આ સંસ્કાર-સીઢી વાંચતાં જ સાક્ષાત્ જણાઇ જશે. આ લેખક મુનિશ્રીની દીક્ષા અવસરે મારી હાજરી હતી અને તેઓના પ્રતિ મને જરૂર ધર્મસ્નેહ છે અને તેઓના તરફથી થતી પ્રશસ્ત પ્રવૃત્તિઓની પ્રગતિએ મારા ચિત્તને જરૂર આનંદિત કર્યું છે, આકર્ષ્યું છે. રોજ એ લેખક મુનિશ્રી સર્વતોમુખી વૃદ્ધિ પામો! અને જૈન-અજૈન સમાજ પર કોઇ જુદી જ ધર્મતત્ત્વોની પ્રભા પસારો એ જ એક શુભાશા છે.

માંડવી-કચ્છ, વૈ. વ. ૯. ૨૦૧૧ આ૦ ભુવનતિલકસૂરિ

વિષયાનુક્રમ

સંસ્કારની સીડી

•

કિંમત રૂ। ૬

શ્રી લબ્ધિ-લક્ષ્મણ-કીર્તિ જૈન યુવક મંડળ,
સિરોહી (રાજ.)
તરફથી પ્રકાશિત થયેલા પુસ્તકો

મંત્રીશ્વર વિમળશાહ	હિન્દી
અહિંસા ઔર માર્ગદર્શન	હિન્દી
નૂતન સ્તવનાવલી	ગુજરાતી
તીર્થસ્થાન	હિન્દી
ચૈત્યવંદન-ગુરુવંદન અને સામાયિક વિધિ	હિન્દી
ભક્તિરસ પ્યાલા	હિન્દી

— પ્રાપ્તિસ્થાન —

શ્રી લબ્ધિ-લક્ષ્મણ-કીર્તિ જૈન યુવક મંડળ,
જૈન વીશી
સિરોહી (રાજસ્થાન)

ચ્હાનો સ્વાદ !

પાંચ—છ મિત્રો સવારનો પહોર થતાં જ આંખો ચોળતા ચોળતા હોટેલ તરફ રવાના થયા હજી તો સૂર્યદેવનો ઉદય પણ નહોતો થયો, ત્યાં તેમણે હોટેલમાં પ્રવેશ કર્યો અને છ કપ ચ્હાનો ઓર્ડર આપ્યો. મિનિટોમાં કડક તાજી ચ્હાના છ કપ હાજર થયા. અલકમલકની વાતો ચલાવતાં સૌએ ચ્હામાં ઈન્સાફ આપ્યો. પરંતુ થોડી જ ક્ષણોમાં છએ મિત્રો અચાનક જમીન પર ઢળી પડયા, અને જોત જોતામાં તો સૌ 'ૐ ફટ્ સ્વાહા' થઈ ગયા. મુખ પર માખીઓ બણ-બણ કરવા લાગી. મોઢા ઉપર માખીઓ બેઠી હતી તેના પણ પ્રાણ ચાલ્યા ગયા.

ચોમેરથી માનવમેદની જમા થઈ ગઈ સૌ બોલી ઉઠ્યા 'ભારે થઈ! આ શું!' કીટલીની તપાસ કરતાં જણાયું કે તેમાં એક ઊંદર મરેલો હતો. એ ઉંદરના ઝેરથી ચ્હા ઝેરી બની ગઈ હતી, જેના પરિણામે એ ચ્હા પીનારાના પ્રાણ ઊડી ગયા હતા.

હોટેલવાળા વાસણોને બારીકાઈથી થોડા જ તપાસે? એ

તો ક્ષય કરતો નાંખ્યું પાણી ને મૂક્યું ચૂલા ઉપર. પાણી ભલે, અળગણ હોય, પોરા પડ્યા હોય! સ્વચ્છતા ત્યાં થોડી જ જળવાય?

જેવી તેવી તુચ્છ–સડી ગયેલી સસ્તા ભાવની વસ્તુઓ હોટેલોમાં વપરાય, તેનાથી અનેક જાતની બિમારીઓ ઊભી થાય, પછી રોજ ડોક્ટરોને ત્યાં ટાંટીયા ઘસો, દવાની બાટલીઓ ભરો અને પૈસાનાં પાણી કરો! આમ છતાં શરીર હાડપિંજર જેવા જોઇ લો. આપણી જીભ કાબૂમાં નથી; સ્વાદિષ્ટ વસ્તુ નિહાળતાં જ મોંમાં પાણી છૂટે છે; પછી બજારના રહા, ચવાણું, ચેવડો વગેરે વસ્તુઓ સ્વાદના માર્યા આપણે મોજથી ખાઇએ છીએ. તેનું પરિણામ ભયંકર આવે એમાં શી નવાઇ?

ગંદા માણસોથી સ્પર્શ થયેલા, હરેકે વાપરેલા કપરકાબી એના એ પાણીમાં સામાન્ય રીતે ધોઈ આપણને આપે છે, એનો આપણને ચેપ લાગે છે અને અનેક પ્રકારના રોગો પેદા થાય છે, તેમજ આપણી બુદ્ધિ ભ્રષ્ટ થાય છે. પરિણામે દેવ, ગુરુ અને ધર્મ જેવા ઉચ્ચ તત્ત્વો ઉપર આપણને અણગમો પેદા થાય છે અને વ્યવહારમાં અનીતિ કરવાનું દિલ થાય છે.

ઘરની સ્ત્રીની રસોઈ આપણને પસંદ નથી. જેથી જ્યાં ત્યાં જે તે ખાવાનુ મન થાય છે. અને તામસી પદાર્થોનું ભક્ષણ કરતાં મગજ તામસ યાને ગરમા–ગરમ રહે છે. વાત–વાતમાં ગુસ્સો ચઢે છે, કોઇની શિખામણ ગમતી નથી, ખોટા ખર્ચ વધે છે, શરીર બગડે છે, અનીતિ વધે છે, ધર્મભાવના

નષ્ટ થાય છે, આડા-અવળા ધંધા કરવાનું મન થાય
વ્યસનો વળગે છે, પરિણામે જિંદગી ધૂળમાં મળે છે મ
બજારૂ ચીજો વાપરતા વિચાર કરવો જોઈએ તેમાંય હોટેલો
રેસ્ટોરેન્ટોનાં ખાણા-પીણાંઓનો તો સદંતર ત્યાગ કરવો જોઈએ
પરિણામ એ આવશે કે-શરીર તંદુરસ્ત રહેશે, વ્યર્થ ખ
બચી જશે, આડા-અવળા ધંધા નહિ સૂઝે, બુદ્ધિ નહિ બગ
અને ખરાબ સોબતથી થતુ નુકસાન અટકી જશે

વીરના એ બાળુડા

[રાગ-જ્ઞાનનાં એ દીવડાને]

વીરનાં એ બાળુડા તમે લેજો શિક્ષણ સારૂ રે
અંતરકેરો દીપક પ્રગટે, જીવન સુધરે તારૂ રે વી ૧
નીતિ રીતિ કદીય ન તજવી વ્યસનોથી દૂર રહેવું
મીઠી વાણી સદાયે વદવી કડવું વચન ન વદવું રે વી ૨
ધર્મતણું મૂળ વિનય ભાખ્યું વિનયથી વિકસે જ્ઞાન
સમ્યગ્જ્ઞાનને દીલ વસાવી દૂર કરો અજ્ઞાન રે વી ૩
દાન શિયળ તપ ભાવના ભાવો, ગાવો જિન ગુણગાન
માનવકેરો જન્મ મળ્યો છે, કરજો આત્મકલ્યાણ વી ૪
આદર્શ જીવન જીવી લેજો કરજો પ્રભુપૂજન
ગુરુવંદન નિત કરજો ભાવે જિનવાણી શ્રવણરે. વી ૫
જિનઆજ્ઞાને શિર પર ધારી, કરજો ધર્મના કામ
લબ્ધિ લક્ષ્મણ કીર્તિ કહે છે વરવા મુક્તિધામરે વી, ૬

: ૨ :

એક પટેલ

એક મુસાફર આસ-પરગામ ફરતો ફરતો એક પટેલના ગામમાં જઈ પહોંચ્યો; તેની પાસે થોડું ભાથું અને રૂા. ૨૦૦) રોકડા હતા. પટેલનું નામ પ્રસિદ્ધ હતું. આ મુસાફરે પણ પટેલને ત્યાં જ ઉતારો રાખ્યો. પટેલે મુસાફરને નહિ ઓળખવા છતાં મહેમાનરૂપે આગતા-સ્વાગતા કરી. ભૂખ્યાને અન્ન, તરસ્યાને પાણી અને દુઃખીનુ દુઃખ દૂર કરવું, એ તો આ આર્યપ્રજાના ગળથુથીમાંથી સંસ્કાર છે.

મુસાફરે વિચાર્યું', , મારી પાસે જે રકમ છે, તે આ પટેલને સોંપી દઉં, જેથી રાતના નિશ્ચિંત ઊંઘ આવે. પાસે રહેશે તો ધાસ્તી રહેશે, અણખેડયો આ પ્રદેશ છે,' તેણે રૂ. ૨૦૦)ની થેલી પટેલને સોંપી અને જણાવ્યું કે: 'હું જઇશ ત્યારે માગી લઇશ.' પટેલે કહ્યું: 'બહુ સારું!'

પટેલ આમ તો પવિત્ર હતો, તેની ખ્યાતિ પણ સારી હતી. પણ 'માયા દેખી મુનિવર ચળે.' એ કહેવત અનુસાર દાનત બગડી. 'આ અજાણ્યો મુસાફર છે, વર્ષભર જ્યારે મહેનત કરીએ છીએ ત્યારે માંડ-માંડ રૂ. ૨૦૦) મળે છે. આ તો એકી તડાકે રૂ. ૨૦૦). તક સારી છે, ફરી આવો અવસર નહિ મળે.' એમ વિચારી પટેલે યુક્તિ શોધી અને

એક ચંડાળને બોલાવી ખાનગીમાં બધી સૂચના આપી દીધી અને ઇનામમાં પાંચ રૂા. આપવાનું ઠરાવ્યું

ચંડાળની જાત એટલે ચામડાં ચુંથવાનો જ ધંધો તેને તો પૈસાની પડી હતી લોભનો માર્યો માણસ શું ન કરે ?

પટેલના ઘરની બાજુમાં જ પચાસ કદમ દૂર એક વિશાળ ઝાડ હતું ત્યાં પટેલે આ મુસાફરને સૂવા માટે ખાટલો ઢાળ્યો મુસાફર પરમાત્માનું નામ સ્મરણ કરી સૂઇ ગયો, પણ કેમેય ઊંઘ આવી નહિ મુસાફરને થયું કે, આ અજાણ્યું સ્થાન છે તેથી ઊંઘ ન આવે એ બનવાજોગ છે, એટલે બાજુમાં એક પરસાળ હતી ત્યાં આવી સૂઇ ગયો ત્યાં એને ઘસઘસાટ નિંદ આવી ગઈ

હવે પેલો ચંડાળ સંકેત કર્યા મુજબ તલવારની તીક્ષ્ણ ધાર કરી ઝાડ નીચે મુસાફરને એકી ઝાટકે ઉડાડી મૂકવા આવી પહોંચ્યો, તે પહેલાં બનાવ કંઇક જુદો જ બની ગયો હતો, કે જેનો પટેલને સ્વપ્નામાંય ખ્યાલ ન આવે એવો હતો પટેલનો છોકરો નાટક-સિનેમા જોવા માટે ગયો હતો, તે નાટક જોઇ રાતના બાર-એક વાગે ઘેર આવ્યો ઘર તો રાતના બંધ હોય છોકરાએ વિચાર્યું કે, રાતના બધાને ક્યાં જગાડવાં ?' એવામાં તેણે પેલા ઝાડ નીચે ખાટલો ઢાળેલો જોયો છોકરાએ વિચાર્યું; 'પિતાએ મારે માટે જ ખાટલો ઢાળ્યો હશે ચાલ સૂઈ જાઉં' છોકરો થાક્યો પાક્યો હતો, એટલે ખાટલામાં પડતાં જ ઊંઘ આવી ગઈ પેલા ચંડાળે તક સાધી એને તો ખાટલામાં જ ઊંઘી

: ૨ :

એક પટેલ

એક મુસાફર ગામ-પરગામ ફરતો ફરતો એક પટેલના ગામમાં જઈ પહોંચ્યો; તેની પાસે થોડું ભાથું અને રૂ. ૨૦૦) રોકડા હતા. પટેલનું નામ પ્રસિદ્ધ હતું. આ મુસાફરે પણ પટેલને ત્યાં જ ઉતારો રાખ્યો. પટેલે મુસાફરને નહિ ઓળખવા છતાં મહેમાનરૂપે આગતા-સ્વાગતા કરી. ભૂખ્યાને અન્ન, તરસ્યાને પાણી અને દુઃખીનું દુઃખ દૂર કરવું, એ તો આ આર્યપ્રજાના ગળથુથીમાંથી સંસ્કાર છે.

મુસાફરે વિચાર્યું', ,મારી પાસે જે રકમ છે, તે આ પટેલને સોંપી દઉં, જેથી રાતના નિશ્ચિંત ઊંઘ આવે. પાસે રહેશે તો ધાસ્તી રહેશે, અણખેડયો આ પ્રદેશ છે,' તેણે રૂ. ૨૦૦)ની થેલી પટેલને સોંપી અને જણાવ્યું કે: 'હું જઇશ ત્યારે માગી લઇશ.' પટેલે કહ્યું : 'બહુ સારું!'

પટેલ આમ તો પવિત્ર હતો, તેની ખ્યાતિ પણ સારી હતી. પણ 'માયા દેખી મુનિવર ચળે.' એ કહેવત અનુસાર દાનત બગડી. 'આ અજાણ્યો મુસાફર છે, વર્ષભર જ્યારે મહેનત કરીએ છીએ ત્યારે માંડ-માંડ રૂ. ૨૦૦) મળે છે આ તો એકી તડાકે રૂ. ૨૦૦). તક સારી છે, ફરી આવો અવસર નહિ મળે.' એમ વિચારી પટેલે યુક્તિ શોધી અને

ગયો હોય, એની ગરદન કાપવાની સૂચના હતી. એટલે તેણે તલવારના એકી ઝાટકે છોકરાની ગરદન દૂર કરી નાંખી

ચંડાળ સમજ્યો કે ઠીક કામ થઈ ગયું. પછી પટેલ પાસે રૂપીયા લેવા ગયો. પટેલે ખુશ થઈને તેને કહ્યું; 'લે પાંચ રૂપીયા,' ઉપરથી કંઈક બીજું પણ આપ્યું, ચંડાળ રાજી થઇ ઘેર ગયો. પટેલ રાજી થઈ સૂઈ ગયો.

સવાર થયુ કે મુસાફર આવ્યો. તેને જોતાં જ પટેલ બેબાકળો બની ગયો, ગભરાયો : આમ કેમ ?

ચંડાળે તો પ્રાણ લીધા છે ને આ તો જીવતો છે ! ત્યારે થયુ શું ? તરત જ બધું પડતું મૂકી તે ખાટલા તરફ ગયો. જોયુ તો પોતાનો જ છોકરો ! 'હાય હાય, મારા દીકરાના પ્રાણ ચાલ્યા ગયા !' તે પોકે ને પોકે રડવા લાગ્યો પણ હવે શું થાય ! તે સમજી ગયો કે—

'બદલો ભલા-બુરાનો, અહીંનો અહીં મળે છે."

પછી પેલા મુસાફરના રૂા. ૨૦૦) પાછા આપી દીધા અને તેને રવાના કર્યો.

જે બીજાનું બૂરું કરવા ચાહે છે, તેનું જ અંતે બુરું થાય છે. 'ખાડો ખોદે તે પડે' તે આનુ નામ, માટે કોઇનુય બુરું ન કરો, બૂરું કરવાનો વિચાર સરખો પણ ન કરો. કોઇનુ બૂરુ કર્યું થતું નથી, માટે કરવા જેવું એ છે કે, સૌનું ભલું કરો.

3

પાકો ચોર

મનુની ઉમર હજી તો પાંચ–છ વર્ષની હતી એટલે તેને ચોર શું અને ચોરી શું? એનું એને જ્ઞાન ન હતું. નાના બાળકોને સારાસારનો ખ્યાલ ન હોય તે સ્વાભાવિક છે.

એક વખત મનુ કોઇને ત્યાં ગયો હતો. ઘર સૂનું હતું. તેને થયું કે, આ ચીજ કેવી મજાની છે! એટલે તેણે તે ઉઠાવીને ગજવામાં મૂકી. ઘેર જઇને માને આપી. મા રાજી–રાજી થઈ ગઇ.

'બેટા! આ ક્યાંથી લાવ્યો?' માએ પૂછ્યું. માતાને ખુશી થતી જોઈ મનુને થયું કે 'આવા કામ કરવાથી આપણને શાબાશી મળે છે, મા રાજી થાય છે, તો આપણે હવે આવાં કામ રોજ કરવાં.'

હવે મનુ જ્યાં જાય ત્યાંથી કોઇનું કંઇ તો કોઇનું કંઇ એમ ઉઠાવ્યે જ રાખે છે, મનમાં મલકાય છે અને 'મેં ઠીક કર્યું' એમ માને છે, તેમ જ નવી નવી વસ્તુઓ લાવીને માને આપે છે, મા રાજી થાય છે અને વસ્તુઓ પેટીમાં મૂકતી જાય છે. ધીરે ધીરે મનુ મોટો થયો, સમજણો થયો પણ ચોરી તો રોજનું વ્યસન થઈ પડ્યું. તેને ચોરી કર્યા વગર ચાલે જ નહિ. હવે તે મોટી મોટી ચોરી કરવા લાગ્યો અને તે કામમાં

ખૂબ જ કાબેલ બન્યો. ઘર વસ્તુઓથી ભરાવા લાગ્યું અને તે અભિમાનથી મૂછો ઉપર હાથ ફેરવવા લાગ્યો. અને મનમાં મલકાતો વાહ રે બંદા....'

શહેરમા ચોરી વધી ગઇ. લોકોનાં ઘર લૂંટાવા લાગ્યાં. આજે આ શેરીમાં તો કાલે બીજી શેરીમાં, આજે અમુક શેઠને ત્યાં તો કાલે બીજા શેઠને ત્યાં, ચોરી થઈ જ હોય. ગામમાં ધાસ્તી ખૂબ વધી ગઈ. ધોળે દહાડે બારણાં બંધ રાખવાનો વખત આવ્યો. પ્રજાએ રાજા પાસે પોકાર કર્યો. રાજાએ પૂરતો બંદોબસ્ત કર્યો. ચોરને પકડવા માટે ચોમેર ગુપ્તચરો ગોઠવાઈ ગયા.

આ બધી હકીકતથી મનુ વાકેફ હતો. તે જાણતો હતો કે મારા માટે પોલિસ ગોઠવાઈ છે, પણ તે આબાદ બચી જતો. ધોળે દહાડે લોકોની આંખમાં ધૂળ નાંખી એ પોતાનુ કામ કર્યે જતો. પણ પાપનો ઘડો ફૂટ્યા વિના રહેતો નથી. એક વખત તે ચોરી કરવા ગયો ત્યાં પકડાઈ ગયો, સિપાઈએ તેને રાજા સમક્ષ હાજર કર્યો, રાજાએ જન્મટીપની સજા ફરમાવી. મનુ આ સાંભળી હિંમ થઇ ગયો. તેનું હૈયું કંપી ઉઠ્યું. તે રડવા લાગ્યો, 'મને જન્મટીપ! આખી જિંદગી જેલમાં?' આ વિચાર તેને અસહ્ય થઇ પડ્યો

'ભલે મને સજા કરો! પણ મહારાજ! મારી એક વાત સાંભળો!' મનુએ કહ્યું.

'બોલ! શું છે? મહારાજે વળતો પ્રશ્ન કર્યો.

મનુ કહે, 'મહારાજ! મારે મારી માને મળવું છે, મળ્યા પછી ભલે મને જેલના સળીયા પાછળ ધકેલી દેજો!' રાજાએ તેની વાત કબૂલ રાખી, મનુ પોલીસના પહેરા નીચે પોતાની મા પાસે આવ્યો, પોતાનો પુત્ર પકડાઈ જવાથી માને ઘણું દુઃખ થયું હતું એ રડી રહી હતી, તેણે દૂરથી મનુને જોયો એટલે ખુશી થઈ પરંતુ મનુ તો કંઈ બોલ્યા ચાલ્યા વગર સીધો માની પાસે ગયો અને તેણે માનું નાક કરડી ખાધું લોકો હાહાકાર કરવા લાગ્યા ત્યારે તેણે કહ્યું કે મારા આ હાલ થવામાં કારણભૂત તો મારી મા છે મારી માએ મને ચોરીના કામમાં શાબાશી આપી અને ઉત્તેજન આપ્યું છે કદી મને રોક્યો નહિ કદી મને ચોરીમાં પાપ છે, એમ સમજાવ્યું નથી એટલે ગુનો મારી માનો છે નહિતર આજ મારી આ દશા ન થાત.'

બાળકોમાં નાનપણથી, જે કુસંસ્કારો પડે છે ઘણે ભાગે મોટી વયમાં જતા નથી, એથી મા-બાપો અને વડીલોએ સમજવું જરૂરી છે કે, નાનપણથી જ બાળકો પ્રત્યે પૂરતું લક્ષ આપવું જોઈએ નહિ તો અંતે પસ્તાવાનો પાર નહિ રહે

આજે મોટા ભાગના મા બાપો અને વડીલો છોકરા છોકરીઓ અંગે ઘણી ફરીયાદો કરે છે પણ તેનું મૂળ ક્યાં છે? તે જાણતા નથી કુમળુ ઝાડ વાળીએ તેમ વળે.

: ૪ :

ઘડિયાળ જૂઠી છે

એક વિદ્યાર્થીએ જ્યારે પોતાની ઘડિયાળ તરફ નજર કરી ત્યારે તેને ખબર પડી કે, શાળાનો વખત થઇ ગયો છે. ઝટપટ કપડાં પહેરીને તે શાળાએ પહોંચ્યો, પણ શાળા તો અડધો કલાક પહેલાં જ શરૂ થઇ ગઈ હતી.

મોડા આવવા માટે શિક્ષકે વિદ્યાર્થીને બે તમાચા લગાવી દીધા અને ઉપરથી આઠ આના દંડ કર્યો. વિદ્યાર્થી તો ચકિત થઈ ગયો. 'આમ કેમ? હું ઘેરથી ઘડિયાળ જોઈને નીકળ્યો છું. અને બરાબર સમયે આવ્યો છું.' શાળાની ઘડિયાળ સામે જ્યારે નજર કરી ત્યારે તેને ખબર પડી કે પોતાના ઘરની ઘડિયાળમાં ને શાળાની ઘડિયાળમાં બરાબર અડધા કલાકનો ફરક છે.'

શિક્ષકે પૂછ્યું : આજે આટલો મોડો કેમ આવ્યો?' ત્યારે તે વિદ્યાર્થી બોલી ઉઠ્યો, 'સાહેબ! મારો વાંક નથી, મારી ઘડિયાળ જૂઠી છે.'

શિક્ષકે કહ્યું 'એમ! તારી ઘડિયાળ જૂઠી છે?' આ વાત ધ્યાનમાં લઈ વિદ્યાર્થીઓને ઉદ્દેશીને કહ્યું કે જુઓ વિદ્યાર્થીઓ! આ વિદ્યાર્થીની ઘડિયાળ જૂઠી હોવાથી તેને માર ખાવો પડ્યો અને આઠ આના દંડના ભરવા પડ્યા ત્યારે માણસ જૂઠું બોલે તો કેટલું નુકસાન થાય' ઘડિયાળ તો જડ છે જ્યારે માણસ જેવો માણસ જૂઠું બોલે તો કેવો અનર્થ મચી જાય? માટે આમાંથી આપણે એ શિખામણ લેવાની છે કે, જૂઠું ન બોલતાં સત્ય જ બોલવું જોઈએ 'સત્યમેવ જયતે'—'સત્યનો હમેશાં જય છે'

રાજા હરિશ્ચંદ્રનું નામ આજ હજારો-લાખો વર્ષ થયાં છતાં ભૂલ્યું ભૂલાતું નથી, તેનું કારણ એક જ છે કે તેઓ સત્યવાદી હતા, સત્યને માટે સર્વસ્વ બલિદાન આપનારા હતા અને તેવા સંકટો પડવા છતાં તેમણે પોતાની ટેક ન છોડી તે ન જ છોડી

સત્યવાદી મનુષ્ય સહુનો વિશ્વાસપાત્ર બને છે અને પ્રતિષ્ઠિત તરીકે પંકાય છે

જૂઠું બોલવાથી મુખ અપવિત્ર બને છે કોઈનું એઠું ભોજન ખાતાં આપણને કેવી ચીતરી ચઢે છે! કેવી ઘૃણા ઉત્પન્ન થાય છે? કોઈ ભૂલથી મુખમાં નાખી દે તો તેની સાથે આપણે મારે લડાઈ કરવા તૈયાર થઈ જઈએ છીએ, ત્યારે એને એઠું ભોજન મુખમાં નાખવું ગમતું નથી, તેને જૂઠું બોલવું કેમ પસંદ પડતું હશે? આજે તો આપણે વાત-વાતમાં જૂઠું બોલીએ છીએ અને બીજાને છેતરીએ છીએ, કારણ

કે આપણને પાપનો ડર નથી. અરે! ત્યાં સુધી આમાને કહીએ છીએ કે, 'ખરેખર, હું સાચુ જ બોલું છું, પરમાત્માના સોગન.' પછી ભલે હડહડતું જૂઠું હોય, આપણે પરમાત્માના સોગન ખાવા તૈયાર થઈએ છીએ, પણ બાયડીના સોગન નથી ખાતા, છોકરાના સોગન નથી ખાતા, કારણ અંદરથી સમજીએ છીએ કે, આપણે હડહડતું જૂઠું બોલીએ છીએ, એટલે બાયડી-છોકરાના સોગન ખાઈએ અને બાયડી બીમાર પડે કે છોકરો મરી જાય તો? ધર્મ કે પરમાત્માના સોગન ખાવાથી ધર્મ કંઈ થોડો જ બિમાર પડવાનો છે? પરમાત્મા થોડા જ બિમાર પડવાના છે. કેટલી બધી અજ્ઞાનતા! એક કીડી મરી જાય તો આપણને દુઃખ થાય છે. કે, અરે! મારાથી કીડી મરી ગઈ!' પણ જૂઠું બોલવાનો કદી પસ્તાવો થાય છે! જેમ હિંસક મનુષ્ય દુર્ગતિમાં જાય છે, તેવી જ રીતે જૂઠું બોલનાર પણ નરકગતિના મહેમાન બને છે, એ રખે ભૂલતા! વસુરાજાનુ દૃષ્ટાંત પ્રસિદ્ધ છે, તેઓ જૂઠું બોલવાથી સાતમી નરકે પહોંચી ગયા, કે જ્યાં અસંખ્યાત વર્ષો સુધી આત્માને ભયંકર યાતનાઓ ભોગવવી પડે છે, માટે સાચુ બોલો, પ્રિય બોલો અને બીજાને હિતકારી બોલો. બહુ બકવાદ ન કરો. વચનની કિંમત છે, જેમ તેમ ફેંકે ન રાખો.

सत्यमेव जयते ॥

卐

૫

જિંદગી નકામી ગઈ

તે જમાનાની વાત છે, જ્યારે દેશમાં સ્ટીમરોની શરૂઆત થઈ નહોતી, પરંતુ કુશળ નાવિકો નાવમાં બેસાડી ઉતારુઓને પેલે પાર સહી સલામત પહોંચાડતા હતા

એક અંગ્રેજ વિલાયતથી નાવમાં બેસી આ તરફ આવી રહ્યો હતો નાવિક ઘણો અનુભવી અને વૃદ્ધ હતો બંને સરખી ઉંમરના એટલે પરસ્પર વાતોના તડાકા મારવા લાગ્યા અંગ્રેજને તૂટીફૂટી ગુજરાતી-હિન્દી ભાષા આવડતી હતી

અંગ્રેજ ઘણો વિદ્વાન હતો, તેણે ખગોળ-ભૂગોળ અને સાયન્સના અભ્યાસમાં જ સારી એવી જિંદગી પૂરી કરી હતી તેને પોતાની વિદ્યાનું અભિમાન હતું તે એમ સમજતો હતો કે મારું જીવન સાર્થક છે

વાતમાં વાત નીકળતાં અંગ્રેજે નાવિકને પ્રશ્ન કર્યો : 'કેમ ? ભલા ! કંઈ ભૂગોળ-ભૂગોળ જાણે છે ?'

નાવિકે જવાબ આપ્યો સાહેબ ! ભૂગોળ કોને કહેવાય તે હું જાણતો નથી' અંગ્રેજે કહ્યું 'અરર !

ભૂગોળ કોને કહેવાય તેની યે તને ગમ નથી ? જા તારાં ૨૫ વર્ષ પાણીમાં ગયાં.'

અંગ્રેજે પોતાની મેળે એવું નક્કી કર્યું હતું કે, '૨૫ વર્ષ ભૂગોળના અભ્યાસમાં ગાળવા, ૨૫ વર્ષ ખગોળનો અભ્યાસ કરવો અને ૨૫ વર્ષ સુધી સાયન્સનો અભ્યાસ કરવો.' એ હિસાબે તેણે ૭૫ વર્ષ ત્રણેય વિદ્યાના અભ્યાસમાં ગાળ્યાં હતાં, અને પ્રખર વિદ્વાન બન્યો હતો, માટે જ તેણે નાવિકને આ પ્રમાણે કહ્યું.

નાવિક મનમાં જ બબડ્યો : ઠીક ભાઈ મારાં પચીસ વર્ષ પાણીમાં.'

અંગ્રેજે કહ્યું : 'જો ભૂગોળ એટલે પૃથ્વીનું જ્ઞાન. કેટલા દેશો છે, કઈ કઇ દિશામાં કયો દેશ આવ્યો. વગેરે-વગેરે.'

અંગ્રેજે ફરી નાવિકને પ્રશ્ન કર્યો : 'અલ્યા ! કંઇ ખગોળનું જ્ઞાન છે ?'

સાહેબ ! ખગોળ તો મેં ખાધી જ નથી. એ કંઇ નવી જ વસ્તુ લાગે છે.' નાવિક બોલ્યો

અલ્યા બેવકૂફ ! ખગોળ કંઈ ખાવાની વસ્તુ નથી. ખગોળ એટલે આકાશનું જ્ઞાન. ગ્રહો, નક્ષત્રો, તારાઓ વગેરે જ્યોતિષચક્રનું જ્ઞાન એને ખગોળવિદ્યા કહેવામાં આવે છે.'

'હં...સમજ્યો, હું તો એટલું જાણુ છું કે, ઉત્તર દિશામાં ધ્રુવનો તારો હોય છે, તેના ઉપરથી ઉત્તર દિશાનો

અંગ્રેજ મનમાં જ મલકાતો હતો. તેના ઘમંડનો પાર ન હતો. તેના હિસાબે બીચારા નાવિકની જિંદગી પાણીમાં ગઈ હતી, એવામાં સાગરમાં તોફાન જાગ્યું. મોટાં મોટાં તરંગો ઊછળવા લાગ્યાં. નાવ ઊંચી-નીચી થવા લાગી. ભય વધ્યો. નાવિક કમ્મર કસી તૈયાર થયો. નાવિકને ખાતરી થઈ કે 'આ ભયંકર તોફાનમાંથી પાર ઉતરવું અઘરું છે.'

તરત જ નાવિકે અંગ્રેજને સાવચેત કર્યો : સાહેબ! તૈયાર થઈ જાવ, નાવ તોફાને ચઢી છે.' અને તેણે ધીરે રહીને પૂછ્યું. :

'સાહેબ! તરતા આવડે છે ? તરવાની કળા શીખ્યા છો ? મૂકો પડતું, નહિ તો મુઆ જ સમજો.'

નાવિકની વાત સાંભળી અંગ્રેજ ઢીલોઢસ થઈ ગયો, એનું નૂર ઉતરી ગયું, તેજ ઊડી ગયું. તેણે કહ્યું : ભાઈ! મને તરતાં તો નથી આવડતું.'

નાવિક બોલ્યો : શું કહો છો ? તમને તરતાં નથી આવડતું ? મારા તો ૭૫ વર્ષ પાણીમાં ગયાં પણ તમારી આખી જિંદગી પાણીમાં જશે. કંઈ સમજાય છે ?'

અને, નાવ ઊંધી વળી. નાવિક ચાલાક હતો એટલે લાકડાનું પાટિયું પકડીને તરવા લાગ્યો અને ધીમે ધીમે તે સામે પાર પહોંચી ગયો, જ્યારે અંગ્રેજ હંમેશના માટે પાણીમાં ડૂબી ગયો.

પ્રિય વાંચકો! સમજી શકયા હશો કે, આ લોકની વિદ્યામાં તમે ભલે તેટલા પારંગત બનો, પ્રકાંડ વિદ્વાન બનો,

શાંત કરતી હોય, અને હંમેશને માટે મુગી કરતી હોય, બાકી બીજું ઘોર અજ્ઞાન છે. ઘોર અજ્ઞાન અવસ્થાને લીધે અનાદિ કાળથી આ આત્મા દુર્ગતિનાં દુખો પામતો ભવાટવીમાં ભમી રહ્યો છે, માટે જ સમ્યગ્જ્ઞાન અને મિથ્યાજ્ઞાન એવા ભેદો પાડવામાં આવ્યા છે. ભૌતિક જ્ઞાન એ મિથ્યાજ્ઞાન છે. જન્મ-મરણની પરંપરાને વધારનાર છે, ત્યારે ધર્મનું જ્ઞાન-આત્મવિકાસ સાધનારૂં જ્ઞાન છે, અને એ અંતરના દીવડાને ઝળહળતું રાખનાર છે, ભવ-દુઃખડાને દૂર કરનાર છે, અને સાચી શાંતિ, સાચું સુખ અને આત્માની સાચી અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરાવનાર છે. એવું જોવામાં આવ્યું છે કે ભૌતિકજ્ઞાન આત્માને ઘમંડી બનાવે છે, સ્વચ્છંદી બનાવે છે, ધર્મ-કર્મથી વિમુખ રાખે છે અને સ્વચ્છંદી રીતે મ્હાલવાનું શીખવે છે. તેથી જ 'આ લોક મીઠા તો પરલોક કોણે દીઠા?' એવા વચનો એમનાં મુખમાંથી વારંવાર નીકળે છે. એકની વાત તો એ છે કે-આ જ્ઞાન મેળવનારાઓ જેની તેની ઠેકડી કરવામાં મજા માને છે, કારણ કે તેમનું મગજ ખૂબ જ ગુમાની હોય છે, ઘમંડનો પાર હોતો નથી, લજ્જા-શરમ અને મર્યાદા જેવી ચીજને પણ આ વર્ગ કોરાણે મૂકી યથેચ્છ વિહરે છે, દેવ, ગુરુ અને ધર્મ જેવા ઉચ્ચ, તત્ત્વોને હંમ્બગ કહીને ઉભો રહે છે, માતા-પિતાને ધમકી આપે છે, સ્ત્રી એટલે પરમેશ્વર, સ્ત્રી એટલે સર્વસ્વ, અને સ્વર્ગની દેવી જેવી માને છે, એના પગ ચાંપવામાં એને શરમ નથી આવતી, એના ચરણોમાં આળોટવામાં એ બે-શરમ બને છે, શરમ આવે છે માતા-પિતાની સેવા કરવામાં, બાપને બાપ કહેવામાં શું

છે. પોલિસીથી વાત કરનારા ડાહ્યા અને મહાપુરૂષમાં ખપે છે. ઉપર ઉપરની વાતોના તડાકા મારી પ્લેટફોર્મ ગજવનારા જાણે પયગંબરના અવતાર જેવા લાગે છે.

જે સદ્ગુરુઓ ભવસાગરથી તરવાનો સાચો રાહ બતાવે છે, આત્માનો વાસ્તવિક ખજાનો પ્રગટ કરવાનો ઉપાય બતાવે છે, સંસારથી પર છે, જગતને ઉદ્ધારનો સાચો રાહ દર્શાવે છે, જેઓ સંસારથી અલિપ્ત રહી, સંસારથી મુક્ત બનવાનો સન્માર્ગ દર્શાવે છે, એવા સાચા ધર્મગુરુઓની, સાચા ત્યાગી તપસ્વી મહાત્માઓની વાતો આ ભૌતિકવાદીઓની ગમતી નથી. તેઓ કહે છે કે અમારા ગુરુઓ અમારા સંસારના કાર્યમાં રસ લે, અમારા વ્યવહારમાં, અમારા વ્યાવહારિક શિક્ષણમાં અને અમારું પેટ ભરવાનાં સાધનોમાં મદદ કરે એવા ધર્મ ગુરુઓ અમારે જોઈએ છે. તીર્થંકરદેવોએ-મહાજ્ઞાનીઓએ-પૂર્વાચાર્યોએ જે દાન, શીલ, તપ અને ભાવની વ્યાખ્યા કરી છે, તે એમને નાપસંદ છે. એમનાં દાનની વ્યાખ્યા મનગમતી છે, છ હાથના ખાડામાંથી પાણી કાઢી સો હાથના ખાડામાં પાછું નાખવું એટલે પાપવ્યાપારથી કમાયેલી લક્ષ્મી પાપમાં ખર્ચવી અને પાપમાં ખર્ચતા છતાં તેને પાપ ન માનવું, એ જ જાણે સાચો ધર્મ છે એમ તેઓ જગતને ઢોલ પીટીને કહે છે અને એવું કરનાર માણસોને ક્રાંતિકારી તરીકે ઓળખાવે છે! આ કેટલું બધું અજ્ઞાન છે! ખરેખર જગત અવળા માર્ગે જઈ રહ્યું છે. ભૌતિકવાદની અસરમાં ગળાબૂડ ડૂબી ગયું છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો આજે કૂવે ભાંગ પડી છે, કૂવામાં ભાંગ પડે એટલે એ

માંથી કોઈય નહિ બચાવે એ ખ્યાલ રાખજો. પાપનું ભયંકર પરિણામ આવશે ત્યાં હાય-વોય કર્યે નહિ ચાલે, ત્યાં તો ખોપરી રંગાઈ જશે. હાડકાના ચૂરા થશે. એક બે વર્ષ નહિ, હજાર-લાખ નહિ પણ અસંખ્યાત વર્ષો સુધી દુર્ગતિના મહેમાન બનશો. તમારા માટે દુઃખની મહાન ઘોર ખોદાશે.

સાચી વસ્તુ પાછળ ભલે આંખ-મીંચામણા કરી દયો. સત્યને ભલે છુપાવો, માન-સ્વમાની ખાતર, ફૂલોના હારની ખાતર, આ લોકમાં પૂજાવાની ખાતર, બે શબ્દોની ખાતર જીવનને ધૂળમાં ન મેળવો. જીવન ચંચળ છે. લક્ષ્મી અસ્થિર છે, વૈભવો વીજળીના ચમકારા સમા છે સ્વજન—પરિવાર સ્વાર્થી છે, જગત સ્વાર્થી છે. કંઈક સત્કાર્યો કરી દયો. દીન અનાથનો ઉદ્ધાર કરો, સુપાત્રમાં લક્ષ્મીનો સદ્વ્યય કરો. સુદેવ, સુગુરુ અને સુધર્મને પીછાણો, સિદ્ધાંતને પીછાણો, સિદ્ધાંતના રહસ્યને સમજો વાદ-વાદમાં ન પડો, કોઈની ઇર્ષ્યામાં ન પડો, કોઈની નિંદામાં ન પડો. ગુણીની પ્રશંસા કરો, અવગુણી પ્રતિ તિરસ્કાર ન દાખવો, પણ મધ્યસ્થ રહો, દુઃખીના દુઃખ દૂર કરો, ભલું કરતાં શીખો, કોઈના બૂરામાં ન પડો; વાણીપ્રવાહને વગર વિચાર્યે વહેતો ન મૂકો એમાં જ જીવનની ધન્યતા છે.

આશા હતી કે 'મારો સુમન મોટો થશે, મને નિરાંત થશે'
આશા અમર છે સુમન ભણવામાં આગળ વધ્યો. સાથે
ખર્ચ પણ વધ્યું શાળાની ફી ભરવી, રોજ-બરોજ નવાં
નવાં પુસ્તકો ખરીદવાં. અને અપ ટુ ડેટ પોશાકમાં સ્કૂલે
જવું. પરંતુ માતા મહેનત મજૂરી કરી બીજાની બરદાસ
કરી જોઈતા પૈસા ભેગા કરતી હતી. રાત કે દિવસ એ
જોતી ન હતી 'બસ મારો દીકરો ભણે, આગળ વધે અને
મારી કૂંખ અજવાળે' એ જ એના કોડ હતા. 'થોડા
સમય સને પરિશ્રમ પડશે; બીજાના બારણાં ઘસવાં પડશે;
મજૂરી કરવી પડશે, પણ મારો સુમન તૈયાર થઈ જશે.'
એ એની મોટી આશા હતી. 'ઘેર વહુ આવશે. હું સાસુ
બનીશ, છોકરો ને વહુ મારી સેવા કરશે, અને હું નિરાંતે
રોટલો ખાઈશ.' આમ અનેક વિચારોની પરંપરા ચલાવતી
અને આશાઓનાં ઘર ચણતી તે પોતાના દિવસો પસાર
કરતી હતી.

સુમન મેટ્રિક પાસ થયો. પછી ડૉક્ટર થવાની પરીક્ષા
પાસ કરી ડૉક્ટર બન્યો. માતાને થયું; 'બસ, મારા દુઃખના
દહાડા ગયા. હવે તો હું સુખે રહીશ.' માતાએ સારી
રૂપાળી કન્યા સાથે સુમનનાં લગ્ન કર્યાં. સુમન પરણ્યો.

માની ઉંમર આધેડ વયની હતી. શરીરે કરચલીઓ
વળી ગઈ હતી. હવે એનાથી મહેનત-મજૂરી કંઈ જ બને
એવું ન હતું, આજ સુધીની જિંદગી મહેનત-મજૂરી કરી,
પરસેવાના પાણી ઉતારી, યૌવનનું નૂર ગુમાવી દીધું હતું.
સુમનને સુટ-બુટ વગેરેથી અપ ટુ ડેટ થઈને ફરવું ગમતું

લાલપીળી થતી હતી. એટલે સુમન તેનાથી થરથરતો હતો. રખે તે રિસાઇ જાય એની બીકને લીધે તે વાતવાતમાં I am very sorrey (આઇ એમ વેરી સોરી) કહીને ઊભો રહેતો હતો. ટૂંકમાં નિર્મળા જેમ નચાવે તેમ તે નાચતો હતો. નિર્મળાને તો નિત્ય નવી સાડી જોઇએ, પછી ભલે તે ગમે તેટલી કિંમતની કેમ ન હોય. સાથે લેઠીવૉચ જોઇએ, મોતીની બંગડીઓ અને મોતીનો હાર જોઇએ અને ફેશનેબલ એરિંગો પણ જોઈએ. નિર્મળાનો ટાપટીપનો ખર્ચો રસોડા ખર્ચ કરતાં પણ વધી જતો.

સુમન હોશિયાર ડોકટર હતો, એટલે ઠીકઠીક કમાણી થતી હતી પરંતુ પોતે શોખીન હતો. નવા બુટ, નવા સુટ અને મોજશોખની ચીજો વસાવવામાં તેની કમાણીનો ઘણો ભાગ ખર્ચાઈ જતો, પરંતુ વાત એટલેથી અટકી ન હતી. ઘરને લેઇટેસ્ટ ડીઝાઈનના ફર્નીચરથી શણગારવા માટે તથા ઠાઠમાઠ રાખવા માટે તેણે બે–ચાર હજારનું દેવું પણ કરી નાખ્યું હતું.

નિર્મળા તો હંમેશાં પતિની પાછળ જ પડી હતી પણ નવી આવેલી એટલે એના મનોરથ મહેરબાનને પૂરા કરવા જ પડતા હતા. સુમન નિર્મળા પાસે એવી રીતે રહેતો કે જાણે મીની પાસે ઉંદર.

ધીરે ધીરે નિર્મળાએ ડોકટરના કાન ફૂંકવા માંડ્યા. 'સાસુજી તો આવા છે, તેવા છે, મારાથી તો આ ઘરમાં નહિ રહેવાય' 'કહેવાય નહિ અને સહેવાય નહિ' એવી સ્થિતિ છે. અને તો એમ જ થાય છે કે ઘાસલેટ છાંટીને બળી મરું. હાય!

અને ઘરનું કામ ચલાવતી હતી. એણે પોતાના છોકરા પાસે આજ સુધી વહુની એક પણ ફરિયાદ નહોતી કરી. એ સમજતી હતી કે, 'હોય બચ્ચાં છે, નવા જમાનાના ઉછરેલાં એટલે સ્વાભાવિક સ્વછંદતા અને સ્વતંત્રતા હોય, ચાલે....ચાલે ત્યાં સુધી ચલાવો!'

કેટકેટલી વાતોને તો સાસુ ગળી જતી હતી. એનાથી નહોતું જોયું જતું, છતાંય હૃદયને પત્થર કરી બધુંય નભાવ્યે જતી હતી. ભલે જેવું તેવું ખાવાને આપે. ગમે તેમ બગડે, છતાં સાસુ તો સાસુ જ હતી.

સુમનનો પારો છ ડીગ્રી ચઢી ગયો હતો, એ તો અંદર અગ્નિજવાળાની જેમ ભભૂકતો હતો, 'મારી પ્રિયતમાને દુઃખ? એ કેમ સહન થાય?'

એણે એ કદી નથી વિચાર્યું કે 'માતાનું શું! મારી માતાને સુખ છે કે દુઃખ છે? લાવ એની ખબર લઉં.' તેણે બહારથી આવીને માનો ચોટલો પકડયો અને બબડયોઃ 'રાંડ તને શરમ નથી આવતી? ફૂલ જેવી નિર્મળાને તું દુઃખ આપે છે?' પુત્રનો પોતાની સામે આવો વ્યવહાર જોઇ માતાની આંતરડી કકળી ઉઠી. આમ છતાં તેણે ધીમેથી કહ્યું:

'ભલે બેટા! તું ને તારી વહુ બંને સુખે રહો, હું આ ચાલી!' એમ કહેતી અશ્રુ ઢાળતી માતા ત્યાંથી વિદાઈ થઈ. કોઇ ઓળખીતા પાસેથી થોડી રકમ માંગી લઇ તેણે એક ઘર ભાડે લીધું, તે જેમ તેમ કરીને ગુજરાન ચલાવવા લાગી શરીર કથળી જવાથી પૂરી મજૂરી થતી નહોતી એટલે પેટનો

કે ઘોર અંધારું કહેવું? આર્ય સંસ્કૃતિની ધોળે દહાડે
ઇજ્જત લૂંટાય છે. સારા સંસ્કાર અને સારા આચાર-વિચાર
ગયા. રહેણીકરણી બગડી માનવી મોહના નશામાં ચકચૂર
બની ભાન ભૂલી જ્યાં ત્યાં ભટકે છે લાનત છે એ જિંદગીને
ફીટકાર છે એ જીવનને, કે જે જીવનમાં ધર્મ નથી, જેમાં વિનય
વિવેક નથી, જેમાં હિતાહિતનો, ભક્ષ્યાભક્ષ્યનો, પેયાપેયનો
સારાસારનો કે શું બોલવું કે શું ન બોલવું એનો વિવેક નથી.

એક વખત સુમનની માતા બિમાર પડી. લૂખું-સૂકું
ખાવાથી અને કટાણે મહેનત કરવાથી શરીર ખૂબ જ શિથિલ
થઈ ગયું હતું. હાડ નબળું પડ્યું હતું, ચાલવાની શક્તિ
રહી નહોતી. એ છેક જ અશક્ત થઈ ગઈ હતી. તે દવાની
બાટલી લઈ દવા લેવા માટે.... ધીમે ધીમે દવાખાના તરફ
ગઈ તેને થયું કે, 'દવાના પૈસા તો છે નહિ, બીજા
ડૉક્ટર મફત દવા નહિ આપે, માટે છોકરો ડૉક્ટર છે
તેની પાસે જાઉં તો પૈસા નહિ માંગે.' તે હાંફતી-હાંફતી
માંડ-માંડ દવાખાને પહોંચી

ડૉક્ટર કળી ગયો. 'મા આવી છે.' એની ફરજ હતી
માની આગતા-સ્વાગતા કરવાની અને રીતસર ઝટ તપાસી
દવા આપવાની. પણ એ ભણેલા, અર્ધ ભણેલા નહિ પણ
ભાન ભૂલેલાને આવો વિવેક ક્યાંથી જાગે? એ બિચારી
બીજા દર્દીઓની જેમ એક બાજુ બેસી ગઈ

ડૉક્ટર ક્રમસર સૌને તપાસતો હતો. કલાક પછી માનો

નાખી પોતાનું કામ કરી રહ્યા છે. બીજાનું ભલું કરવાની અને મોટી મોટી વાતો કરનાર જ येन केन प्रकारेण પોતાના ખિસ્સા ભરી રહ્યા છે. આધુનિક માનવી ક્યાં જઈને અટકશે એ કળી શકાય તેમ નથી.

સુમનની માતા વિચારના ચક્કરમાં પડી. પોતાના પુત્ર ડૉકટરે જ્યારે દવાનું બિલ માગ્યું ત્યારે તો તેનું દિલ ખળભળી ઊઠયું.

માતાએ કહ્યું:-ડૉકટર! ઘેર જઈને દવાનું બિલ મોકલી આપું છું. એમ કહી તે ચાલતી થઈ. ઘેર જઈ લાંબા કાગળ ઉપર એણે બીલ તૈયાર કર્યું. અને કાપલી ઉપર લખ્યું કે—બેટા! તારી દવાના પૈસા કાપીને મારું નીચેનું બીલ જલ્દી મોકલી આપજે.

રૂા. ૧૦૦૦૦ તને નવ મહિના ગર્ભમાં રાખ્યો તેના.
રૂા. ૧૦૦૦૦ તને અનેક કષ્ટ સહન કરી જન્મ આપ્યો તેના.
રૂા. ૧૦૦૦૦ તને વર્ષો સુધી ન્હવડાવ્યો, ધોવડાવ્યો, સ્તનપાન કરાવ્યું, નાનેથી મોટો કર્યો, તારી સેવાચાકરી કરી, મજુરી કરી, દળણાં દળી તને ભણાવ્યો તેના

....

રૂા. ૩૦૦૦૦

સુમન પાસે માતાના બિલનું કાગળીયું ગયું. સુમન બિલ જોતાં જ ચમકી ઊઠ્યો. એણે કાન પકડ્યા. ખરે જ હું ભૂલ્યો! હું કેવો અધમ છું? મને મારી માતા પાસે દવાના પૈસા માંગતા પણ શરમ ન આવી? મારી કેળવણી

આધુનિક કેળવણી આપનાર, બારીકાઈથી જરા હિસાબ કાઢશો તો ખબર પડશે કે, આજે સમાજના પગે તૈયાર થયેલ ડૉક્ટરો, સૉલિસિટરો કે એવા જ ડિગ્રીધરોએ સમાજનું શું ઉકાળ્યું? ધર્મનું રક્ષણ કરવામાં કેટલો ભાગ લીધો! ક્રિયાકાંડમાં કેટલા ઝુક્યાં? કેટલા વ્રતધારી બન્યા? કેટલા સાચા શ્રાવક બન્યા? કેટલા પરોપકારી નીકળ્યા? કેટલી દાનશાળાઓ ખોલી? અને કેટલા દીન-દુઃખીના ઉદ્ધાર કર્યા? એમને ભણાવીને આપણે ઘરમાં ભૂત ઘાલ્યું છે કે બીજું કંઈ? એ ભણેલા જ ધર્મના વિરોધી બન્યા. એ ભણેલા 'દેવદ્રવ્યની શી જરૂર છે?' એમ કહેવા લાગ્યા, ને ભણેલા જ્યાં ત્યાં ડખલગીરી ઊભી કરવા લાગ્યા, એ ભણતરથી સમાજનો કે ધર્મનો કંઈ ઉદ્ધાર થયો નથી.

આજે હજારો માતા-પિતાના મુખેથી આપણને સાંભળવા મળે છે કે છોકરા અમારું માનતા નથી, દેવની ઠેકડી કરે છે, તપસ્યાની હાંસી કરે છે, ગુરુની વાતોને હમ્બગ કહે છે. 'શાસ્ત્રો તો ટાઢા પહોરના ગપ્પા છે.' એમ બોલે છે. પૈસાના પાણી કરી જેને ભણાવ્યા એ જ છોકરાઓની આજે આ દશા છે. તેઓ સામે થાય છે, માતા-પિતાને ધમકી આપે છે. બસ મોજ, શોખ, ખાવું-પીવું અને હરાયા ઢોરની માફક જ્યાં ત્યાં ભટકવું એ જ એમનો ધંધો થઈ પડ્યો ન હોય!

એમને સીનેમાના ખર્ચા, ટી-પાર્ટીના ખર્ચા, અખબારોના ખર્ચા, ફર્નીચરના ખર્ચા એવા વ્યર્થ ખર્ચા સારા લાગે છે અને કોઈ ધર્મિષ્ઠ ઉદાર આત્મા ધર્મમાં લક્ષ્મીનો સદ્વ્યય કરે એ ધૂમાડો લાગે છે, બિચારાની બુદ્ધિનો ધૂમાડો થઈ ગયો

: ૭ :

ઈલાચીકુમાર

સારા નિમિત્તો, સુંદર આદર્શો અને ઉચ્ચ આલંબનો જીવનમાં કો'ક ઘડી-પળે એવી ગજબની અસર કરી નાખે છે કે આત્મા ક્ષણવારમાં પરમાત્મા બની જાય છે; માટે જ સંસારી આત્માઓને ડગલે ને પગલે સારા આલંબનોની જરૂર છે. આત્મા સ્ફટિક રત્ન જેવો છે, સ્ફટિક રત્નની પાસે જેવા રંગની વસ્તુ ધરવામાં આવે તેવા રંગનો તેમાં પ્રતિભાસ થાય છે. તેવી જ રીતે આત્મા જેવા નિમિત્તોમાં આવે છે, તેવા નિમિત્તોમાં તદ્રુપ બની જાય છે; માટે જ કહેવાય છે કે' "સંગ તેવો રંગ અને સોબત તેવી અસર."

ક્રૂરમાં ક્રૂર ચંડકૌશિક સર્પ પણ પ્રભુ મહાવીરના બે શબ્દોમાં જાગી ઊઠે છે. દૃઢપ્રહારી અને અર્જુનમાલી જેવા હત્યારા આત્માઓ પણ પરમપદને પામી ગયા છે. કાળા માથાનો માનવી શું ન કરી શકે? અધમ એ હંમેશનો અધમ નથી, પાપી એ હંમેશનો પાપી નથી. પલવારમાં આત્માનુ પરિવર્તન થઈ જાય છે, માટે જ પાપી યા અધમ આત્મા પ્રત્યે તિરસ્કાર ન દાખવતા મધ્યસ્થભાવ રાખવા શાસ્ત્રકારો ફરમાવી રહ્યા છે.

ઈલાચીકુમારના જીવનમાં પણ આમ જ બન્યુ છે. વાત ઇતિહાસ પ્રસિદ્ધ છે.

ઈલાચીકુમારને લુચ્ચાઓની ટોળીમાં રાખવામાં આવ્યો. બુરી સોબત તરત અસર કરે છે. 'સંગ તેવો રંગ' એ કહેવત અનુસાર ઈલાચી સંસ્કારી હોવા છતાં અસંસ્કારીની જેમ જ્યાં ત્યાં ભમવા લાગ્યો. તે એટલી હદ સુધી કે ઘણી વખત ભટકી ભટકી મોડી રાતે ઘરનાં બારણાં ખખડાવતો. માતા પિતા પણ કંટાળ્યા. પણ આ તો 'હાથનાં કર્યા હૈયે વાગ્યાં' જેવું બન્યું.

એક અસંસ્કારી વ્યસની અને બુરી સંગતમાં પડેલા પુત્રને સંસ્કારી બનાવવા માતા પિતા સારી સોબત કરાવે છે. ત્યારે અહીં એથી ઉલટું જ બન્યું, જયારે એક સંસ્કારી બાળકને ખુદ માતા–પિતા બુરી સંગતમાં જોડે છે, એ કેવું આશ્ચર્યજનક !

ઈલાચીના માતાપિતા ચિંતાતુર બન્યા. તેમને લાગ્ કે ખરેખર આપણે ઠીક ન કર્યું". પણ રાંડ્યા પછીનું ડહાપણ કામ ન આવે તેમ ઈલાચી હવે હાથથી ગયો, હાથની વા ન રહી. એક વખત પછી બનાવ એ બન્યો કે એક પ્રસિ નટકાર લંખીકાર પોતાની રૂપરૂપના અંબાર સમી પું અને પરિવાર સાથે નગર બહાર ભવ્ય નાટક ભજવી રહ્યો હતો. એનાં નાટકને નિરખવા હજારો નરનારીઓ ચોમેરથી આવી ચઢ્યા હતા. ઈલાચીકુમાર આ લુચ્ચાઓની ટોળી સાથે ફરતો ફરતો ત્યાં આવી ચઢ્યો, નટ અને નટડીની અદ્ભુત કળાએ લોકોને મંત્રમુગ્ધ બનાવી દીધા.

સૌ તાલીઓ પીટતા હતાઃ શું નટકારની કલા ! શું નટ

કુમારનું ચિત્ત પેલી નટડીમાં ચોંટ્યું છે, એને નટડી સાથે લગ્ન કરવા છે.

અરે! શું બોલો છો? એને નટડી સાથે લગ્ન કરવા છે! આપણી જ્ઞાતિમાં ક્યાં કન્યાનો ટોટો છે કે વળી નીચ નટડી સાથે લગ્ન કરીએ. સારા સારા શ્રીમંતોની વૈભવશાળી રૂપાળી કન્યાઓ ઘણી છે, ઘણાંના કહેણ આવે છે. શેઠ પુત્રને કહે તું કહે તો એક નહિ પણ આઠ કન્યાઓ પરણાવવા હું સમર્થ છું. ઉઠ-ઉઠ બેઠો થા આમ શું કરે છે?

'પિતાજી! પરણીશ તો નટ પુત્રીને જ! એ નટડીને જ! મારે મન બીજી બધી ધૂળ બરાબર છે. એના વગર જીવન ફોક છે. બસ મારે તો નટડી સાથે લગ્ન કરવા છે. 'ઇલાચી બોલ્યો.'

પિતા તો સાંભળીને આભા જ બની ગયા, કુમાર શું બોલી રહ્યો છે? ક્યાં આપણી નાત—જાત અને ક્યાં આ નીચ કુળની કન્યા? આમ બેનો મેળ કેમ મળે? એક તરફ શેઠને વ્યવહાર સતાવતો હતો, બીજી તરફ પુત્રની આ પ્રકારની અવદશા સતાવતી હતી इतस्तटी इतो व्याघ्रः । જેવી શેઠની દશા થઇ. શેઠ વિચારમાં પડ્યા શું કરવું? છોકરો માને તેમ નથી. એકનો એક લાડકવાયો પુત્ર, એને દુઃખ થાય એ શેઠને મન ન ગમતી વાત હતી. પોતાના વિચારોમાં તે મક્કમ હતો. એના અંતરમાં નટડીના વિરહની આગ ભડભડ કતી હતી. નટડી એ જ એને મન સર્વસ્વ હતું. નટડી વગરનો સંસાર એને મન આગ અને ઝેર સમો લાગતો હતો.

સાથે સંબંધ બાંધતાં મારી પુત્રી વટલાય, ભાતકુમાત ન થાય. શેઠ સાહેબ! આ વાત પડતી મૂકી બીજું જે કંઈ કામ હોય તે જણાવો, પરંતુ શેઠ એક ના બે ન થયા. તેમણે પોતાની મૂળ માંગણી જ આગળ ધરી. ત્યારે લંખીકાર નટે શેઠને કહ્યું, તે માટેની મારી શરત સાંભળી લ્યો. 'શેઠ સાહેબ! મારી પુત્રી સાથે જો તમારા પુત્રનાં લગ્ન કરવા જ હોય તો પુત્રને નટવિદ્યા શીખવી પડશે. નૃત્ય કરવું પડશે, જ્યાં ત્યાં જવું પડશે, ટાઢ તડકા વેઠવા પડશે, અને વૈભવ વિલાસ છોડવા પડશે, બોલો તે માટે છો તૈયાર? શેઠે ઇલાચી તરફ નજર કરી.

શેઠ કંઇ બોલે તે પહેલાં જ ઈલાચી બોલી ઊઠ્યો: 'જેમ કહો તેમ કરવા હું તૈયાર છું.'

માનવી કામાંધ બની કેવાં કેવાં કામ કરવા તૈયાર થાય છે! ઇલાચી ભાન ભૂલી કેવાં અધમ કાર્ય કરવાની આજે હામ ભીડે છે.

નટે પુનઃ જણાવ્યું, શેઠજી!- આ કન્યા પરણીને તમારે ઘેર નહિ આવે, તમારા છોકરાને ઘરજમાઈ થઈને રહેવું પડશે બોલો, છે કબૂલ?' શેઠે કહ્યું : 'બાપા! સાત વાર કબૂલ.'

શેઠ સમજતા હતા કે છોકરો એકનો બે થાય તેમ નથી. જો નટડી નહિ પરણાવું તો આગમાં પડી બળી મરશે, અને એના પ્રાણ ચાલ્યા જશે, નટે વિશેષ ખુલાસો કરતાં કહ્યું: 'શેઠજી! સાથે બીજી વાત પણ જણાવી દઉં! પુત્રી કંઈ રસ્તામાં નથી પડી. તમારો છોકરો નટવિદ્યામાં પ્રવિણ થશે,

ઈન્દ્રાણીના રૂપને મહાત કરે તેવી રૂપાળી નટડીએ ઢોલ હાથમાં લીધો. પગમાં ઘુઘરા બાંધ્યા. નાટક શરૂ થયુ હજારો લોકો જમા થઇ ગયા. ઘડીક તલવારની ધાર ઉપર, ઘડીક ઊંધે મસ્તકે, ઘડીક ખીલા ઉપર ડુંટી ટેકવીને ઇલાચી નાચે છે. નટની અદ્દભુત કળા નિહાળતાં લોકો મુખમાં આંગળાં નાંખવા માંડ્યા. અરે શું ગજબ કળા ! આ તે કંઇ જાદુ છે કે મેસ્મેરીઝમ ! નટકાર તો ભારે કળાબાજ છે. અરે ? જુઓ, જુઓ, પેલી નટડી કેવી સુંદર નાચી રહી છે ! આવી તો રાજાની રાણીય નહિ હોય ! અપ્સરાને શરમાવે તેવું એનુ રૂપ છે. સૌ વિવિધ વાતો કરતા હતા. જય-જયના પોકારો કરતા હતા, અને ઉત્સાહમાં આવી તાળીઓ પીટતા હતા. આ રમત-આ ખેલ કંઇ નાનોસૂનો ન હતો. એક જ વાંસ ઉપર અદ્ધર માત્ર એના ખીલાના આધારે નાચવું આ તો જાન સાથેની રમત હતી. આવી અદ્દભુત કળા ને નાટક ભજવી ઈલાચી વાંસથી નીચે ઉતર્યો તેમાં પણ અજબ કળાના દર્શન થયા હતા, બન્ને પગમાં પાવડીઓ પહેરી હતી. એક હાથમાં ઢાલ અને બીજા હાથમાં તલવાર ગ્રહી હતી આમ બિલકુલ નિરાધાર ચઢવું અને ઉતરવું એ તો ખરેખર લોકોને ભારે આશ્ચર્ય પમાડે તેવું હતુ. જરાક ચૂકે તો હાડકાં ખોખરાં.

ઈલાચી નીચે ઉતર્યો અને રાજા સિંહાસન પર બેઠા હતા ત્યાં ગયો અને તેણે ઇનામ લેવા હાથ ધર્યો, લોકો તો તેને ઘરેણાં-ગાંઠા રૂપીઆ; પૈસા આપવા અધીરા અને તલપાપડ થઇ ગયા હતા. પણ જ્યાં સુધી મહારાજા દાન ન આપે ત્યાં

ઈન્દ્રાણીના રૂપને મહાત કરે તેવી રૂપાળી નટડીએ ઢોલ હાથમાં લીધો. પગમાં ઘુગરા બાંધ્યા. નાટક શરૂ થયું હજારો લોકો જમા થઇ ગયા. ઘડીક તલવારની ધાર ઉપર, ઘડીક ઊંધે મસ્તકે, ઘડીક ખીલા ઉપર ડુંટી ટેકવીને ઇલાચી નાચે છે. નટની અદ્‌ભુત કળા નિહાળતાં લોકો મુખમાં આંગળાં નાંખવા માંડ્યા. અરે શું ગજબ કળા ! આ તે કંઇ જાદુ છે કે મેસ્મેરીઝમ ! નટકાર તો ભારે કળાબાજ છે. અરે ? જુઓ, જુઓ, પેલી નટડી કેવી સુંદર નાચી રહી છે ! આવી તો રાજાની રાણીય નહિ હોય ! અપ્સરાને શરમાવે તેવું એનુ રૂપ છે. સૌ વિવિધ વાતો કરતા હતા. જય-જયના પોકારો કરતા હતા, અને ઉત્સાહમાં આવી તાળીઓ પીટતા હતા. આ રમત–આ ખેલ કંઇ નાનોસૂનો ન હતો. એક જ વાંસ ઉપર અદ્ધર માત્ર એના ખીલાના આધારે નાચવું આ તો જાન સાથેની રમત હતી. આવી અદ્‌ભુત કળા તે નાટક ભજવી ઈલાચી વાંસથી નીચે ઉતર્યો તેમાં પણ અજબ કળાના દર્શન થયા હતા, બન્ને પગમાં પાવડીઓ પહેરી હતી. એક હાથમાં ઢાલ અને બીજા હાથમાં તલવાર ગ્રહી હતી આમ બિલકુલ નિરાધાર ચઢવું અને ઉતરવું એ તો ખરેખર લોકોને ભારે આશ્ચર્ય પમાડે તેવું હતુ. જરાક ચૂકે તો હાડકાં ખોખરાં.

ઈલાચી નીચે ઉતર્યો અને રાજા સિંહાસન પર બેઠો હતો ત્યાં ગયો અને તેણે ઇનામ લેવા હાથ ધર્યો, લોકો તો તેને ઘરેણાં–ગાંઠા રૂપીઆ; પૈસા આપવા અધીરા અને તલપાપડ થઇ ગયા હતા. પણ જયાં સુધી મહારાજા દાન ન આપે ત્યાં

કંઈક કાળું છે, નહિ તો આવા અદ્ભુત ખેલ કરનારને દાન કેમ ન આપે? નટ પણ સમજી ગયો. નટડી વિચારે છે-ખરી કસોટીનો સમય છે નટ જો થાકી જશે તો બાજી બગડી જશે. તેણે ઇલાચીને ઉત્સાહ આપ્યો. આમ પાંચમી વાર ઇલાચી વાંસ ઉપર ચઢ્યો રાજા મનમાં મલકાય છે. જરૂર નટ થાકયો છે. આ વખતે તો પડી જ જશે અને નટડી મારા હાથમાં આવશે.

રાજમહેલની સામે જ એક શેઠની મોટી હવેલી છે. વૈભવની તો જાણે છોળો ઉછળી રહી છે. શેઠાણી ઘરમાં એકલા હતા. નવયૌવના શેઠાણીના રૂપના શા વખાણ કરવા? જાણે સ્વર્ગની દેવી જ જોઈ લ્યો. ભરયૌવન, ઝીણાં ઝીણાં રેશમી વસ્ત્રોમાં સજ્જ શેઠાણીએ દૂરથી એક મુનિવરને જોયા. મુનિશ્રી ઘર ઘર ગોચરી ફરી રહ્યા હતા. શેઠાણીએ વહોરવા માટે આમંત્રણ આપ્યુ. પધારો ગુરુદેવ પધારો! અમારું આંગણુ પાવન કરો, લાભ આપો.

મુનિશ્રીનુ લલાટ ચમકી રહ્યું હતું. ચહેરો તેજ મારી રહ્યો હતો. વય યુવાન હતી. મુનિશ્રી શેઠાણીની વિનંતીને માન આપી લાભ આપવા માટે ત્યાં પધાર્યા. શેઠાણીએ વંદન કરી સુખશાતા પૂછી. હાથમાં મોદકનો થાળ લીધો અને શેઠાણી મુનિશ્રીને વિનવવા લાગ્યા. 'ગુરુદેવ! લાભ આપો

વાંસ ઉપરથી નાચતા-નાચતા ઈલાચીકુમારની દૃષ્ટિ સામેની હવેલી ઉપર ગઈ. તેણે દૂરથી ત્યાગી સાધુને નિહાળ્યા. શેઠાણી મોદકનો થાળ લઈ વળી વળી, લળી લળી પ્રાર્થના કરી રહ્યા

નાચતા-નાચતા જો જરાક સરક્યો-ચૂક્યો તો મારી શી દશા! હાડકાના ચૂરેચૂરા! નટડી એને ઠેકાણે રહી જાય અને પરલોકમાં આત્માની દુર્ગતિ થાય એ જુદી આમ વિચારતો વારંવાર એ ત્યાગી મુનિની પ્રશંસા કરે છે, પોતાને ધિક્કારે છે. પશ્ચાતાપ કરે છે, અનિત્ય ભાવનામાં ચઢે છે, તન્મય બની જાય છે. ક્યારે હું આ પવિત્ર ચારિત્રમાર્ગ અંગીકાર કરી મારા આત્માનું કલ્યાણ કરીશ? એવી ભાવધારાની અભિવૃદ્ધિ થઇ રહી છે. નગરજનો નટનું નાટક નિહાળી આસ્ક્રીન થઈ ગયા છે. રાજા સમજે છે કે હમણાં પડશે, નટડી સમજે છે, બસ હવે વાર નથી. મારા પ્રાણપ્રિય ભરથારની આશા ફળીભૂત થશે.

તેટલામાં તો બનાવ કંઇક ઓર બન્યો. વાતાવરણે જબ્બર પલ્ટો આણ્યો, વાંસ ઉપર નાચતા નાચતા અનિત્ય ભાવના ભાવતા નટ ઇલાચીકુમાર ચાર ઘાતી કર્મનો ચૂરો કરી તત્ક્ષણ વાંસ ઉપર જ કેવળજ્ઞાન પામ્યા. વાંસ-વાંસ મટી સુવર્ણમય સિંહાસન બની જાય છે, અને તે સિંહાસન ઉપર કેવળી ભગવાન ઇલાચીકુમાર બેઠા છે.

દેવો કેવળજ્ઞાનનો મહિમા કરવા આવ્યા આ શું? આ શું? લોકો તો છક થઈ ગયા આ તે ઇન્દ્રજાળ! કે જાદુ! ખરે જ આપણે શું જોઇ રહ્યા છીએ? જ્યારે આ ઇન્દ્રજાળ નથી, ત્યારે શું ઇલાચીકુમાર પરમાત્મા બન્યા! લોકો તો ભારે આશ્ચર્ય પામ્યા, જય-જયના ગુંજારવોથી ગગન ગુંજી ઉઠયું.

માટે જ કહ્યું છે કે-'જીવનમાં અજબ ઘડી એક આવે'

કોઈ નિહાળી રહ્યા હતા. કોઈ કંઇ કોઇ કંઇ એમ પરસ્પર સૌના મુખથી અવનવી વાતો વહેતી થઈ રહી હતી.

હવે રહી નટડી. નટડીએ પણ વિચાર્યું : સાચે જ મારા રૂપમાં વાંક છે. હું આવી રૂપાળી છું. માટે જ આ મહારાજા અને આ ઈલાચી મારા રૂપમાં મોહાયા. ધિક્કાર હો મારી જાતને અને મારા રૂપને ! મારા રૂપની ખાતર આ નટે ઘરબાર ત્યજ્યાં અને લંગોટી વાળી જીવનનું જોખમ ખેડયું. રાજાની ભાવના બગડી. આ બધામાં નિમિત્ત હું પોતે જ છું. હું જ ન હોત તો આમ ન બનત. બસ, આ સંસાર કારમો ઝેર જેવો છે. હું પણ એ પવિત્ર ચારિત્રમાર્ગે સંચરી ક્યારે આત્મકલ્યાણ કરીશ ? પોતાના રૂપ ઉપર તિરસ્કાર છૂટયો. સંસાર એને કારાગૃહ લાગ્યો. સંસારની અસારતા વિચારતાં અને અનિત્ય ભાવનામાં લીન બનતાં તે જ પળે નટડીને પણ કેવળજ્ઞાન થયું !

કેવળજ્ઞાની ઇલાચીકુમારે અમોઘ દેશના આપી. પોતાનો પૂર્વભવ જણાવ્યો. નટડી સાથેનો પોતાનો પૂર્વનો સંબંધ અત્યારના અનુરાગનું કારણ હતો. માનવી એક નકલી નાટક નિહાળવા ખાતર પૈસા ખર્ચીને, ઉજાગરા વેઠીને દોડાદોડ કરે છે, પણ જન્મ-જન્મમાં આત્મા પોતે જ નાટક ભજવી રહ્યો છે, એ પોતાના નાટકને કેમ નિહાળતો નથી ? વગેરે, વગેરે દેશનારૂપ અમૃતનાં ઝરણાં વહાવી શ્રોતાજનોનાં હૃદય ભીંજવી નાખ્યાં. કેંક આત્માઓ સંસાર-સાગરની તરી ગયા

ભાવધર્મની પ્રધાનતા ઉપર શાસ્ત્રકારોએ આ દૃષ્ટાં

: ૮ :

હસવું અને રડવું

સુખ અને દુઃખ, જડ અને ચેતન, ચઢતી અને પડતી, ઉદય અને અસ્ત, સંયોગ અને વિયોગ તથા જન્મ અને મરણની જેમ હાસ્ય અને રુદન, એ બે તત્ત્વો પણ જગતમાં અનાદિ કાળથી વિદ્યમાન છે અને અનંતકાળ સુધી રહેવાનાં.

હાસ્ય અને રુદનની કહાણી પણ અજબ ગજબની છે. ક્ષણ ક્ષણમાં એ પોતાનો ભાગ ભજવે છે.

હિંડોળામાં હીંચતો માનવી જેમ નીચે અને ઊંચે ચઢે છે, તેમ આ વિચિત્ર વિશ્વમાં એક ક્ષણે હાસ્ય તો બીજી ક્ષણે રુદન જોવામાં આવે છે. એક કવિ કહે છે—

> કરમ તારી ગતિ ન્યારી, બધાંને તું નચાવે છે;
> ઘડીમાં તું હસાવે છે, ઘડીમાં તું રડાવે છે..

આંસુના બે ટીપામાં કેટકેટલી ગજબની શક્તિ રહેલી છે! એક નાનું બચ્ચું કે જે હજી હમણાં જ જન્મ્યું છે, કંઈ જ સમજતું નથી, તેને જ્યારે ભૂખ લાગે છે, ત્યારે રુદન શરુ કરે છે, જેથી માતા સમજી જાય છે કે બાળક ભૂખ્યું થયું છે. તરત જ તે પોતાનાં બચ્ચાને સ્તનપાન કરાવે છે. આમ

આંસુ ઢાળે છે; પોતાના પ્યારા પ્રિયતમ સ્નેહીનાં મૃત્યુથી માણસ ધ્રુસકે ધ્રુસકે પોક મૂકીને રડે છે પણ; આમ રડયે શું વળે ?

ચાલી ગયેલી લક્ષ્મી કંઇ રડવાથી પાછી આવવાની નથી, લક્ષ્મી હતી ત્યારે તો દીન અનાથનો ઉદ્ધાર ન કર્યો, કોઈનું ભલુ ન કર્યું, સુપાત્રમાં સદ્‌વ્યય ન કર્યો અને હવે જ્યારે એ ચાલી ગઇ, ત્યારે પોક મૂકીએ એ કેટલી અજ્ઞાનતા ! કેવી મૂઢતા !

ભૂલ થયા પછી રડવા કરતાં પહેલાં જ આપણે વિચાર કરવો જોઇએ કે હું શું કરૂં છું ? આનુ પરિણામ શું આવશે ? માનવી પરિણામનો વિચાર કર્યા વગર જ જે તે કરી નાંખે છે, અને પછી પસ્તાય છે, પણ રાંડયા પછીનું ડહાપણ શા કામનું. ફરી એવી ભયંકર ભૂલ ન થાય તે માટે ડગલે ને પગલે કાળજી રાખવી ઘટે, પ્રત્યેક કાર્ય ખૂબ વિચાર પૂર્વક કરવું જોઇએ, જેથી પાછળથી રોવાનો વખત ન આવે. પ્રિયજનના વિયોગમાં, સ્વજનના મૃત્યુમાં માણસ રડે છે. પણ મરેલ માનવી કંઈ રોવાથી પાછો ફરતો નથી. કાળ અચાનક આવે છે, સૌ કોઇને લઇ જાય છે, પછી ભલે તે બાળ હોય કે વૃદ્ધ હોય, જાગતો હોય કે ઊંઘતો હોય, જ્ઞાની હોય કે અજ્ઞાની હોય, રાજા હોય કે રંક હોય, શ્રીમંત હોય કે ભીખારી હોય; માટે માનવે હંમેશાં મહામૂલા દેવ દુર્લભ માનવ જીવનને સફળ કરવા કટિબદ્ધ રહેવું જોઈએ, સાવધ રહેવું જોઈએ. ધન, માલ, મીલકત, સાહ્યબી, બધું ય અહીં પડી રહેશે. જેમ આ સ્નેહી ગયા તેમ એક દિવસ

આંસુ ઢાળે છે; પોતાના પ્યારા પ્રિયતમ સ્નેહીના મૃત્યુથી માણસ ધ્રુસકે ધ્રુસકે પોક મૂકીને રડે છે પણ; આમ રડયે શું વળે?

ચાલી ગયેલી લક્ષ્મી કંઇ રડવાથી પાછી આવવાની નથી, લક્ષ્મી હતી ત્યારે તો દીન અનાથનો ઉદ્ધાર ન કર્યો, કોઈનુ ભલું ન કર્યું, સુપાત્રમાં સદ્‌વ્યય ન કર્યો અને હવે જ્યારે એ ચાલી ગઇ, ત્યારે પોક મૂકીએ એ કેટલી અજ્ઞાનતા! કેવી મૂઢતા!

ભૂલ થયા પછી રડવા કરતાં પહેલાં જ આપણે વિચાર કરવો જોઇએ કે હું શું કરૂં છું? આનુ પરિણામ શું આવશે? માનવી પરિણામનો વિચાર કર્યા વગર જ જે તે કરી નાખે છે, અને પછી પસ્તાય છે, પણ રાંડયા પછીનું ડહાપણ શા કામનું. ફરી એવી ભયંકર ભૂલ ન થાય તે માટે ડગલે ને પગલે કાળજી રાખવી ઘટે; પ્રત્યેક કાર્ય ખૂબ વિચાર પૂર્વક કરવું જોઇએ, જેથી પાછળથી રોવાનો વખત ન આવે. પ્રિયજનના વિયોગમાં, સ્વજનના મૃત્યુમાં માણસ રડે છે. પણ મરેલ માનવી કંઇ રોવાથી પાછો ફરતો નથી. કાળ અચાનક આવે છે, સૌ કોઇને લઇ જાય છે, પછી ભલે તે બાળ હોય કે વૃદ્ધ હોય, જાગતો હોય કે ઊંઘતો હોય, જ્ઞાની હોય કે અજ્ઞાની હોય, રાજા હોય કે રંક હોય, શ્રીમંત હોય કે ભીખારી હોય; માટે માનવે હંમેશાં મહામૂલા દેવ દુર્લભ માનવ જીવનને સફળ કરવા કટિબદ્ધ રહેવું જોઈએ, સાવધ રહેવું જોઈએ. ધન, માલ, મીલ્કત, સાહ્યબી, બધુંય અહીં પડી રહેશે. જેમ આ સ્નેહી ગયા તેમ એક દિવસ

હૃદયમાં વૈરાગ્ય જન્મે છે. પણ આવા પ્રસંગોમાં માણસને ઘણુ ઘણું શીખવાનુ મળે છે. માણસ આવા પ્રસંગે ખૂબ ખૂબ ઘડાય છે.

એક રુદન પાપને બંધાવે છે. ત્યારે એક રુદન પાપને પખાળી નાખે છે.

આત્મા જ્યારે પોતાના પાપનો પશ્ચાતાપ કરે છે, નિજની ભૂલનો એકરાર કરે છે, અને સાચા હૃદયે પશ્ચાતાપ કરે છે. ત્યારે રૂદન કરતાં કરતાં પણ આત્મા કેવળજ્ઞાન મેળવી લે છે. એવું કેંક રાજા મહારાજાના જીવન પ્રસંગોમાં બનવા પામ્યું છે. ખંધક મહર્ષિની ચામડી ઊતરાવનાર અને ઝાંઝરિયા મુનિવરની ગરદન કપાવનાર રાજાઓના જીવનમાં આમ જ બન્યું છે, પશ્ચાતાપ કરતા અને અનિત્ય ભાવનામાં ચઢતાં તેઓ કેવળજ્ઞાન પામ્યા છે.

આ થઈ રડવાની વાત.

(૨)

હવે જરા હસવા ઉપર દૃષ્ટિ કરીએ.

એક માણસ ખૂબ ધનાઢ્ય હતો. પણ પુણ્ય પરવારી ગયા એટલે લક્ષ્મી ચાલી ગઈ. જ્યારે લક્ષ્મી ચાલી જાય છે ત્યારે માણસ ઢીલોઢબ બની જાય છે. નીચું મુખ કરી ચાલે છે.

આવા જ એક ભૂતપૂર્વ ધનીને નિહાળી, એક ધનાઢ્ય એની મશ્કરી કરે છે 'કેમ ? હવે નીચું જોવાનો વખત આવ્યો ને ? આમ બોલી એ નિર્ધનની સામે હસે છે....

તમે ગર્વ ન કરો, રાજા રાવણનું અભિમાન પણ ગળી ગયું, માટે અભિમાન કરવું વૃથા છે.' કારણ કે—

મુજ વિતી તુજ વીતશે, ધીરે બાપુડિયા.'

જેવી અમારી દશા થઇ છે તેવી જ એક દિવસ તમારી દશા થવાની છે. એક દિવસ તમારી સામે પણ સૌ હસશે, માટે આમ ના હસો ! (આ એક કવિની કલ્પના છે.) સત્તા, સત્તા અને ઐશ્વર્યની ખુમારીમાં ગર્વિષ્ઠ બની માનવી ઘોળે દહાડે ઊંચી નજરે આકાશના તારા ગણવાની ચેષ્ટા કરે છે પણ છેવટે જ્યારે એ ખાડામાં ગબડી પડે છે, ત્યારે એને ભાન આવે છે. ચઢતી અને પડતીનું ચક્ર પ્રતિપળે ગતિમાન થઇ રહ્યું છે, આ વાતને ન ભૂલતા.

એક તરફ માણસ જ્યારે આફતો અને દુઃખથી દુઃખી બને છે, ત્યારે બીજાઓ એની સામે હસે છે. કહ્યું છે કે :

આફત પડે જ્યારે શિરે, ત્યારે બધા આઘા ખસે,
જેને પડી તે ભોગવે, બીજા ઊભા દાંતો હસે.

મનુષ્ય પર આફત આવી પડે ત્યારે સગા સંબંધીઓ સૌ દૂર દૂર રહે છે, એટલું જ નહિ પણ સામા હસે છે, મશ્કરી કરે છે અને દાઝ્યા ઉપર ડામ દેવા જેવી સ્થિતી ઊભી કરે છે, ત્યારે આપણને થાય છે કે, એમને ખબર નથી કે એક વખત તમારી સામે પણ સૌ હસશે, માટે આમ ન હસો, હર્ષ અને વિષાદ, સુખ અને દુઃખ એ તો રથના બે પૈડાં છે. એનું ચક્ર હરદમ ગતિમાન થયા જ કરે છે.

એક માણસ જરા ઊંચો હોય અને અજાણપણે તેનું

વાત વાતમાં હસવું એ શાણાનું લક્ષણ નથી. બોલતા જવું અને હસતા જવું એ મૂર્ખાઈ છે. લોટ ફાકવો ને હસવું, એમ બે કાર્ય એકી સાથે ન થઈ શકે. જ્યારે આપણે હસતા જઈએ અને બોલતા જઈએ, ત્યારે સાંભળનારા સામા માણસને થાય છે કે, આ મહેરબાન શું બોલે છે, તેની કંઈ સમજ તો પડતી જ નથી!

હાસ્ય પણ ખૂબ ગંભીર હોવું જોઈએ. જ્યારે માણસ મૂછમાં હસે છે ત્યારે સરસ લાગે છે, જરાક દાંત દેખાય એમાં વાંધો નહિ, પણ ખડખડ, હેં-હેં હસી નાખીએ એ તદ્દન બેહુદું લાગે છે.

ઘણી વખત આપણે કહીએ છીએ કે; જો જો હો હસવામાં ખસવું થઈ જશે અને બને પણ તેમ જ છે; કારણ કે મજાકમાં આપણને ભાન રહેતું નથી એટલે બકવાદ આગળ વધે છે. નહિ બોલવાનું બોલી નાંખીએ છીએ, આમ મશ્કરીમાં આગળ વધતા વાતાવરણ ગરમા ગરમ બને છે, માણસ ગાળો ઉપર ચઢે છે; અને છેલ્લે મુક્કામુક્કી અને લાકડીઓ પણ ઉડે છે. માટે દરેક વસ્તુ મર્યાદામાં હોય તો જ તે ઉચિત ગણાય છે.

એક મુનિવરને કાળે ઉદ્ધરતાં અવધિજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે, જેથી એ મુનિ અવધિજ્ઞાનથી ઉર્ધ્વ, અધો અને તિરછીલોકમાં યોજનો સુધી બનતા બનાવો નિહાળી રહ્યા છે, અનેક રૂપી પદાર્થોને જોતા જોતા ઉર્ધ્વલોકમાં મુનિવરે નિહાળ્યું કે સૌધર્મ દેવલોકમાં સૌધર્મેન્દ્ર પોતાની ઇન્દ્રાણી સાથે અમનચમન કરી રહ્યા છે. ઈન્દ્રાણી રીસાય છે. ઇન્દ્રાણીએ ગુસ્સામાં

પાપ ન છૂટી શકે એમ હોય તો તે ધુવાતા દૂર કરી, આ કરવા જેવું નથી એમ માને, ન છૂટકે કરે, તો એ પાપકર્મોનો બંધ શિથિલ બંધાય, પણ પાપ કર્યા પછી રાજી થાય, તો યાદ રાખવું કે રોવા છતાંય એ પાપકર્મો છૂટશે નહિ એટલું જ નહિ પણ એક-બે વર્ષ નહિ, સો હજાર નહિ, લાખ ક્રોડ નહિ પણ અસંખ્ય વર્ષો સુધી એ પાપના કટુ ફળો આપણે ભોગવવા જ પડશે.

હસમુખો માણસ સૌને ગમે છે, તેની સાથે વાર્તાલાપ કરવાનું મન થાય છે. જ્યારે દીનમુખ-શોકગ્રસ્ત બની બેઠેલો માણસ, જાણે એરંડિયું ન પીધું હોય એવો કડુવો લાગે છે. ચહેરાનું તેજ ઉડી જાય છે, કાર્યાકાર્યનું તેને ભાન નથી હોતું. માટે માણસે આનંદી બનવાની જરૂર છે.

આનંદી સ્વભાવવાળાનું લોહી ફરતું હોય છે. જેથી તેનો ચહેરો તેજ મારે છે.

શોકમગ્ન રુદન કરતી અવસ્થાથી લોહી શોષાઈ જાય છે અને ચહેરાનું તેજ ઉડી જાય છે.

દેવોમાં પ્રાયઃઅધિકતયા હર્ષ-આનંદ હોય છે, નરકમાં અધિકતયા દુઃખનો અનુભવ થાય છે, તિર્યંચોમાં બહુલતયા દુઃખ અને અલ્પ સુખ અને મનુષ્યને સુખ-દુઃખ, દુઃખ-સુખ એમ ચાલ્યા જ કરે છે.

પ્રેમની શરૂઆત હાસ્યથી થાય છે, અને અંતે રુદનમાં પરિણમે છે. કોઈ પણ સારું કાર્ય કરતા ચિત્ત જો પ્રસન્ન હોય તો તે કાર્ય સફળ નીવડે છે. જ્યોતિષશાસ્ત્રનો

પણ માણસને પ્રશંસા વધુ પ્રિય છે. શેઠજી ક્ષમા રાખી શક્યા પણ પ્રશંસાને ન જીતી શક્યા અને ફરૂ હસી પડ્યા.

એક કવિએ કહ્યું છે:

જબ તુમ આયે જગતમેં, જગત હસત તુમ રોય;
અબ કરણી ઐસી કરો, તુમ હસત જગ રોય.

માનવી જન્મ લે છે ત્યારે સારોય પરિવાર ખુશ ખુશ થાય છે, થાળી વગાડે છે, પેંડા વ્હેંચે છે અને હસે છે; પણ જન્મ્યા પછી જીવનને જો અધમ રીતે જીવે, જૂઠ, અનીતિ, પ્રપંચ અને દુરાચારમાં મશગૂલ રહી સૌને ત્રાસ આપે, બીજાને દુઃખી કરી જીવન પૂરું કરીને અહીંથી ચાલતો થાય ત્યારે જગત તેની સામે હસે છે. હાશ! પાપાત્મા ગયો, ઠીક થયું. પણ જન્મીને જેણે જીવી જાણ્યું છે, જીવનને ઉન્નત બનાવ્યું છે. બીજાના સુખે સુખી રહી, બીજાના ભલામાં જીવન વીતાવ્યું છે. તપ, જપ, ત્યાગ અને સંયમથી જીવનને અજવાળ્યું છે, એ ખરેખર હસતે ચહેરે આ દેહને, સાપ જેમ કાંચળીને મૂકી દે તેમ તજી દે છે. એક ગંદામલિન કપડાંને ફેંકી દઈ સુંદર વસ્ત્ર પહેરવા મળતું હોય તો કોણ નારાજ થાય? જ્યારે એવા પુણ્ય આત્માઓ આ ફાની દુનિયાને ત્યજી ચાલતા થાય છે, ત્યારે જગત રડે છે, એની પાછળ આંસુ સારે છે. અહો! અમુક ગૃહસ્થ આવા ઊંચા હતા. આવા પવિત્ર હતા, એમ એના ગુણોનું સ્મરણ કરી માણસ તેની પાછળ રડે છે અને જનાર પોતે હસે છે.

ક્યાં હસવું અને ક્યાં રડવું? એ ગંભીર વિચાર માગી લે છે.

: ૯ :

એક કલાકાર

એક પિતા પોતાના પ્યારા પુત્રને એક જગમશહૂર કલાકાર તરીકે જોવા ઈચ્છતો હતો.

પોતે એક મહાન કલાકાર, અનુભવી અને શિલ્પ-શાસ્ત્રનો પ્રખર અભ્યાસી હતો. ભલ-ભલા કલારસિકો પણ તેની કળાના દર્શન કરી તેના ચરણે મસ્તક ઝુકાવતા હતા. આ મુખ્ય કલાકાર પ્રૌઢાવસ્થાના અંતિમ વર્ષો વીતાવી રહ્યો હતો.

પુત્રે યૌવનના ઉંમરે પગ મૂકયો, શિલ્પશાસ્ત્રનો અભ્યાસી બન્યો. કુશાગ્રબુદ્ધિને લીધે તે જોતજોતામાં શિલ્પશાસ્ત્રમાં હોશિયાર બન્યો. પિતાનો પ્રેમ, બુદ્ધિની તીક્ષ્ણતા, કલાની ઉપાસના, સરસ્વતી મૈયાની પૂર્ણ કૃપા અને સતત પરિશીલનચિંતન, આ બધાં કારણો ભેગા થવાથી તેણે ભરયુવાનીમાં પણ એક નામાંકિત કલાકાર તરીકેની ખ્યાતિ મેળવી લીધી. આખાય શહેરમાં કલાકારના ભારોભાર વખાણ થવા લાગ્યાં.

પણ પિતાને આટલેથી જ સંતોષ નહોતો; તેના સ્વપ્નો કોઈ અનેરાં હતાં.

હજારો સંગીતકારોમાં જેમ એક જ સંગીતકાર તરી આવે, હીરાના હારમાં એક જ હીરો ઝબકી ઉઠે, અને લાખો

મૂર્તિને આકર્ષક રીતે ઘડવા માંડી. અરે ! મૂર્તિ તો એટલી મનોરમ ને આકર્ષક ઘડી કે જોનાર ત્યાંના ત્યાં થંભી જાય. જાણે મૂર્તિમાં પ્રાણ પૂર્યો ન હોય તેમ એ મૂર્તિ સજીવન અને ચેતનવંતી લાગતી હતી, હમણાં જાણે આપણી સાથે વાત કરશે, એવા એના મુખના ભાવો હતા. તેજસ્વી નયનો ચમકતું લલાટ, વિશાળ વક્ષસ્થળ, નમણી નાસિકા, ઘાટીલા બિંબોષ્ટ, પ્રત્યેક અંગ-ઉપાંગની શોભા નિહાળતાં કલાકારની કલા ભવ્યતાનો ખ્યાલ આવતો હતો. આખુંય શહેર તેની કલા ઉપર ફીદા બની ગયું હતું. સૌ ધન્યવાદના વરસાદ વરસાવતા હતાં. અરે ! સામાન્ય માનવી તો પ્રસન્ન થાય, પણ કલાના પૂજારીઓ પણ મુગ્ધ બની પ્રશંસાનાં પુષ્પો વેરતા હતા.

કલાકારનો હર્ષ સમાતો નહોતો. એનું મુખ લોક પ્રશંસાથી ભર્યું ભર્યું લાગતું હતું. એનો ચહેરો વિકસ્વર અને પ્રફુલ્લિત જણાતો હતો.

'મેં મારા પિતાની સૂચના મુજબ આજે શ્રેષ્ઠ અને સુંદરતમ આ મૂર્તિને બનાવી છે, એમાં કંઈ જ કસર જણાતી નથી માટે ચાલ, જઉં અને પિતાને બતાવું અને એમનાં અંતરના આશીર્વાદ મેળવું.' એમ વિચારી પુત્ર પિતાની પાસે ગયો અને પ્રણામ કરીને ઊભો રહ્યો, મૂર્તિ ચાર પાંચ હાથ દૂર મૂકી, પછી પિતાજીને કહ્યું : 'પિતાજી જુઓ તમારા પુત્રની કલા.' પિતા મૂર્તિ નિહાળતાં જ બા ખુશ થયા. શું મૂર્તિનું આકર્ષણ ! ખરે જ મારો પુત્ર હ એક ખ્યાતનામ કલાકાર બનશે.'

પિતા પુત્રની કલા જોઈને ખુશ ખુશ થઈ ગયો, પણ હજી એને આગળ વધારવો હતો ધનુધારીઓમાં જેવી ખ્યાતિ અર્જુનની હતી, તેવી ખ્યાતી તેને કલાકારમાં અપાવવી હતી તેથી પિતાએ પુત્રના મસ્તકે હાથ ફેરવતાં અંતરના આશીર્વાદ આપતાં કહ્યું 'બેટા મૂર્તિ સરસ છે પણ '

'પિતાજી, પણ એટલે શું?'

'બેટા ! હજી આમાં કસર છે મુખાકૃતિના ભાવોમાં ઓછપતા કંઈક ઓછી જણાય છે અને આ નયનો તથા નાસિકામાં પણ જેવું તેજ જોઈએ તેવું નથી બેટા ! તું જરૂર આગળ વધીશ પરંતુ થોડી વધારે મહેનતની હજી જરૂર છે' પુત્ર પિતાની વાત સાંભળતાં જ ચમક્યો 'પિતાજી! શું કહી રહ્યા છો ? શું હજી આ મૂર્તિમાં કસર છે ?' જ્યારે સારીયે આલમ મારા પર આફ્રીન છે, ત્યારે મારા પિતા આમ ખાલી ખોડ કાઢ્યા જ કરે છે ! આ તો દૂધમાંથી પોરા કાઢવા જેવી વાત છે ! 'સાઠે બુદ્ધિ નાઠી' જેવી આ હકીકત છે ! ઘરડા માણસોનો સ્વભાવ જ ટક ટક કરવાનો હોય છે'

મારા પિતા મારા ઉપર આજે પ્રસન્ન થશે એમ મેં ધાર્યું હતું, પણ પિતા તો અપ્રસન્ન છે, અને તે કંઈક આવેશમાં આવી બબડતો બબડતો ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યો

પુત્રને એ ખબર નથી કે સારી આલમ આજે એના ઉપર કેમ મુગ્ધ બની છે ? અન્ય કલાકાર કરતાં આજે ઊંચે ઝુંડો કેમ ચડી આવે છે ? જો પિતાએ ટોકટો ન હોત,

પિતાએ પોતાની ભૂલ કાઢી ન હોત, અને પિતાના કહ્યા મુજબ ભૂલ સુધારી ન હોત તો આજે જે ખ્યાતિ મળી છે, તે ભાગ્યે જ મળી હોત. બીજા કલાકારોની જેમ પોતે પણ સામાન્ય જ ગણાત, પણ આ વસ્તુનું પુત્રને પૂરેપૂરું ભાન નહોતું. આવી ખોડ મા સાચી ભૂલ કાઢનારા જગતમાં ભાગ્યે જ જોવા મળે છે બાકી તો હામાં હા મીલાવનારાનો જગતમાં તોટો નથી. અનુભવી વૃદ્ધ કલાકાર પોતાના પ્યારા પુત્રને એકનો એક કલાકાર જોવાના કોડ સેવતો હતો. બસ હવે એ સ્વપ્નાં સિદ્ધ થવાને વાર નહોતી, નૈયા કિનારે આવીને ઊભી હતી.

પુત્ર ત્યાંથી ચુપચુપ ચાલી નીકળ્યો, તેનાં મનમાં થયું કે દુનિયા ભલે પ્રસન્ન ન થાય પણ મારા પિતા પ્રસન્ન ન થાય તો કલા કંઈ જ નથી.

'પુત્રે મૂર્તિને ફરી નવા ઓપ આપવા માંડ્યા.' મુખાકૃતિના ભાવો હસતા કર્યા અને સાક્ષાત્ પરમાત્મા જ ઉતરી આવ્યા હોય એવી સરસ બનાવી દીધી. એ મૂર્તિ જગતના પ્રદર્શનમાં મૂકાણી, જોનારાઓ મોઢામાં આંગળાં નાખી ગયા. શું કલા ! શું ભવ્યતા ! આ તે કારીગર કે જાદુગર ? આ તે માનવી કે દેવ ! લાખો માણસોએ એકી અવાજે એના ગુણ ગાયા, દેશ-પરદેશમાં એની કીર્તિ પ્રસરી અને એ એક અજોડ કલાકાર તરીકે પંકાયો.

પુત્રને ભાન થયું, કે આ પ્રતાપ મારા પિતાનો છે. પિતાની શિખને હું અવગણતો હતો, જેમની વાતને હું હસી

પિતાએ પોતાની ભૂલ કાઢી ન હોત, અને પિતાના કહ્યા મુજબ ભૂલ સુધારી ન હોત તો આજે જે ખ્યાતિ મળી છે, તે ભાગ્યે જ મળી હોત. બીજા કલાકારોની જેમ પોતે પણ સામાન્ય જ ગણાત, પણ આ વસ્તુનું પુત્રને પૂરેપૂરું ભાન નહોતું. સાચી ખોડ યા સાચી ભૂલ કાઢનારા જગતમાં ભાગ્યે જ જોવા મળે છે બાકી તો હામાં હા મીલાવનારાનો જગતમાં ટોટો નથી. અનુભવી વૃદ્ધ કલાકાર પોતાના પ્યારા પુત્રને એકનો એક કલાકાર જોવાના કોડ સેવતો હતો. બસ હવે એ સ્વપ્નાં સિદ્ધ થવાને વાર નહોતી, નૈયા કિનારે આવીને ઊભી હતી.

પુત્ર ત્યાંથી ચુપચુપ ચાલી નીકળ્યો, તેના મનમાં થયું કે દુનિયા ભલે પ્રસન્ન ન થાય પણ મારા પિતા પ્રસન્ન ન થાય તો કલા કંઈ જ નથી.

'પુત્રે મૂર્તિને ફરી નવા ઓપ આપવા માંડ્યા.' મુખાકૃતિના ભાવો હસતા કર્યા અને સાક્ષાત્ પરમાત્મા જ ઉતરી આવ્યા હોય એવી સરસ બનાવી દીધી. એ મૂર્તિ જગતના પ્રદર્શનમાં મૂકાણી, જોનારાઓ મોઢામાં આંગળાં નાંખી ગયા. શું કલા! શું ભવ્યતા! આ તે કારીગર કે જાદુગર? આ તે માનવી કે દેવ! લાખો માણસોએ એકી અવાજે એના ગુણ ગાયા, દેશ-પરદેશમાં એની કીર્તિ પ્રસરી અને એ એક અજોડ કલાકાર તરીકે પંકાયો.

પુત્રને ભાન થયું, કે આ પ્રતાપ મારા પિતાનો છે. જે પિતાની શિખને હું અવગણતો હતો, જેમની વાતને હું હસી

સોબત તેવી અસર

બાલ્યાવસ્થા—એ એક નિર્દોષ અને નિખાલસ અવસ્થા છે, તેમાં વિકૃતિનો લેશ પણ ભાવ હોતો નથી. શિશુ અવસ્થામાં પડેલા સારાનરસા સંસ્કારોની અસર ઝડપભેર થાય છે અને યૌવનમાં ખીલી ઉઠે છે.

આપણને એમ લાગે છે કે, બાળક કંઈ જ સમજતું નથી. પણ એ આપણી ગેરસમજ છે. દરેક બનાવની બાળકના હૃદયમાં ઊંડે-ઊંડે છાપ પડે છે.

જેમકે-પિતા ઘરમાં હોવા છતાં કોઈ બોલાવવા આવે અને પિતાને જવાબ ન આપવો હોય તો બાળકને એ કહે છે કે, 'જા બેટા ! કહી દે કે બાપા ઘરમાં નથી.'

આમ છોકરાના મુખથી સફાઈપૂર્વક જૂઠું બોલાવાય છે. તેનુ પ્રતિબિંબ તેના હૃદયમાં અવશ્ય પડે છે.

બાપ બીડી પીતો હોય, સીગારેટનો ધૂમાડો કાઢતો હોય ત્યારે છોકરાને પણ ધૂમાડો કાઢવાનુ મન થાય એ સહજ છે. એ સમજે છે કે, કેવો સરસ ધૂમાડો નીકળે છે ? જાણે એન્જીન ગાડી જોઈ લ્યો ! બાળકને તે અવસ્થામાં બીડી સીગારેટ કે ચીરૂટનો શું સ્વાદ છે, તેનો ખાસ

ઉતરશે અને વાત-વાતમાં આ લાવો અને તે લાવો કહીને માથું પકવી નાખશે. તે વખતે તમે અકળાઈ ઉઠશો, અને બે-ચાર થપ્પડ મારવા તૈયાર થશો, પણ જ્યારે એ બાળક યુવાન બનશે, ત્યારે એક વખત આપણા જ ગાલ ને ટાલ રંગી નાખશે, એ હકીકત પણ ભૂલવા જેવી નથી.

આપણે આપણા વૃદ્ધ માત-પિતાનો કેવો વિનય-વિવેક જાળવીએ છીએ, કેવી સેવા બજાવીએ છીએ, અને એમનો પડ્યો બોલ કેવી રીતે ઉઠાવીએ છીએ, એ તમામ હકીકતો બાળકના કુમળા હૃદયમાં નિર્મળ દર્પણની જેમ પ્રતિબિંબિત થાય છે.

આજે અમારો દીકરો મોટો થાય અને અમારી ચાકરી કરે અને અમે સુખે જીવન પૂરું કરીએ એવા કંઈક કોડ આપણે સેવીએ છીએ, પણ ધર્મના કેટલા સંસ્કારો આપ્યા? નીતિના કેટલા સંસ્કારો આપ્યા? વિનય-વિવેક માટે કેટલી શિખામણો આપી? નીતિ, ધર્મ, સત્ય, સદાચારના સુંદર સંસ્કારો બાલ્યાવસ્થામાં બાળકના જીવનમાં ઉતરે તેને માટે આપણે શું કર્યું? એનો કદી વિચાર કર્યો? કેવળ આપણને આપણા સ્વાર્થની જ પડી છે, પછી ભલેને છોકરો નરકમાં જાય કે નિગોદમાં જાય. 'આપ મૂઆ એટલે દુનિયા ડૂબ ગઈ.' એવી આપણી માન્યતા હોય છે.

સાચા માતા-પિતા તે જ કહેવાય કે બાળકનું સાચું હિત હૈયે ધરાવતા હોય અને અમારું બાળક જગતમાં એક આદર્શ બને અને જગત એને મીઠી નજરે નિહાળે, ઘરે ઘર

હળીએ છીએ. એક કાગડાથી ડરવું અને શેર (સિંહ)નો શિકાર કરવા ફરવું એવો ઘાટ છે. પોતાને પોલિટિક માનવા અને બાકીના બધાને ગાંડા જ માની લેવા એ પણ આ જમાનાની ખાસ ખાસિયત છે! મહાપુરુષો ભલે મોટા શાસ્ત્રો રચી ગયા હોય પણ એ બધું આપણને તુચ્છ લાગે છે, કારણ કે આપણને આપણી બુદ્ધિનું ઘમંડ છે.

'દેવ તો પથ્થરની મૂર્તિ છે, ગુરુઓ તો ઢોંગી છે, અને ધર્મ તો ધતીંગ છે.' એમ બોલનારો પોતે નથી વિચારતો કે હું પોતે સફેદ લેબાશમાં અઢી અઢી ગજ ઊછળી પ્લેટફોર્મો ગજવું છું તેનું કેમ? અને મહાપુરુષનાં ગીત ગાતાં મારી જીભ અચકાય છે, પણ હું આવો છું અને હું તેવો છું; મેં આ કર્યું, અને મેં તે કર્યું એમ પોતાના જ ગુણ ગાઉં છું. તેનું કેમ? તેણે એ વિચારવું જોઈએ, કે 'હું જાતને સુધારક માનું છું. પણ સુધારવાનો પ્રયત્ન કરવાને બદલે મારી જાતને વિશેષ બગાડતો જાઉં છું તેનું કેમ?

કોઈ પાપી અધર્મી કે નાસ્તિક વ્યક્તિ મારા ગીત ગાય, મારી હામાં હા ભણે, મારી જય પોકારે તો હું ગજ ગજ ફુલાઈને તેના ગીત ગાવા તૈયાર થઉં છું, તેનું કેમ?

ખરેખર! કળીયુગ તું પણ ઠીક ભાવ ભજવે છે. ઠીક ભાઈ! તારા દહાડા છે, થાય તેટલું કરી લે; હમણાં અમે મૌન છીએ પણ સદા મૌન રહીશું; એમ ન સમજતો.

એક દિવસ અમારો પણ આવશે અંધારું ક્યાં સુધી? અંધારામાં ચોર-ડાકુ ફાવી જાય, દુરાચારી ને બદમાશો

: ૧૧ :

ક્ષમામૂર્તિ પ્રભુ મહાવીર

લાડી, વાડી ને ગાડીની મોજને ઠોકરે મારી, રાજવૈભવને તિલાંજલી આપી એક મહાપુરુષ કોઈ અનોખી સાધના માટે નિર્જન અટવીનો પંથ કાપી રહ્યા હતા.

એ મહાપુરુષની શાંત મુખમુદ્રા સૌને પ્રમુદિત કરતી હતી. તેમના દર્શન માનવીને તો શું પણ જંગલના પશુપક્ષીઓને પણ ઘડીભર થંભાવી દેતાં હતાં અને અપૂર્વ આહ્લાદ આપતા હતા.

શું એમનો સુંદર દેહ ! ભલભલાની આંખોને એ આંજી નાખતો હતો. શું એમનું ભવ્ય લલાટ ! સૂર્યના તેજને પણ તે ફીક્કું પાડી દેતો હતો, એમની ગંભીર અને મંદ ચાલ હાથીની ગતિની યાદ આપતી હતી. અરે જંગલના ઝાડો પણ તેમને ઝુકી પડતા હતા.

ઉત્કટ તપ અને અનુપમ ત્યાગથી તેઓ જીવનને અજવાળી રહ્યા હતા.

તે કાળે શ્વેતામ્બી નગરીના માર્ગે જવા કોઈ

અરે ! જુઓ આ તેજોમૂર્તિ ક્યાં જઈ રહી છે ! એને વારો, વારો ! એ કોઈ અજાણ્યા યોગીરાજ લાગે છે. તેઓ શ્વેતામ્બી નગરીના માર્ગે જઈ રહ્યા લાગે છે.'

'ઊભા રહો, ઊભા રહો, યોગીરાજ !' એમ બૂમ પાડી પણ તેઓ શાના થોભે ?

'જરા સાંભળો ! સાંભળો યોગીરાજ !

પણ યોગીરાજ તો મૌનપણે ત્યાંથી ચાલતા થયા.

'યોગીરાજ આપ કયાં સીધાવી રહ્યા છો ?' એમ ફરી પૂછ્યું.

'હું કનકખલ તાપસના આશ્રમ ભણી જઈ રહ્યો છું.' એમ એમની મુખાકૃતિ જવાબ આપી રહી હતી.

'યોગીરાજ ! ત્યાં ન જશો. બસ કરો. એ અટવીમાં તો ભયંકર દૃષ્ટિવિષ સર્પ વસે છે. ભલભલા માનવીને પણ ભરખી જાય છે.'

'માટે જ તો હું ત્યાં જઈ રહ્યો છું !' એમ એમનાં પગલાં કહી આપતાં હતાં.

શું બોલો છો ?. માટે જ આપ ત્યાં જાવ છો ! અરે ! ભારે આશ્ચર્ય ! કાળરાજાના મુખમાં હસતે મુખડે કયો માનવી જવા તૈયાર થાય ? આ હિમ્મત ના કરો પૂજ્ય !'

પણ યોગીરાજ તો સૌની વાતને અવગણી ત્યાંથી આગળ

ઊઠ્યા : ‘ વુજ્ઝ વુજ્ઝ ચંદકોસિઅ ! ’ ‘ બોધ પામ ! બોધ પામ રે ! રે ચંડકૌશિક ! ’

તરત જ સર્પને ભાન થયું અને તેણે પોતાનો પૂર્વભવ નિહાળ્યો.

‘ અરે ! એક વખતનો ત્યાગી અણગાર-તપસ્વી સાધુ એ જ હું આજે સર્પની યોનિમાં ! ધિક્કાર છે ! ફીટકાર છે મારા આત્માને. હું સાધુ થઈ ક્રોધનું પૂતળું બન્યો. એ ક્રોધે મને આ દશામાં મૂકયો. ધિક્ ! ધિક્ ! ’

યોગીરાજની ચમત્કાર ભરેલી વાણીએ ચંડકૌશિકને જગાડી દીધો. એને પોતાનું ભાન થયું. કોઈપણ જીવતો જાણે-અજાણે વધ ન થાય તેની ખાતર દરમાં મુખ રાખી હવે તેણે રહેવા માંડયું અને યાવજ્જીવ આહારનાં પચ્ચખાણ કર્યાં.

હવે તો આ માર્ગ નિર્ભય બન્યો, જેથી સૌ કોઈ આ રસ્તે જવાઆવવા લાગ્યાં. સર્પની આવી અપૂર્વ શાંતિ નિહાળતાં લોકોને તેના ઉપર પૂજ્યબુદ્ધિ જાગી. સૌ દહીં-દૂધ અને ઘીનાં છાંટણાં નાંખી તેની પૂજા કરવા લાગ્યા, પણ એ પૂજા એને માટે ભયંકર વેદનારૂપ થઈ પડી. ત્યાં અસંખ્ય કીડીઓ ઊભરાણી, તેણે સર્પના શરીરને ફોલી નાંખ્યું. શરીર તો જાણે લોટ ચાળવાની ચાળણી જોઈ લ્યો. કીડીઓ સર્પના શરીરમાંથી આરપાર જવા લાગી આવા ઉત્કટ પરિષહને પણ અપૂર્વ સમતાભાવથી ચંડકૌશિક સર્પે સહન કર્યો, જેના પ્રભાવે ત્યાંથી કાળ કરી સહસ્રાર દેવલોકમાં તે ઉત્પન્ન

: ૧૨ :

તોલીને બોલો !

આજે માનવી દીન-દુઃખી બની ગયો છે, બની રહ્યો છે, રાત-દિવસ ભરણપોષણની ચિંતા તેને સતાવી રહી છે. જ્યાં ત્યાં રોદણાં રૂવે છે, તો પણ કેમેય પેટ ભરાતું નથી. ઘણીય બૂમરાણ મચાવે છે, જેની તેની પંચાત કરવા તૈયાર થાય છે, અને તેના વિચારોનો બજાર ગરમાગરમ ચાલે છે. માણસ આગળ વધીને પોતાનો બકવાદ શરૂ કરે છે દેવ, દેવમંદિર, દેવદ્રવ્ય, ત્યાગી ગુરુઓ અને તારક ધર્મને માટે યદ્વા-તદ્વા બોલી ઊઠે છે. એક તો પૂર્વના કર્મના ઉદયે આ જન્મમાં પણ ચોમેરથી દુઃખ-દાવાનળ સળગી રહ્યો છે; અને એની ભડભડ જ્વાળાઓમાં માનવી સળગી રહ્યો છે, છતાં એને વિચાર નથી આવતો કે હું શું બોલી રહ્યો છું ? એનાં કટુ ફળો મારે જ ભોગવવાં પડશે. કર્મો કોઈનાં સગાં થયાં નથી અને થશે નહિ.

ખુદ ભગવાન મહાવીરસ્વામીના આત્માએ મરીચિના ભવમાં કપિલ નામના રાજપુત્રને કહ્યું કે :. 'कविला इत्थंपि इहयंपि' 'કપિલ ! અહીંયાં પણ ધર્મ છે, અને ત્યાં પણ ધર્મ છે.' માત્ર આટલાં વચનો ઉત્સૂત્ર બોલવાથી મરીચિનો સંસાર કેટલો બધો વધી ગયો, જ્યારે પરમાત્મા મહાવીરના આત્માને પણ ઉત્સૂત્ર

હોય, ઉગ્ર તપસ્વી હોય, હજારો માણસો એને માનતા હોય, છતાં એની કિંમત આ શાસનમાં નથી. સૂત્રવિરુદ્ધ એક અક્ષર ઉચ્ચારનાર વ્યક્તિને પણ જ્યારે ભગવાન મહાવીરસ્વામી સંઘ બહાર કરવાની અનુમતિ આપે, ત્યારે જેમ તેમ બકવાદ કરનારની પીઠ આપણે થાબડતા રહીશું તો ભવિષ્યમાં આપણી શી વલે થશે? એ સ્વયં વિચારી લેવું જોઈએ.

આ લોકમાં પૂજાવાની ખાતર, આ લોકની વાહવાહ ખાતર, ચાર માણસો કહે કે, 'ઠીક એમણે પહેલ કરી! આ તો ક્રાંતિવાદી! આ તો ખરા હિંમતબાજ! કેવો એમણે જમાનો ઓળખ્યો? પણ આપણે યાદ રાખવું જોઈએ કે, સૂત્રવિરુદ્ધ એક અક્ષર પણ ઉચ્ચારીશું તો સંસારમાં રખડવું પડશે, નરક નિગોદની યાતનાઓ સહન કરવી પડશે. માટે જે બોલો તે તોલીને બોલો, શાસ્ત્ર મુજબ બોલો. આજે દુઃખ અને અશાંતિની બૂમરાણ મચી રહી છે, એનાં કારણોમાં મુખ્ય કારણ આપણે દેવ-ગુરુ અને ધર્મને બાજુએ મૂકીને જેમ તેમ બકવાદ કરવા માંડ્યો છે, તે છે. ન્યાય-નીતિને નેવે મૂકી, સદાચારને તિલાંજલિ આપી, જૂઠ, ચોરી-જારીમાં મશગૂલ બની, ધર્મારાધના કરનાર પુણ્યાત્માઓ તરફ કરડી નજર કરી, જેમ તેમ બેફામ બકવાદ શરૂ રાખી, આપણે ઊંચા આવવા માંગતા હોઈએ, સુખી થવા માંગતા હોઈએ અને જીવનમાં શાંતિની ઝંખના રાખતા હોઈશું તો તે કેવળ સ્વપ્ન છે, એ કદી પણ બનવું નહિ.' માટે બોલો તો તોલીને બોલો.

માટે આડા-અવળા અનેક વિચારો કર્યા પછી તેણે એક ઉપાય અજમાવ્યો. તે એક ઝેરી સર્પને ઉપાડી લાવ્યો અને જ્યાં આ શ્રદ્ધાળુ મુસલમાન હંમેશા સૂઈ રહેતો હતો, ત્યાં તેની પથારી નીચે એ સર્પને એવી રીતે મૂક્યો કે દોડીને ચાલ્યો ન જાય. આ વખતે શ્રદ્ધાળુ મુસલમાન હાજર ન હતો. પરંતુ રાતના ત્યાં આવ્યો અને સુવાની તૈયારી કરી હંમેશ મુજબ નવકારમંત્રનુ સ્મરણ કરવા લાગ્યો, ત્યાં તેને આપોઆપ એવો ભાસ થયો કે, મારી પથારીમાં સર્પ છે, એટલે તરત જ તે ઊઠ્યો અને પથારી ઊંચી કરીને જોયું ત્યાં તો સર્પ ગભરાઈ રહ્યો હતો. તે જ ક્ષણે સર્પ ત્યાંથી નાસી છૂટ્યો.

આ શ્રદ્ધાળુ મુસલમાને ગુરુદેવના મુખથી નવકાર મંત્રનો અજબ મહિમા સાંભળ્યો જ હતો અને આ બનાવ બન્યો તેથી તેનાં હૈયામાં અનેરી શ્રદ્ધા પ્રગટી.

આ તરફ પેલો સર્પ ત્યાંથી વિહ્વલ બની જે મુસલમાન આ સાપને મૂકી ગયો હતો, તેના જ ઘેર સીધો ગયો અને તેની એક છોકરી સૂતી હતી તેને કરડ્યો. અને છોકરીએ ચીસ પાડી, તેથી ત્યાં શોરબકોર મચ્યો અને ચોમેરથી માણસો દોડી આવ્યા. છોકરીનો બાપ પેલે મુસલમાન તેટલામાં આવી પહોંચ્યો.

એને એ ખબર ન હતી કે, મારી પુત્રીને સાપ કરડ્યો છે ! એનાં હૃદયમાં આજે અપાર ખુશી હતી, પેલા ભગતડા મુસલમાનનું આજ ઠીક નિકંદન કાઢ્યું

ભાઈ સાહેબ! હું આપના ચરણમાં પડું છું, મને મારા ગુનાની માફી બક્ષો. હું અપરાધી છું.'

પેલો શ્રદ્ધાળુ મુસલમાન વિચારમાં પડી ગયો કે, 'આ શેની માફી માગે છે? શું બોલી રહ્યો છે? કંઈ સમજાતું નથી.'

'કેમ ભાઈ! શેની માફી માગો છો? તમે કંઈ મારો ગુનો કર્યો નથી. આમ કેમ અસંગત બોલો છો?' શ્રદ્ધાળુ મુસલમાને કહ્યું. શ્રદ્ધાળુ મુસલમાનને એ ખબર ન હતી કે, આ કારસ્તાન આ ભાઈસાહેબનું જ હતું.

તે દુષ્ટ મુસલમાને જ સાચી હકીકત કહી સંભળાવી, ત્યારે આ શ્રદ્ધાળુ મુસલમાનને ખબર પડી કે, મારી પથારી નીચે સાપ મૂકી જનાર આ જ ભાઈ હતા. માફી માંગ્યા પછી તુટ્યા-ફૂટ્યા શબ્દોમાં પેલો દુષ્ટ મુસલમાન બોલ્યો: 'બચાવો! બચાવો! મારી....પુત્રીના પ્રાણ બચાવો.'

કેમ શું થયું?' શ્રદ્ધાળુ મુસલમાન બોલ્યો.

મારી પુત્રીને સર્પ કરડયો છે અને એ બેહોશ બની ગઈ છે. સઘળાય ઉપાય અજમાવ્યા પણ બધા નિષ્ફળ ગયા છે.' પેલાએ જવાબ આપ્યો.

શ્રદ્ધાળુ મુસલમાન બોલ્યો કે, હું કંઈ થોડો જ મંત્રવાદી છું?'

પેલાએ કહ્યું: 'ભલે આપ મંત્રવાદી ન હો, પણ મને વિશ્વાસ છે કે, આપ જ બચાવી શકશો.'

હૃદય પૂરી ભાવનાના કચરાથી ભરેલું હોય, ત્યાં ફળની આશા કેમ રખાય ? મલિન વાસનાઓ જ્યાં વાસ કરતી હોય, ત્યાં આવો પ્રભાવિક મંત્ર ફળે નહિ એ સ્વાભાવિક છે.

આજે માણસમાં શ્રદ્ધા નથી, વિશ્વાસ નથી, અણુતાની સાથે ફળની માગણી કરે છે ! બસ, દુન્યવી પૌદ્‌ગલિક સુખની આશાએ જ તે નવકારમંત્ર ગણવા તૈયાર થાય છે, ત્યારે તેનું ફળ પણ તેવું જ મળે છે.

નવકારમંત્ર ગણવાની આપણને ફુરસદ નથી મળતી, જ્યારે અન્ય મંત્ર ગણવા માટે આપણે બે–ચાર કલાક કાઢીએ છીએ. કદી ગુરુમહારાજ પૂછે કે, કેમ ભાઈ નવકારમંત્ર ગણો છો ને ? ત્યારે આપણે જવાબ આપીએ છીએ કે સાહેબ ! "ઘણાય ગણ્યા પણ કંઈ તત્ત્વ દેખાતું નથી."

આવી લુખ્ખી તો આપણી ભાવના છે. આપણને તેના ઉપર પ્રેમ, શ્રદ્ધા કે વિશ્વાસ નથી, અને શ્રદ્ધા વગર ફળ ક્યાંથી મળે ! માટે પ્રેમ, શ્રદ્ધા ને વિશ્વાસપૂર્વક ચૌદ પૂર્વના સારરૂપ નવકારમંત્રના જાપમાં લયલીન બનો. તે વખતે દુનિયાને સાવ ભૂલી જાવ.

શાસ્ત્રકાર કહે છે કે :—

नवकार इक अक्खर, पावं फेडेई सत्त अयराणं ।
पन्नासं च पयेणं पणसय सागर समग्गेणं ॥

નવકારમંત્રના ૬૮ અક્ષર છે, તેમાંના એકેક અક્ષરને ગણવાથી ગણનારનાં સાત સાગરોપમનાં પાપો દૂર થાય છે.

સાળાના મરણ પછી એક વખત બનેવી રાત્રે શયનખંડમાં સૂઈ રહ્યા હતા, ત્યારે સ્વપ્નમાં પોતાના સાળા આવ્યા, વાતોચીતો કરવા લાગ્યા અને સાળાએ જણાવ્યું કે, 'હું અત્યારે વ્યંતર દેવલોકથી તમારી સાથે વાતચીત કરી રહ્યો છું.'

બનેવીએ પૂછ્યું 'તમે વ્યંતરગતિમાં ક્યાંથી! આશ્ચર્યની વાત છે કે, તમે વ્યંતરલોકમાં પહોંચી ગયા?'

ત્યારે પૂર્વના સાળા એવા એ વ્યંતરદેવે જવાબ આપ્યો 'ભાઈ! તમારી વાત તદ્દન સાચી છે. મારું જીવન એવું સુંદર ને આદર્શ ન હતું કે, જેથી હું વ્યંતરલોકમાં ઉત્પન્ન થાઉં!' પણ હું પથારીવશ હતો, જીવનની આશા ન હતી ત્યારે સૌ સંબંધીઓએ ગુરુમહારાજને વિનંતી કરી. ગુરુ મહારાજે મને અંતિમ આરાધના કરાવી, ખૂબ-ખૂબ નવકારમંત્ર સંભળાવ્યા અને અમુક પ્રતિજ્ઞાઓ પણ આપી અને મારા જીવનમાં થયેલી ક્ષતિઓની નીંદા-ગર્હા કરવા સૂચવ્યું બસ, એ ગુરુદેવે મને નવકારમંત્ર સંભળાવ્યા, એના ધ્યાનમાં મારા પ્રાણ નિકળ્યા. એના પ્રભાવે હું નીચ ગતિમાં જનાર આજ વ્યંતર દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થયો છું.'

આટલી વાત થયા પછી બનેવી જાગી ઉઠ્યા અને રાતની વાત ધારી રાખી. અત્યારે એ મદ્રાસમાં હતા, મદ્રાસથી તરત જ આ બનેવીએ શિવગંજ પત્ર લખ્યો કે, જ્યારે મારા સાળા ગુજરી ગયા, તે વખતે કોઇ ગુરુમહારાજ ત્યાં પધાર્યા હતા? અને તેમનું નામ શું હતું! તે વિગતવાર મને જલદી જણાવો.'

કરવા બેસીએ તો પુસ્તકોનાં પુસ્તકો લખાઈ જાય, છતાં એનો મહિમા ગાયો ગવાય નહિ. નવકારમંત્રનો મહિમા ગાવો એ આપણી શક્તિ બહારની વાત છે. આપણે નિયમિત પ્રાતઃ કાળે પવિત્ર બની શુદ્ધ મનથી નવકારમંત્રનું ધ્યાન ધરવું જોઇએ જેથી આપણો દિવસ મંગળમય નિવડે, જન્મ જન્મનાં પાપો દૂર થાય અને આત્મા પવિત્ર બને.

[૩]

આ એક સાચી ઘટના છે. વાતને પૂરી બે-ત્રણ વીશી પણ થઈ નથી. ગુજરાતમાં ત્યાગી સાધુ-મુનિરાજોનું આવાગમન અતી સુલભ છે.

એક પ્રસિદ્ધ ત્યાગી ગુરુદેવના વ્યાખ્યાનમાં નિયમિત એક મુસલમાન હાજરી આપતો હતો. વ્યાખ્યાનશૈલિની અજબ છટાઃ રોચક શૈલી અને પ્રભાવપૂર્વક પ્રવચને મુસલમાનના હ્રદયમાં ઊંડી છાપ પાડી. ત્યારે એ મુસલમાન ગુરુદેવનો પૂર્ણ ભક્ત બન્યો, ગુરુદેવે તેને નવકારમંત્ર શીખવ્યો, અને એ મંત્રનો અજબ મહિમા પણ સાથે વર્ણવી બતાવ્યો અને કહ્યું કે-તેના પ્રભાવે માણસ ધાર્યું કાર્ય કરી શકે છે, વિઘ્નો ને વિપદાઓ દૂરે ટળે છે અને સઘળી કામનાઓ ફળે છે માટે હંમેશા નવકારમંત્રનું ધ્યાન કરવું, ખૂબ જાપ કરવો.

મુસલમાનને જૈન સાધુ ઉપર અથાગ પ્રીતિ હતી, તેમનો પડ્યો બોલ એ ઝીલી લેતો હતો. નિયમિત એ મુસલમાન નવકારમંત્ર ગણે છે, તેની શ્રદ્ધા અટલ છે, એ સમજે છે ને માને છે કે, 'હું નવકારમંત્રના બળે ધાર્યું કામ કરી શકું છું

શેઠ વિચારે છે : 'આ વળી શું કરે છે ! એમ તે કંઇ પાણી મળી જવાનું છે ?'

શેઠની ધીરજ ખૂટી, અને તે તો બોલી ઊઠ્યા : 'ભાઇ સાહેબ ! રહેવા દો, અમે જઇએ છીએ.' એમ પાણી નહિ આવે.

પણ પેલો મુસલમાન તો પોતાના ધ્યાનમાં મસ્ત હતો. થોડી જ ક્ષણમાં ત્યાં મીઠા પાણીનો કુંડ જોવામાં આવ્યો. એ મીઠા પાણીના કુંડમાંથી મુસલમાને લોટો ભરી સૌને પાણી પાયું. શેઠની ખુશીનો પાર ન રહ્યો. શેઠ સમજ્યા આ તો પરમાત્મા જેવો છે. છોકરાંય રાજી થયાં અને શેઠ પણ બોલી ઊઠ્યા : 'વાહ રે મુસલમાન !'

શેઠે મુસલમાનને કહ્યું : 'મને એ તો બતાવ કે, તું રૂમાલ પાથરીને શું ગણ-ગણ કરતો હતો ?' મુસલમાને જણાવ્યું : 'શેઠ સાહેબ ! ગુરુમહારાજે મને એક મંત્ર બતાવ્યો હતો અને તેમણે જણાવ્યું હતું કે, આ મંત્રના પ્રભાવથી તારી સઘળી ઇચ્છા પૂરી થશે, વિઘ્નો ને વિપદાઓ દૂર ટળશે. મને ગુરુજીનાં વચન ઉપર પૂર્ણ શ્રદ્ધા હતી, જેથી મેં એ મંત્રનું ધ્યાન કર્યું. તેના પ્રભાવે તરત જ પાણીનો કુંડ તૈયાર થયો.'

'પણ એ મંત્ર કયો એ તો બતાવ !' શેઠજી બોલ્યા.

'શેઠજી ! આપને એ મંત્રનું શું કામ છે ? આપનું કામ થઇ ગયું છે.' મુસલમાને જણાવ્યું

શેઠ કહે છે કે, અમારે ખરા વખતે કામ આવે. જો

વિકાર-ઉત્તેજક-વાંચન મળશે પણ આપણી આર્યસંસ્કૃતિને પોષક સાહિત્ય ભાગ્યે જ વાંચવા મળશે. નામ ભલે આર્ય-સંસ્કૃતિનું હશે, પણ હાડોહાડ અનાર્ય-સંસ્કૃતિની અસરથી તે ભરેલું હશે. "આ....મર્યો, અમુકે દેવાળું કાઢયું, આજે તો અમુક સિનેમાનો નવો શો બહાર પડયો છે, અમુક સ્થળે યુદ્ધની ભેરી ગર્જી રહી છે, અમુક નેતા અમુક સંસ્થાનું ઉદ્‌ઘાટન કરનારા છે." એવું અર્થ વગરનું વાંચન તમને ત્યાંથી મળશે; પણ જરા વિચાર તો કરો કે, એમાંથી આપણને શું મળ્યું! વ્યર્થ આપણા અમૂલ્ય સમયનો ભોગ કે બીજું કંઈ?

પરોપકાર અને માનવતાની વાતો તો આજે એટલી બધી વધી ગઈ છે કે, જાણે કરુણાળુ ભગવાનના જ અવતાર! પણ ભાઈ સાહેબ ત્રણસોનો ઘરખર્ચ નભાવતા હોવા છતાં પાંચ-પંદર કોઈને આપ્યા? એ જરા પૂછી જોજો! ના....ના આપવાની વાત તો દૂર રહી પણ જરૂર પાંચ-પચાસ બીજાના પડાવ્યા હશે.

માણસ પરમાત્માની પ્રાર્થના ભૂલીને, માત-પિતાના ચરણોમાં ઝૂકવાનું ભૂલીને જયાં ત્યાં દોડશે. સવારના પહોરમાં છાપું હાથમાં લેશે, સીગારેટ ચીરૂટના ધૂમાડા કાઢશે. કેફી પીણાંઓ પીશે, સવારમાં પોતાની હજામત કરશે અને બજારમાં બીજાની હજામત કરશે. ક્રિકેટ-મેચ ચાલતી હશે તો વીસ-ત્રીસ રૂપીઆ ખર્ચીને આખો દિવસ ખડે પગે ઊભા રહીને તપશ્ચર્યા કરશે, વાત-વાતમાં સાયકલ-મોટર કાર-ટાંગા કે રીક્ષાનો આશરો લેશે.

ફેશન અને ટાપટીપ કેવી રીતે કરવી, શરીરને શણગારી અપ્ટુડેટ બની કેમ ફરવું ! એ બધું તેમાંથી શીખ્યા છે. સ્વતંત્ર અને સ્વચ્છંદી જીવન, આ બધું કોણે શીખવ્યું ? શું આ સંસ્કૃતિ છે કે વિકૃતિ ? વિષ છે કે અમૃત ? એમાં જીવનની બરબાદી છે કે આબાદી ? ઉન્નતિ છે કે અવનતિ ? પ્રગતિ છે કે પીછેહઠ ?

દેવ-મંદિરો, સાચા ત્યાગી સંતો અને ધર્મની વાતો આજે આપણને પોકળ લાગે છે, બધું હંમ્બગ લાગે છે ઝટ બોલી ઉઠીએ છીએ કે, અમારા મગજમાં જચે તો જ અમે માનીએ, પછી તે ગમે તેવા મહાપુરુષે કહ્યું હોય. પરંતુ એ ભાનભૂલેલાઓને ખબર નથી કે, તમારા મગજની અહીંઆ કિંમત શી ! તમે કોણ ? કઈ વાડીના મૂળા ! તમારું સ્થાન શું ?

પણ આ બધું અભિમાનના હાથી ઉપર ચઢેલા ઉન્મત્ત મહાવતને ક્યાંથી સમજાય ? જેમ દારૂડીયો દારૂ પી, ભાન ભૂલી જાય ને જેમ તેમ બકવાદ કરે, જ્યાં ત્યાં ભટકે, અને પરાયાને પોતાનું માને, તેવી જ રીતે આજે આપણે પણ અભિમાનનો દારૂ પીને જેમ તેમ બકીએ છીએ, જ્યાં ત્યાં લગામ વગરના ઘોડાની જેમ ભટકીએ છીએ, કોણ પૂછનાર છે ?

પણ હે બુદ્ધિમાન માનવ ! જરા આંખ ઉઘાડી જો ! વિચાર ! ચેત ! કાલે શું થશે તેની તને ખબર નથી, તારું અભિમાન ક્ષણવારમાં ગળી જશે, પલકમાં કાળ કોળિયો કરી જશે, ધન-માલ-પુત્ર-પરિવાર વગેરે સઘળીય સામગ્રી

ખોરાક, આજના નાટક-સિનેમા ને ચલચિત્રો, ક્રિકેટની રમતો, ને નિત્ય પ્રકટ થતા વર્તમાનપત્રો, સંસ્કૃતિધ્વંસક યોજનાઓ, અનાર્ય શિક્ષણ, કુસંગતિ, વિકૃત વાંચન, હોટલો અને રેસ્ટોરાનાં ખાણાં, આજનો ઉચ્છૃંખલ વેશ અને સ્વચ્છંદી જીવન, ઉચ્છૃંખલ વર્તન, ખોટા ભભકાઓ, અનીતિ ને ઠગો, ઉપરની સફાઈ અને હૃદયમાં દંભ, શું આ બધું આ આર્યદેશમાં શોભે ? હજી પણ એ અનાર્ય સંસ્કૃતિના મોહમાં ન તણાઓ અને આર્ય સંસ્કૃતિને અપનાવી જીવનને અજવાળો એ જ એક અભિલાષા.

બે જાતની સ્ટીમર

એક સ્ટીમર એવી છે કે, જેમાં એક બાજુ રેડિયો છે. વીજળીના પંખા છે. રમત-ગમતનાં સાધનો છે, ભોજન માટે માલમિષ્ટાન્ન અને તરેહ તરેહની વાનગીઓ છે. સૂવા માટે પલંગ વગેરે અનેકવિધ સાધન-સામગ્રી છે, પણ એ છે કાણી અધવચ્ચે તૂટી પડે તેવી છે, બેસારુંને મહાસાગરમાં ડૂબાડનારી છે એ વાત નિશ્ચિત છે.

જ્યારે બીજી સ્ટીમર એવી છે કે જેમાં સુખ-સગવડના સાધનો નથી, સુંદર ભોજન સામગ્રી નથી, બલ્કે લુખ્ખુ સૂકું ભોજન છે, સુવાને પલંગ નથી પણ સામાન્ય બીસ્તર છે. રેડિયો-પંખા કે ઇલેકટ્રીક વગેરે કંઈ જ નથી તદ્દન સાદી છે. પણ એ સામે પાર જલ્દી પહોંચાડે તેવી છે. અધવચ્ચે તૂટે તેવી નથી, પણ ખૂબ જ મજબૂત છે. બોલો કઈ સ્ટીમરમાં બેસશો ?

એક છે-ભોગી જીવન, ત્યારે બીજું છે-સાધુજીવન.

એ સૂત્રમાં સાફ સાફ જણાવવામાં આવ્યું છે કે અકાળે વરસાદ પડવો, કાળમાં યાને સમયસર જોઇતો વરસાદ ન પડવો, અસાધુ યાને ભોગીઓની પૂજા, ભોગી તરફ પૂજ્યદૃષ્ટિ અને પૂજ્ય ત્યાગી નિર્ગ્રંથ સાધુઓની અપૂજા, નિંદા અવગણના, હીલના, પૂજનીય ગુરુજનો વિષે મિથ્યાભાવ, આદિ બીજા પણ પાંચ કારણો એમ દશ કારણે જગતમાં દુઃખની સ્થિતિ ઊભી થાય છે.

જ્યારે ને ત્યારે જગતમાં સાચા સંતો કે જે સાચા અહિંસક, તમામ જીવોની રક્ષા કરનારા, હંમેશાં સત્ય બોલનારા, સદંતર ચોરીનો ત્યાગ કરનારા, (તણખલા જેવી વસ્તુ પણ બીજાની રજા વિના નહિ ગ્રહણ કરનારા), નવ વાડપૂર્વક શુદ્ધ નૈષ્ઠિક બ્રહ્મચર્યને પાળનારા, એક કોડીનો પણ પરિગ્રહ નહિ રાખનારા, કેશ-વાળનો લોચ કરનારા (હાથથી વાળ ઉખાડનારા) કોઈપણ જાતના વાહનના ઉપયોગ વિના પગે ચાલી દેશોદેશમાં વિચરી જનતાને અહિંસા, સત્ય, નીતિ અને સદાચારના પાઠ શીખવનારા, એવા નિષ્કારણ બંધુ, કંચનકામિનીના ત્યાગી, મહાવ્રતધારીઓ જ પૂજ્ય લેખાયા છે અને તે જ ત્યાગી નિર્ગ્રંથ ગુરુઓની સેવા-ભક્તિ-ઉપાસનાથી અસંખ્ય પ્રાણીગણ આત્મકલ્યાણના પુનિત પથે વિચર્યા છે, પણ જ્યારે આથી ઊલટી સ્થિતિ આજે આપણે નજરોનજર નિહાળીએ છીએ ત્યારે તેનું વિપરીત ફળ દુનિયા અનુભવી રહી છે, તે પણ દીવા જેવી સાવ સ્પષ્ટ વાત છે. જે સાધુ-સંતો ને ત્યાગી નિર્ગ્રંથ ગુરુઓના ઉપ-

જે જે વસ્તુઓ ધરવામાં-ચડાવવામાં આવે છે, તે નિમિત્તે જે કંઇ બોલી, ઉછામણી આદિથી ઉત્પન્ન થયેલું દ્રવ્ય તે દેવ-દ્રવ્ય તરીકે લેખાય છે. એવા દેવદ્રવ્ય ઉપર આંખ ફાટે, હોઇયાં કરવાની ભાવના થાય, પણ તિજોરી ભરપૂર હોય ત્યાં આંખ ન ફાટે, લાખોની આવક હોય ત્યાં એમ ન થાય કે આ બધું ધન એકઠું કરીને શું કરવાનું છે? ક્રોડો યા અબજોની મિલ્કત હોય તો ય અહીં જ મૂકીને ચાલતા થવાનું છે. 'અરે! હું તો તિજોરી કે બંગલો બધું ય અહીં મૂકીને પરલોકના માર્ગે અચાનક રવાના થઇશ. લાવને કંઇક સુપાત્રમાં ખર્ચું, સદ્વ્યય કરું, અને દીન અનાથનો ઉદ્ધાર કરું.' આવી શુદ્ધ બુદ્ધિ થવી તો દૂર રહી પણ ઉલટી દેવ-દ્રવ્ય ઉપર નજર જાય છે. એ શું વિનાશ કાળે વિપ-રીત બુદ્ધિની નિશાની નથી?

જ્યાં રાજા ને પ્રજા સૌ કોઇ એક-એકને રાક્ષસની જેમ કોળિયો કરવા માગતા હોય, જ્યાં એકેકનું લોહી ચૂસવા જેવી સ્થિતિ હોય, લાખો નિરપરાધિ જીવોની ખૂનામરકી દિન ઊગે સંભળાતી હોય, વાતવાતમાં અનીતિ, ભાઇ-ભાઇમાં ટંટો, ઝઘડો, એક પૈસાની કમાણી ખાતર પરમાત્માના સોગન ખાવાની તૈયારી, પાપ કર્યા પછી પણ પાપને પાપ ન માનવું અને ઉલટી હુશિયારી દર્શાવવી, ઊંચામાં ઊંચી કોમોને ઉતારી પાડવી, પવિત્ર ધર્મસ્થાનો અને મંદિરોને અભડા-વવાની ભાવના, પરસ્પર ઈર્ષ્યા લડાઇ, એકેકની ઓઠણી, કોઇનું સારું કે કોઇની વાહવાહ જરાય સહન ન થાય, કોઇની વાહવાહ થતી હોય ત્યાં વચમાં જ ભાઇ બોલી ઊઠે;

સાચા જૈન સિદ્ધાંતને પીછાણે, અનીતિ અને અસત્યને ફર સુફર હડસેલી મૂકી વિનાશના માર્ગથી પાછી હઠે, તે સમજીશું કે, એ પાપની ધગધગતી ભઠ્ઠીમાંથી જેટલા બળતા બચ્યા તેટલા ભાગ્યશાળી.

આવી વિષમ પરીસ્થિતિમાં પણ હજી આ આર્યદેશને એટલો વિનાશ નથી, તેનું કારણ એ છે કે આ દેશમાં હજી સાચા સંતો-ત્યાગી નિર્ગ્રંથો વિદ્યમાન છે. સાચા સિદ્ધાંતને સમજાવનાર મહાપુરુષો બેધડક સત્ય તત્ત્વોનો પ્રચાર કરી રહ્યા છે. ધર્મી જનતા તન, મન ને ધનથી ધર્મની સેવા બજાવી રહી છે, સાચા તપસ્વીઓ જગતમાં વિદ્યમાન છે. તે મહાન્ ત્યાગી મહાત્માઓનો જ પ્રભાવ છે. બાકી દુનિયા તો વિનાશના માર્ગે ઉલટી રહી છે.

જ્યારે હિંસા, અસત્ય, અનીતિ અને દુરાચારનું સામ્રાજ્ય જગતમાં ફેલાય છે, ત્યારે દુનિયાની બરબાદી થાય છે. અને આજે જ્યાં જુઓ ત્યાં એ જોવા-સાંભળવા મળે છે. સૌ કોઈ તમામ પ્રાણીગણની યાને નાનામા નાના જીવ-જંતુથી લઈ યાવત્ મોટામાં મોટા પ્રાણીની રક્ષા કરતાં શીખશે, એકેન્દ્રિયથી લઈ પંચેન્દ્રિય સુધીના તમામ જીવાત્માઓના રક્ષણની ભાવના સૌના હૃદયમાં જાગશે, સર્વત્ર સૌ મૈત્રીભાવ રાખતા શીખશે, સત્ય ને નીતિના પંથે વિચરશે, સદાચારી જીવન ગાળશે, તો સમજજો કે આબાદી જરાય છેટી નથી. આબાદીની ઈચ્છા રાખનારાઓએ અહિંસા, સત્ય, સદાચાર અને નીતિના સત્ય સિદ્ધાંતોને સમજીને સત્યપંથે વિચરવું પડશે.

૧૬

ખરી સ્વતંત્રતા

આ દુનિયામાં દરેક સજ્ઞાન પ્રાણી સ્વતંત્ર થવાને ઈચ્છે છે અને કીડી જેવું અજ્ઞાન પ્રાણી પણ ડબ્બીમાં પુરાતાં બહાર નીકળવા મથે છે. કોઈને પણ બંધનો ગમતાં નથી. આત્માને જો વાસ્તવિક સ્વતંત્રતા પ્રાપ્ત થાય તો પછી કોઈ જાતનું દુઃખ કે ઉપાધિ રહેતી નથી, પણ વાસ્તવિક સ્વતંત્રતા કોને કહેવી ? તેનું સ્વરૂપ શું ? એ સમજવાની ખાસ જરૂર છે. પરંતુ આજે સ્થિતિ એ છે કે-કોઈ મહાપુરુષ વાસ્તવિક સ્વતંત્રતા પ્રાપ્ત કરવાના ઉપાયો દર્શાવે તો તે સાંભળવાની પણ ફુરસદ નથી. ઘણા માનવીને ખબર નથી કે અનાદિ [illegible] કેદમાં હું સપડાયેલો છું, અનાદિકાળથી હું પરતંત્ર છું. તેથી, જો વિચારું [illegible]

[illegible]

પણ સાચી સ્વતંત્રતા મેળવવાની વાતથી આત્મા ગભરાય છે, ડર-સુદૂર લાગે છે, કારણ એ જ કે અનાદિકાળથી તે પુદ્‌ગલાનંદી બનેલો છે. પુદ્‌ગલના સંસર્ગમાં જ તેને વધુ આનંદ આવે છે.

મનુષ્યે એ પણ વિચારવું જોઈએ કે, ગમે તેટલું મોટું સામ્રાજ્ય મળી જાય, ગમે તેટલું જર-જવાહર પ્રાપ્ત થાય, હજારો સેવકો "બડે જાવ મહેરબાનની" બાંગ પોકારે પણ અંતકાળે એમાંથી એકેય કામ આવનાર છે ! કોઈની તાકાત છે કે આપણને કાળરાજાના કબજામાંથી છોડાવી શકે ? તે અવસરે ખબર પડશે કે 'ખરેખર હું પરતંત્ર છું'. ક્ષણવિનશ્વર સ્વતંત્રતા મેળવવા માટે, મેં મારું જીવન અર્પણ કર્યું, પણ સાચી સ્વતંત્રતા-કે જેનાથી આત્માનું અનંત સુખ પ્રગટ થઈ શકે તે મેળવવા માટે મેં જરાયે પ્રયત્ન ન કર્યો. ખરે જ હું પામર છું, મંદમતિ-મહામૂર્ખ છું.'

નમિરાજર્ષિના પ્રસંગને જરા વિચારો. તેઓ જેવા તેવા માનવી ન હતા. મહાન રાજવૈભવના વિલાસી વાતાવરણમાં ઉછર્યા હતા. સેંકડો સેવકો સેવામાં હાજર હતા. રાણીઓ દાસીની જેમ ખડે પગે આજ્ઞા શિરોમાન્ય કરતી હતી. મોટી મોટી મ્હેલાતો ખડી હતી. સુખ-સાહ્યબીની કશીય કમીના ન હતી તેમની આણ અખંડપણે સારાય રાજ્યમાં પ્રવર્તતી હતી, બોલો તે સ્વતંત્ર છે કે પરતંત્ર ! બાહ્ય દૃષ્ટિ આત્માઓને આ નમિરાજા સ્વતંત્ર લાગશે, પણ અંત દૃષ્ટિ આત્માઓ તેને પણ ખરેખરો પરતંત્ર જ સમજશે.

અપૂર્વ હોવા છતાં કર્મોની ગુલામીથી તે મુક્ત ન હતો. કર્મશત્રુઓ ક્યારે અચાનક હુમલો કરશે તેની તેને ખબર ન હતી. થોડા દિવસોમાં તે નમિરાજના શરીરમાં દાહજ્વર ઉત્પન્ન થયો. ભયંકર પીડા થવા લાગી. ખુદ રાણીઓ ચંદન ઘસી-ઘસીને વિલેપન કરવા લાગી. પાણીના પોતાં વધારે દેહ પર મૂકાયા, છતાં શાંતિ ન થઈ તે ન જ થઈ. જ્યાં અંતરની અશાંતિ હોય ત્યાં બહારના સાધનો શું કામના? માટે જ બહારની સ્વતંત્રતા કરતાં આત્મિક સ્વતંત્રતાની અતીવ આવશ્યકતા છે. નમિરાજને વેદનાના કારણે છ છ મહિના સુધી ઊંઘ પણ આવી નહિ. રાણીઓ ચંદન ઘસે છે ત્યારે હાથ પર પહેરેલા કંકણો વગેરે ઘરેણાંનો ખણખણ અવાજ થાય છે તે અવાજ પણ અશાંતિ પેદા કરનાર છે તેમ જણાતાં તરત જ એક એક કંકણને રાખી બધાય ઘરેણાં તરત રાણીઓએ ઉતારી નાખ્યાં. મહેલનું વાતાવરણ તદ્દન શાંત થઈ ગયું. નમિરાજએ દિવાનને પૂછ્યું: હજી પહેલાં તો આ મહેલમાં કંકણોનો ગુંજારવ થતો હતો અને હમણાં તદ્દન નિરવ-શાંતિ કેમ? તેનું કારણ દીવાને [illegible] જણાવ્યું [illegible] નમિરાજને ભાન થઈ ગયું કે દ્વૈત અને વિવિધતા-જ આ દુનિયામાં દુઃખ-અશાંતિ થાય છે [illegible] પણ એકત્વ [illegible] છે અત્યાર હું [illegible] છું [illegible] [illegible] આ [illegible] એકલો [illegible] અને [illegible] [illegible] દુઃખ [illegible] હોય તેટલું [illegible] તેમ [illegible] આદિ વેદનાને પરાક્રમ-દૂર કરવા સમર્થ નથી [illegible]

રોગથી મુક્ત થાઉં તો જરૂર આ બાહ્યસંગ છોડી સાચો સ્વતંત્ર થવા કટિબદ્ધ થાઉં. સાચી સ્વતંત્રતા મેળવવા શ્રી સર્વજ્ઞ પરમાત્માએ કથન કરેલી ભાગવતી પ્રવ્રજ્યાના પુનિત પંથને સ્વીકારું. આવી શુભ ભાવના ભાવતો નમિરાજા નિદ્રાધીન થયો. અર્ધ નિદ્રામાં તેણે એક સ્વપ્ન નિહાળ્યું કે: 'હું હાથી ઉપર બેસી મેરુપર્વત ઉપર ચઢ્યો' પ્રાતઃકાલ થતાં નિદ્રા ઊડી ગઈ. ઉઠતાંની સાથે જ નમિરાજાની છ છ મહિનાની દાહજ્વરની પીડા એકદમ શાંત થઈ ગઈ. તેમણે વિચાર્યું: ધર્મની શુભ ભાવનાના પ્રતાપે મારી વેદના તદ્દન શાંત થઈ ગઈ. ખરે જ જગતમાં દેવ, ગુરુ અને ધર્મ સિવાય સાચા શરણરૂપ અન્ય કોઈ નથી. રાત્રિએ જોએલ સ્વપ્નનું નમિરાજાએ પુનઃસ્મરણ કર્યું. સ્મરણ કરતાં કરતાં વિચારમાં ચઢ્યા અહો! મેં ગમે ત્યારે મેરુપર્વતને જોયો છે. વધુ વિચારમાં ચઢતાં જાતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું, જેથી પોતાના પૂર્વભવો નિહાળ્યા. પોતે શુક્ર નામના દેવલોકમાં જ્યારે હતા ત્યારે પરમાત્મા અરિહંતદેવનો જન્માભિષેક કરવા મેરુપર્વત પર ગયા હતા. વગેરે દશ્યો તેમની નજર સામે ખડાં થયાં સંસારની અસારતા નિહાળી, કંકણનાં નિમિત્તમાત્રથી એકાકીપણું જ સુખકર છે, કર્મોના હું પરતંત્ર છું', અનાદિકાળથી તેની ગુલામી કરી રહ્યો છું, એમ 'વિચારી સત્વર પરતંત્રતાથી મુક્ત થવા, સાચી સ્વતંત્રતા મેળવવા ચારિત્રધર્મ-ત્યાગધર્મને અંગીકાર કરવા તૈયાર થયા અને તે નમિરાજર્ષિ પ્રત્યેકબુદ્ધ તરીકે પંકાયા. ઇંદ્રે તેમને ચારિત્રધર્મની કઠીનતા સમજાવી, છતાંય તેમ

વૈરાગ્યભાવથી અચાનક ડગ્યા નહિ તેઓ ઉલટા અધિક પામી, અને સાચી સ્વતંત્રતાને મેળવી, શાશ્વત ધામમાં પહોંચ્યા અને હમેશના માટે સુખી થયા

ધન્ય છે એ સાચી સ્વતંત્રતા પ્રાપ્ત કરનાર નમિ રાજર્ષિને!

એક યુવક

ગામ બાહેરનો આ એક પ્રસંગ છે અને સાચો બનેલો આ બનાવ છે. પિતાએ પોતાના વ્હાલા પુત્રને નવા વાહનો [illegible] તેના મિત્રો પણ [illegible] હોય એ સ્વાભાવિક છે. એક વખત પોતાને ત્યાં આ યુવકે મિત્રોને આમંત્ર્યા [illegible]

[illegible]

: ૧૭ :

જૈનશાસનની વિશાળતા

જૈનશાસન એ જગતમાં અજોડ છે, તેની દૃષ્ટિ અત્યંત વિશાળ છે. તેમાં જીવોનું સૂક્ષ્મમાં સૂક્ષ્મ સ્વરૂપ દર્શાવવામાં આવ્યું છે. કારણ કે, એ શાસનના પ્રરૂપકો શ્રી સર્વજ્ઞ ભગવંતો હતા. અને તેથી જ તેઓએ ચરાચર વિશ્વનું, પળે પળે પલટાતી, દુનિયાનું, તેમ જ ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાન એમ ત્રણેય કાળનું યથાર્થ સ્વરૂપ દર્શાવી જગત ઉપર મહાન ઉપકાર કર્યો છે.

શ્રી સર્વજ્ઞ પરમાત્માએ નવતત્ત્વની પ્રરૂપણા કરી પ્રથમ જીવનું સ્વરૂપ દર્શાવતાં જણાવ્યું કેઃ—ચેતના લક્ષણો જીવઃ। જેનામાં ચેતના હોય તે જીવ કહેવાય. પછી ભલે તે પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ કે વનસ્પતિ હોય, અથવા જંતુ, કીડા, પશુ, પક્ષી કે મનુષ્ય હોય.

આધુનિક વૈજ્ઞાનિકો પણ વનસ્પતિમાં જીવ માનવા લાગ્યા છે. જગદીશચંદ્ર બોઝે વનસ્પતિમાં જીવની સિદ્ધિ કરતાં જણાવ્યું કે વનસ્પતિ પણ સંકોચ તથા વિકાસને પામે છે, હર્ષ-વિષાદને અનુભવે છે. વનસ્પતિમાં પણ આહાર, ભય, મૈથુન, પરિગ્રહ આદિ સંજ્ઞાઓ રહેલી છે. પાણીના

એક બિંદુમાંથી જૈનશાસને અસંખ્યાત જીવો કહ્યા છે તે વાતને આજના વૈજ્ઞાનિકોએ સૂક્ષ્મદર્શક યંત્રવડે હજારો ને લાખો જીવો પાણીમાં દેખાડી સાબિત કરી એની પુષ્ટિ આપી છે.

હજારો વર્ષ પહેલાં આજના જેવી સાધન સામગ્રી કે આજના જેવા યંત્રો વગેરે ન હતાં છતાં તેમણે જીવોનું સૂક્ષ્મમાં સૂક્ષ્મ બારીક સ્વરૂપ બતાવ્યું છે તેથી સામાન્ય માનવી પણ એટલું તો જરૂર સમજી શકશે કે, તેઓ અતિશય જ્ઞાની હતા, કેવળજ્ઞાની હતા તે કેવળજ્ઞાની મહાપુરુષોએ સમસ્ત જગતને એ ઉપદેશ આપ્યો છે કે-

सव्वे जीवा, सव्वे पाणा सव्वे भूआ सव्वे सत्ता
न हंतव्वा न परितावयव्वा ॥

सव्वे पाणा पियाउआ अप्पियवहा, सुहसाया ।
दुक्खपडिकूला, सव्वे वि जीविउकामा सव्वेसिंजीवियंपियं ।

જગતના સમગ્ર પ્રાણીઓ જીવવાની ઇચ્છા રાખે છે બધાને સુખ ઇષ્ટ છે અને દુઃખ અનિષ્ટ છે, કોઈ મરવાને ઈચ્છતું નથી અણુ જેટલી કીડીથી સિંહમાં રહેનાર ૮૪ લ. જીવવાની આશા રાખે છે તેમ વિચારતાં દરેક જીવો વિચારીને પણ જીવનને માટે છે. જ તેને મરણનો ભય લાગેલો જ છે, માટે દરેક પ્રાણીનું રક્ષણ કરવું જોઈએ પછી ભલે તે કીડી જેવું હોય કે કુંજર જેવું હોય અથવા દેવ કે મનુષ્ય હોય બધાનું એમ રક્ષણ કરવું જોઈએ કે પરંતુ, પછી ગુ અહિંસા અને સત્યનિષ્ઠા અને ભગવાન. આ બધાની જીવન દયા

નથી. તે એકવાર કીડી પણ થાય છે અને એકવાર કુંજર પણ થાય છે, કારણ કે સંસાર વિકાસ એ એનો ધર્મ છે. કર્મવશ એનો એ આત્મા જુદી જુદી યોનિઓમાં ઉત્પન્ન થાય છે. સૌનો આત્મા સરખો છે. સૌને દુઃખ અનિષ્ટ છે અને સુખ ઇષ્ટ છે, માટે સૌનું એક સરખું રક્ષણ કરવું જોઇએ.

એમ નહિ કે-આપણને જે હરકત કરે તેને મારવામાં પાપ નથી. આવું વચન તે હિંસક વચન છે. દયાળુ હૃદયની આ વાણી નથી. આ તો સર્વજ્ઞ પરમાત્માનું શાસન છે. અને તેની વિશાળ દૃષ્ટિ છે– કે કોઈ પણ જીવ-આત્મા આપણું બૂરું કરે, આપણને સતાવે તો પણ તેનું રક્ષણ કરો પછી ચાહે તો તે પશુ હોય કે મનુષ્ય હોય!

જે શાસનમાં આટલી બધી ઉચ્ચતા, આવી હોક કલ્યાણની ભાવના, સૂક્ષ્મમાં સૂક્ષ્મ પ્રાણીની પણ રક્ષાનો ઉપદેશ, બૂરું કરનારની અને બૂરું ચિંતવનારની પણ રક્ષા, તેનું ભલું થાઓ એ જ એક ઉચ્ચ ભાવના સમાયેલી છે, તેને અજોડ-અદ્વિતીય કહેવામાં શું હરકત છે?

જિનેશ્વરદેવોએ 'मित्ती मे सव्व भूएसु' એ સૂત્રને લલકાર્યું અને જગતને ઉત્તમોત્તમ માર્ગ દર્શાવ્યો. તેના સાધુઓએ પણ બૃહચ્છાંતિ સ્તોત્રમાં ઉચ્ચાર્યું કે जनपदाना शान्तिर्भवतु । 'તમામ દેશવાસીઓ શાંતિ અનુભવો.'

આખાય વિશ્વનું કલ્યાણ થાઓ. સૌના સઘળા દોષો નાશ પામો અને 'સર્વત્ર સૌ સુખી થાઓ' આવી ઉચ્ચ ભાવના જે શાસનમાં સમાયેલી છે તે શાસનની અજોડતા અને વિશાળ દૃષ્ટિ સિદ્ધ કરવા માટે ઉપર્યુક્ત વસ્તુ પૂરતી છે.

હિંસા અને અહિંસાનું [illegible] સ્વરૂપ જૈનશાસનમાં જેવું મળી આવશે, તેવું બીજાના [illegible] નહિ મળે.

પરમાત્માઓનો જે ઉપદેશ છે [illegible] સુધીના તમામ આત્માનું રક્ષણ [illegible] આપણું રક્ષણ ન કરી શકીએ [illegible] તમામ પ્રાણીઓની દયાની જ ભાવના [illegible] નહિ, કેવળ પરમાર્થવૃત્તિથી સ્વાધીન [illegible] તે જ અહિંસા અને તે જ પરોપકારવૃત્તિ કહેવાય.

સ્વાર્થવૃત્તિથી દયા કોણ નથી પાળતું? કસાઈ પણ પોતાના બાળબચ્ચાંનું રક્ષણ કરે છે, કોઈ પોતાના કુટુંબનું રક્ષણ કરે છે, પણ તે વાસ્તવિક દયા ન કહેવાય, તે કહેવાય સ્વાર્થવૃત્તિ. તાત્પર્ય કે નિસ્વાર્થવૃત્તિ અને શુદ્ધ બુદ્ધિથી અહિંસા એ જ અહિંસા છે [illegible] અને તે જ મહાન્ ઉપકારક [illegible] આપ્યો ઉપદેશ છે, (જેમ [illegible] કહી તેમ) [illegible] પાલનમાં જ [illegible] કલ્યાણ છે.

શ્રી જૈનશાસનની [illegible]

: ૧૮ :

'હું કોણ છું ?'

એક મુનિવર રાજમાર્ગથી પસાર થઈ રહ્યા હતા. સામેથી એક હુષ્ટપુષ્ટ માનવી અભિમાનમાં અક્કડ થઈને આવી રહ્યો હતો. અજાણમાં તેને મુનિશ્રીનો ધક્કો લાગતાં જ મહેરબાન ચમક્યા : અરે 'જોગટા ! જોતો નથી ! હું કોણ છું ? ખબર નથી ? પ્રણામ કરવા તો દૂર રહ્યા પણ આંખો કાઢીને તે તો મુનિશ્રીની સાથે બઝુમવા લાગ્યો. મુનિશ્રી ઠંડે કલેજે બધુંય સાંભળી રહ્યા. મહેરબાન જ્યારે જરા ધીમા પડ્યા ત્યારે મુનિશ્રીએ ગંભીરતાથી તેને જણાવ્યું કે : 'તું કોણ છે ! તે હું જાણું છું. તારે જાણવું છે ? તું કોણ છે ? સાંભળ ! રે કાળા માથાના માનવી ! શા માટે તું આટલું અભિમાન કરે છે ! તને ભાન છે કે તું ક્યાંથી આવ્યો છે ? એક વખત અનાદિ નિગોદ-અવ્યવહાર-રાશી-સૂક્ષ્મ નિગોદમાં તું હતો. નહિ જેવી જગ્યામાં તેં અનંતકાળ વિતાવ્યો. એક શ્વાસોશ્વાસમાં તો સત્તરથી અધિક જન્મ-મરણ તેં ત્યાં સહ્યાં. માત્ર ૨૫૬ આવલિકાનું જ તારું ત્યાં આયુષ્ય હતું. ત્યાં બેભાન દશામાં તું હતો. જે કોટડીમાં દશથી વધારે ન સમાય તેવી નાની જગ્યામાં અનંતાનંત આત્માઓ સાથે રહેતા હતા. ત્યાં તેં અનંત દુઃખની સ્થિતી અનુભવી, ઘુણાક્ષર ન્યાયે કંઈક લઘુકર્મી થતાં ત્યાંથી નીકળી બાદર નિગોદમાં તું આવ્યો.

પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ ને વાયુ પણે અસંખ્યાત ઉત્સર્પિણિ
અવસર્પિણી કાળ સુધી અનેકવાર ત્યાં ને ત્યાં તે જ મ
-રણના અસહ્ય દુઃખો સહ્યાં વનસ્પતિમાં અનંત-અકામ નિર્જરા
કરતો કરતો શંખ, કોડા, ઇયળ અળસ અળસિયાં, અને
આદિરૂપે હું થયો બેઇન્દ્રિય, તેઇન્દ્રિય, અને ચઉરિન્દ્રિય
પણે હું જન્મ્યો આય, મોળીઆ, કીડી, અને ભિંડ રૂપે પણ
હું થયો. ક્રૂર કર્મોના પ્રતાપે તે નારકીના ઘોર દુઃખ સહ્યાં
કુંભીપાકમાં હું પકાયો, શીત-ઉષ્ણની અત્યંત વેદના સ
હી, પરમાધામીઓએ તાતા આરીકમાં આપીને કકડા કર્યા
પાછો હું પાપની આકરી અણી અને વૈતરણી નદીમાં હું પડ્યો
મહાદુઃખ સમય ઘોર અંધકારનાં સ્થાનમાં હું રહ્યો. સાતમાતમ
નકિ, અહો કોઠામાં કોઠા વધ ઉત્તર વયની અને ઉત્કૃષ્ટ
કર સાગરોપમની અવધ ક્રૂર નરકમાં તે ભોગવી આય
અનંતકાળ આવી! અરે કોઇ એવી યોનિ નથી, કોઇ
એવું કુળ નથી, અને કોઇ એવી જાતિ નથી કે જ્યાં હું
ન આવ્યો હોઉં સર્વ—સૂક્ષ્મમાં હું પેદા થયો અરે! નિગોદમાં
ફીરે ઘણીને અનંત કરતો હતો કે જ હું તે!

અહા બાળક! શિશુ પ્રદેશમાં તે અનંત જન્મ-મરણો
કર્યાં કોરાશી લાખ યોનિમાં ભમી હું જે માતાના ઉદરમાં
આવ્યો, ત્યાં પિતાના વીર્યનો અને માતાના રુધિર-લોહીનો
પેદા થતાં જ તે આહાર કરી આત પિંડ હું કરતાં
અને ત્યારબાદ આત પિંડ જુગુપ્સામય અરે કે જે હું?
ત્યારે આદિ અભિમાન કરે છે! કોણ તે ચાલ્યો જ

તેમ જ રાજા રાવણનું પણ અભિમાન ગળી ગયું. તું કોણ તેનું તને ભાન થયું !

અરે ! સાંભળ ! એ માતાના ઉદરમાં-ગર્ભમાં તું નવ નવ મહિના ઊંધે મસ્તકે લટક્યો. જ્યાં હરાયફરાય નહિ, એવા સંકુચિત સ્થાનમાં તું વસ્યો. નવ નવ મહિના સુધી રગળ મૂત્ર જેવાં ગંદા સ્થાનમાં તું વસ્યો. નવ મહિના પૂર્ણ થયે અત્યંત વેદનાને અનુભવતો, ચોધાર આંસુએ રડતો રડતો "ઉંવા ઉંવા કરતો ત્યાંથી તું બહાર નીકળ્યો એ જ ને તું ?"

અરે ! એક વખત જ્યારે તું ભાજી મૂળારૂપે હતો ત્યારે ટકાનો ત્રણ શેર વેચાયો. અને જ્યાં ત્યાં પગ તળે ખૂંદાયો-ચગદાયો એ જ કે તું ? અરે ભાઈ ? નારકીમાં તેં ઘણાય પ્રહારો ખાધા અને એક મુનિના ધક્કાથી શાને આટલો બધો ગરમ થાય છે ?'

મુનિશ્રીની શાંત અને ગંભીર વાણી સાંભળી એ તો આભો જ બની ગયો.

'મહારાજ ! માફ કરો ! ક્ષમા કરો ! હું મહા અપરાધી છું,' એમ કહી ભાઈ સાહેબ તરત જ મુનિવરના ચરણમાં ઝૂકી પડ્યા. સાહેબ આપના ધક્કાએ ખરેખર મને જાગૃત કર્યો. મને મારી સ્થિતિનું ભાન થયું હું સમજ્યો. મને જાગૃત કરો. જાગૃત કરો. ઉપદેશામૃત સીંચી મારા આત્માનો ઉદ્ધાર કરો. હે દયાળુ ! હે કરુણાનિધિ ! અમીદૃષ્ટિથી વાણી સુધાની વૃષ્ટિ કરી મને ભવ-દાવાનળથી બળતો બચાવો ! બચાવો ! !

મુનિવર તો કૃપાનિધાન જ હતા. તેમણે પેલા ભાઇને મીઠી

વાણીથી ઉદ્બોધન જણાવ્યું કે 'હે ચેતન! આત્મામાં અનંતી તાકાત છે. આપણી એ અનંતી તાકાત જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને વીર્ય એ અનંત ગુણોથી કર્મોના ભાર આવરણથી ઢંકાઈ ગઈ છે. આત્મા પુરુષાર્થની ખાણ છે. નરકનિગોદના અનંત દુઃખો સહી-સહી લક્ષ ચોરાશી યોનિમાં ભમી-ભમી મહાપુણ્યે માનવદેહ મેળવ્યો છે. અપૂર્વ ઋદ્ધિ સિદ્ધિવાળા કહેવાતા દેવો પણ જે ન દેહની વારંવાર માગણી કરે છે, એ દુર્લભ માનવજન્મને પામી પ્રમાદનો ત્યાગ કરી આત્મ સાધન કરી લે. પરમાત્મા ભગવાન મહાવીરસ્વામી [illegible] ગણધર મહાત્યાગી અનુપમ ભગવાન ગૌતમસ્વામીજીને પણ "समयं गोयम मा पमायए" [illegible] વારંવાર જાગૃત કરતા હતા [illegible] સમય પણ પ્રમાદ ન કરવો [illegible] ચૌદ પૂર્વધરો પણ પ્રમાદને વશ થઈ નરકનિગોદમાં રઝળે છે, માટે હે ભાઈ! પ્રમાદનો ત્યાગ કરી આત્મ કલ્યાણના પુનિત પંથે પ્રયાણ કર [illegible]

આવશ્યક [illegible]

આ બે પૈકી [illegible]
આ [illegible]

[illegible]

: ૧૯ :

પ્રતિજ્ઞા-પાલન

એક પલ્લીમાં બે ભાઈઓ રહેતા હતા. જેઓ ચોરોની ટોળીના નાયક હતા. એક વખત સાર્થવાહની સાથે મુનિવરો પણ ત્યાં આવી ચઢ્યા. વર્ષાઋતુ નજદીક આવી, સાધુઓએ વિચાર્યું કે હવે શું કરવું ? ચોમાસુ શરૂ થશે. અહીંયા કોઈ સારી વસ્તી નથી. સાધુઓ ચોરોના નાયક બે ભાઈની પાસે ગયા. ચોરનાયકે કહ્યું : 'પધારો મહારાજ ! જે કંઈ કામ હોય તે સુખેથી ફરમાવો.' સાધુઓએ જણાવ્યું—'ચોમાસું નજીક આવે છે. એટલે અમારે ચોમાસા માટે વસતિની જરૂર છે' ચોરનાયકે જણાવ્યું : 'મહારાજ ! આપ સુખેથી અમારા સ્થાનમાં રહો અને ભોજન વગેરે પણ અમારે ત્યાંથી જ સ્વીકારજો.' સાધુઓએ જણાવ્યું કે, 'ભાઈ ! અમે જયાં રહીએ તે જ ઘરનું ભોજન લેવું અમને કલ્પે નહિ, વસતિ આપવાથી તમને ઘણો જ લાભ થયો છે.' ચોરનાયકો સાધુઓની વાણી સાંભળી ઘણા જ પ્રસન્ન થયા. સાધુઓ ચોમાસું ગાળવા માટે ચોરપલ્લીમાં રહ્યા પેલા બે ભાઇઓ હંમેશાં સાધુઓની સેવા-શુશ્રૂષામાં તત્પર રહેતા, ચાતુર્માસ પૂર્ણ થયે સાધુઓએ વિહાર કર્યો.

વિહાર કરતાં શૌરનાયકોને શૌય એ ગુરુમહારાજે રાત્રિભોજન ન કરવા ઉપદેશ આપ્યો: 'રાત્રિભોજનથી ઘણા જ જીવોની હિંસા થાય છે વળી રાત્રિભોજન કરનારાઓના શરીરમાં ઘણી જાતના રોગો ઉત્પન્ન થાય છે અને તેમને પારલોકમાં ઘુવડ, બીલાડી ગીધ કાગડા સૂવર વીંછી ગરોળી ઇત્યાદિ યોનિઓમાં અવતાર લેવો પડે છે રાત્રિભોજન એ નરકનો પ્રથમ દરવાજો છે રાત્રિભોજન નહિ કરનારાઓને એક માસમાં પંદર દિવસના ઉપવાસનું ફળ મળે છે' આ પ્રમાણે ગુરુમહારાજની વાણી સાંભળી અને ભાઈઓએ રાત્રિભોજનનો ત્યાગ કર્યો

એક વેળા તે બન્ને ભાઈઓએ બીજા ગામે [illegible] વાડી માંડી ઘણા પાડા અને બીજા પશુઓ વેચવા લીધા પાછા ફરતી વખતે અરણ્યમાં રહેલા કેટલાક [illegible] રસ્તામાં જ એક પાડાને મારી તેનું [illegible] ત્યાં જ પકાવ નાખ્યો. તેમાંથી કેટલુંક [illegible] માટે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] તેમને એ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] તેમાં [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ભોજન માટે બેઠા

જાગૃત થાય છે, ત્યારે સામાના હૃદયમાં પણ આવી ભાવનાનું પ્રતિબિંબ પડતું હોય તેમ સામાના દિલમાં પણ એવી બૂરી ભાવના પેદા થાય છે. સઘળાય ચોરો કપટમાં રમતા હતા, ચોરનાયક બન્ને ભાઈઓ નિષ્કપટ હતા, તેમને આ પ્રપંચની ખબર ન હતી. આમ પ્રપંચ ખેલતાં સમય ઘણો જ વ્યતીત થઈ ગયો અને સૂર્યાસ્ત થયો. બન્ને ભાઈઓને તો રાત્રિભોજન ન કરવાની પ્રતિજ્ઞા હતી, તેથી તેઓને ઘણી ભૂખ લાગવા છતાં પ્રતિજ્ઞામાં અડગ રહી તેમણે રાત્રે ભોજન ન જ કર્યું. બાકીના સઘળાય ચોરોએ દારુ અને માંસભક્ષણ કર્યું. જેથી તે બધા મરણને શરણ થયા.

બંને ભાઈઓ પ્રતિજ્ઞામાં અડગ રહેવાથી બચી ગયા. નિયમ શું કામ કરે છે ? તે આ દૃષ્ટાંતથી જાણવા મળે છે. નિયમ એ એક પ્રકારની વાડ છે. ખેતરમાં વાડ હોય તો જાનવરાદિ ઘુસે નહિ, તેમ નિયમ હોય ત્યાં પાપ ઘુસે નહિ. કેટલાક એમ કહે છે કે, નિયમ લઈએ અને તૂટી જાય, એના કરતાં ન લેવો સારો, આ કથન માણસની કમજોરી દર્શાવનારું છે. સંસારનાં અનેક પ્રકારનાં બંધનો આપણે હોંશે હોંશે સ્વીકારીએ છીએ, ત્યારે ધાર્મિક નિયમોનું બંધન સ્વીકારવામાં શું હરકત આવે છે ? વ્યવહારમાં આપણે આપણી પુત્રીનાં લગ્ન કરતાં એ વિચાર કેમ નથી કરતા કે, છોકરીને પરણાવીએ પણ એ રાંડશે તો ? તેના કરતાં ન પરણાવવી સારી. ટ્રેન, એરોપ્લેન કે સ્ટીમર વગેરે વાહનોમાં બેસતાં એ વિચાર નથી આવતો કે, આ વાહનમાં બેસું છું તો ખરો, પણ

...પાટા પાણી ગળતી જશે તો ? કેરોસીન અથવા...
...પડશે તો ? અને ફરીમર પાણીમાં ટૂબી જશે તો ?
...જની આપણે ઉકાળીને શુભમુહૂર્તે પરણાવીએ છીએ
...તેમાં શિખીએ છીએ અને અવદાવના જેવાં અનેક કાર્યો
...ટોપપૂર્વક કરીએ છીએ તેવી જ રીતે આપણે ધાર્મિક
...ધિનો સ્વીકાર કરવો જોઈએ. તેમાં જોવાનું એટલું જ કે
...મ લેતી વખતે તોડવાની ભાવના ન હોવી જોઈએ. કદાચ
...ી તૂટી જાય તો ગભરાવાની જરૂર નથી. તેનું પ્રાયશ્ચિત
...શુદ્ધિ કરી લેવી. જ્યારે એક વખત નિયમ તૂટવાથી
...લાગે ત્યારે ઘણા વખત સુધી નિયમ પાળેલો હોય તેનો
...કેમ સંભારતો નથી ? જરૂર લાભ થશે. માટે એવાં
...ા વિચારોને બાજુ પર મૂકી અવશ્ય [illegible] નિયમ
...વા કટિબદ્ધ થવું. વિરતિધારી [illegible]
...માં વિરતી [illegible]

વિધિની ઉપયોગિતા

[illegible]

: ૨૦ :

પશ્ચાત્તાપ

એક શેઠે પોતાના વ્હાલસોયા એકના એક પુત્રનું જ્યારે સ્વચ્છંદી જીવન જોયું, ત્યારે તેમની આંતરડી કકળી ઊઠી 'શું મારો પુત્ર ધર્મવિહોણું જીવન જીવી દુર્ગતિનો ભાગી બનશે ?' શેઠ વિચાર કરે છે કે—સૌ કોઈ પોતાના પુત્રને ધનમાલ-મિલ્કતનો વારસો આપે છે, પણ સાચો પિતા તે જ કહેવાય કે, જે પોતાના પુત્રને ધર્મ-ધનનો વારસો આપે અને પરિણામે એ ભવોભવમાં સુખી થાય, ધન તો પુણ્યાધીન વસ્તુ છે. આજે છે ને કાલે ફાંફાં મારવાં પડે છે.

શેઠે પુત્રને ધર્મમાં જોડવા માટે અનેકવિધ પ્રયત્નો આદર્યા. વાંચન માટે વિવિધ ધાર્મિક પુસ્તકો મંગાવ્યાં. ગુરુદેવના વ્યાખ્યાનો શ્રવણ કરવા પ્રેરણા કરી, સન્મિત્રોની સંગતિ કરાવી, યુક્તિ-પ્રયુક્તિથી એને સમજાવ્યો અને બીજા પણ અનેક ઉપાયો અજમાવી જોયા, પણ એને કશી અસર ન થઈ.

“બેટા ! જૈનકુળ જેવું ઉત્તમ કુળ આપણને મળ્યું છે. જૈનશાસન જેવું ઉત્તમ શાસન મહાપુણ્યે આપણે પામ્યા છીએ, દેવો ને દાનવો જે જીવનની ઝંખના કરી રહ્યા છે;

પણ કેટલી ફળદાયક નિવડે છે, તે આપણને આ દૃષ્ટાંતથી જાણવા મળશે.

કેટલાક કહે છે કે, ભાવ વગરની ક્રિયા કરવી એ નકામી છે. કેવળ કાયકલેશ છે, એમનું જો કહેવું બરાબર નથી.

જ્યારે આત્માને અનેક જન્મના સુસંસ્કારો પડે છે, ત્યારે તે સિદ્ધિને મેળવી શકે છે. 'अनेकजन्म संस्कारात् सिद्धि'

જે દ્રવ્યક્રિયા કરતો નથી, તેને ભાવ ક્યાંથી જાગવાનો છે? ભાવ જાગશે તો દ્રવ્યક્રિયા કરનારા જ જાગશે. જેમ દુકાન ઉઘાડી રાખવામાં આવે તો ગ્રાહક આવે છે, પણ દુકાન બંધ કરીને બેસીએ તો ગ્રાહક ક્યાંથી આવવાના છે? ન જ આવે એ સ્વાભાવિક છે, તેવી જ રીતે દ્રવ્યક્રિયાઓ ચાલુ રહે તો જ ભાવ જાગશે. એ સુનિશ્ચિત છે. દ્રવ્યક્રિયા કરતાં ભાવ કેમ વધે? વીર્યોલ્લાસ કેમ જાગે? આત્મા તન્મય કેમ બને? એ માટે ઉદ્યમશીલ રહેવાની ખાસ જરૂર છે. એ ભૂલવું નહિ.

પિતા દેવલોક સીધાવી ગયા, પુત્ર પણ ધર્મવિહીન જીવન જીવી આયુ પૂર્ણ કરી ત્યાંથી કાળ કરી અસંખ્યાત યોજન વિશાળ સમુદ્રમાં મત્સ્યરૂપે ઉત્પન્ન થયો. આ મત્સ્ય રોજ નાના નાના અનેક મત્સ્યોને હોઈયાં કરી આનંદ માને છે. આમ કરતાં મહિનાઓ અને વર્ષો વીતી ગયા. એવામાં એક વખત જિનેશ્વરદેવની મૂર્તિના આકાર જેવો એક મત્સ્ય તેના જોવામાં આવ્યો. મત્સ્યો વિવિધ આકારના હોય છે. શાસ્ત્રો કહે છે કે, નળીયાકાર અને વલયાકાર આમ બે આકૃતિ સિવાય દરેક પ્રકારની આકૃતિવાળા મત્સ્યો હોઈ શકે છે

..મ કાળી મેં એળે ગુમાવ્યો બસ, હવે મારે આજથી
ચાંમ-મરણી લિ. આહારના પચ્ચક્ખાણ છે. પાપનો પશ્ચા-
ત્તાપ કરે છે, તે જ સમયે માછલાને સમકિતની પ્રાપ્તિ
થાય છે. તરત જ અનશન વ્રત આદરે છે, અને ત્યાંથી
તે કાળ કરી સીધો દેવગતિમાં પહોંચી જાય છે.

દ્રવ્ય ક્રિયાઓ પણ પરિણામે કેવા ઉત્તમ ભાવને
જગાડે છે, એનું આ સચોટ દૃષ્ટાંત છે.

સામાયિકની મહત્તા

દિવસે દિવસે લક્ખં, દેઈ સુવણ્ણરસ ખંડિયં એગો ।
એગો પુણ સામાઇયં, કરેઈ ન પહુપ્પએ તસ્સ ॥

અર્થ—એક માણસ હંમેશા એક લાખ ખાંડી સોનું દાનમાં આપે છે જ્યારે બીજો પ્રતિદિન સામાયિક કરે છે, અન્તેમાં સામાયિક કરનાર વધી જાય છે, લાખ ખાંડી સોનું દાનમાં આપનાર વ્યક્તિ સામાયિક કરનારની તોલે આવતી નથી. માટે જ કહ્યું છે :—

શ્રી વીરમુખે ઇમ ઉચ્ચરે; શ્રેણિકરાય પ્રત્યે જાણ લાલ રે,
લાખ ખાંડી સોનાતણું, દીએ દાન દિન પ્રત્યે લાલ રે,
લાખ વરસ લગે તે વળી, એમ દીએ દ્રવ્ય લગાર લાલ રે,
એક સામાયિકને તોલે, ન આવે તેહ અપાર લાલ રે,

એક સામાયિક કરનાર, બાણુ ક્રોડ લાખ, પચ્ચીશ હજાર, નવસો ને પચ્ચીશ પલ્યોપમથી ઝાઝેરું આયુષ્ય દેવગતિનું બાંધી લે છે, માટે સમય કાઢીને અવશ્ય સામાયિક કરવું જોઇએ

જન્મ મેળવી મેં એળે ગુમાવ્યો બધો, હવે મારે આજથી માંસ-મચ્છી વિ. આહારનાં પચ્ચક્ખાણ છે. પાપનો પશ્ચાત્તાપ કરે છે, તે જ સમયે માછલાંને સમકિતની પ્રાપ્તિ થાય છે. તરત જ અનશન વ્રત આદરે છે, અને ત્યાંથી તે કાળ કરી સીધો દેવગતિમાં પહોંચી જાય છે.

દ્રવ્ય ક્રિયાઓ પણ પરિણામે કેવા ઉત્તમ ભાવને જગાડે છે, એનું આ સચોટ દૃષ્ટાંત છે.

સામાયિકની મહત્તા

દિવસે દિવસે લક્ખં, દેઈ સુવણ્ણસ્સ ખંડિયં એગો।
એગો પુણ સામાઇયં, કરેઈ ન પહુપ્પએ તસ્સ॥

અર્થ—એક માણસ હંમેશા એક લાખ ખાંડી સોનું દાનમાં આપે છે જ્યારે બીજો પ્રતિદિન સામાયિક કરે છે, અન્તેમાં સામાયિક કરનાર વધી જાય છે, લાખ ખાંડી સોનું દાનમાં આપનાર વ્યક્તિ સામાયિક કરનારની તોલે આવતી નથી. માટે જ કહ્યું છે :—

શ્રી વીરમુખે ઇમ ઉચ્ચરે; શ્રેણિકરાય પ્રત્યે જાણ્ય લાલ રે,
લાખ ખાંડી સોનાતણું, દીએ દાન દિન પ્રત્યે લાલ રે,
લાખ વરસ લગે તે વળી, એમ દીએ દ્રવ્ય લગાર લાલ રે,
એક સામાયિકને તોલે, ન આવે તેહ અપાર લાલ રે,

એક સામાયિક કરનાર, બાણુ ક્રોડ લાખ, પચ્ચીશ હજાર નવસો ને પચ્ચીશ પલ્યોપમથી ઝાઝેરું આયુષ્ય દેવગતિનું બાંધી લે છે; માટે સમય કાઢીને અવશ્ય સામાયિક કરવું જોઈએ

ઘેર ઘેર ભીખ માંગતા ફરે છે. કંઈક ઉદારાત્માઓ પાઈ પૈસો આપી એની કકળતી આંતરડી ઠારે છે, તો કોઈ ગાળ આપે છે, પણ આપે છે તો જરૂર.

વાત પણ ખરી જ છે ને? જેની પાસે જે હોય તે આપે જગતમાં અવિદ્યમાન-અછતી વસ્તુને કોઈ પણ વ્યક્તિ આપતી નથી. જેની પાસે ગાળોનો ભંડાર ભરેલો છે, એમાંથી એ બિચારા બે-ચાર ગાળ આપે, એમાં કંઈ નવાઈ નથી. માનવે માનવતા મૂકી ખરેખર દાનવતાને આવકારી છે. એ બિચારા દુઃખી પ્રાણીઓને શું આપશે મીઠી વાણીરૂપ પાણી પણ પાઈ શકતા નથી? બુદ્ધિનિધાનો! વિચારો! વિચારો! ત્યારે તમે શું આપશો? બે મીઠા શબ્દો પણ આપી છૂટજો, કૃપણ ન બનાવતા. છેવટે ગાળોથી તો ન જ નવાજતા, પણ યથાશક્તિ દીન-દુઃખીનાં દુઃખ દૂર કરી લક્ષ્મીને સાર્થક કરજો.

કાગા કીસકા ધન હરે? કોયલ કીસકું દેત?
મીઠી વાણી બોલકે, જગ અપના કર લેત.

વિદ્યાર્થી લક્ષણો

काकचेष्टा बकध्यानं श्वाननिद्रा तथैव च ।
अल्पाहारश्च स्त्रीत्यागो, विद्यार्थिपञ्चलक्षणम् ॥

કાગડા જેવી ચપળતા, બગલા જેવી એકાગ્રતા, શ્વાન જેવી નિદ્રા, અલ્પ આહાર અને બ્રહ્મચર્યનું પાલન એ પાંચ વિદ્યાર્થીના લક્ષણો છે.

શ્રદ્ધા–સંજીવની

શ્રદ્ધા વગરની કોઈ પણ ધર્મક્રિયા ફળવતી બનતી નથી. સામાન્ય વ્યવહારમાં પણ આપણે જોઈએ છીએ કે રોગથી પીડાતા રોગીને રોગ નાબૂદ કરવા વૈદ ઉપર શ્રદ્ધા રાખવી જ પડે છે. વૈદ કહે તેમ પથ્યનું પાલન કરવું પડે છે તો જ રોગ દૂર થાય છે. રોગીને નોકર ઉપર વિશ્વાસ રાખવો જ પડે છે. વિશ્વાસથી જ કોઈ મુનિમને આપણી મિલકત [illegible]

[illegible]

જાડાનવ પૂર્વનું× જ્ઞાન હોવા છતાંય જો શ્રદ્ધા ન હોય તો તે જ્ઞાન અજ્ઞાનરૂપી બની જાય છે.

ઉચ્ચ કોટિની ક્રિયા કરવા છતાં, ઉગ્ર તપશ્ચર્યાઓ આદરવા છતાં, અને ઘોર કષ્ટો સહવા છતાં શ્રદ્ધાહીન આત્માને તે કરણીનું ફળ અલ્પ મળે છે; જ્યારે શ્રદ્ધાયુક્ત આત્માની ક્રિયા અને તપશ્ચર્યા મહાન્ ફળદાયક બને છે.

સમ્યક્ત્વની મહત્તા તો શાસ્ત્રોમાં અનેક ઠેકાણે વર્ણવવામાં આવી છે. તીર્થંકર દેવોના ભાવની ગણત્રી પણ સમ્યક્ત્વ પામ્યા પછી જ થાય છે. સમકિત પ્રાપ્ત થયે છતે આત્માનો સંસાર પરિમિત બને છે.

એક અંતર્મુહૂર્ત માત્ર પણ જો જીવને સમ્યક્ત્વની સ્પર્શના થઈ હોત તો તે જીવનો સંસાર વધારેમાં વધારે અર્ધ પુદ્‌ગલપરાવર્ત બાકી રહે છે. મતલબ કે તેનું ભવભ્રમણ અટકી જાય છે. તેનો સંસાર ઘણો અલ્પ થઈ જાય છે.

સમ્યક્ત્વથી જ ધર્મની શરૂઆત થાય છે. ધર્મની વાસ્તવિક ઈમારત તે વિના ચણાઈ શકાતી નથી. સાધુધર્મ અને શ્રાવકધર્મ એ ઉભય ધર્મનો મજબૂત પાયો જો કોઈ હોય તો તે સમ્યક્ત્વ જ છે.

પ્રજ્ઞાચક્ષુ-અંધ પુરુષ ઘણો બલિષ્ઠ હોય, કળાબાજ હોય તો પણ જેમ શત્રુસૈન્યને તે જીતી શકતો નથી, તેમ પ્રેમ-શ્રદ્ધા-સમકિતવિહુણી ઉચ્ચ ક્રિયા, પંચાગ્નિ તપ, ઘોર કષ્ટ

× બારમા દૃષ્ટિવાદ અંગના એક વિભાગ તરીકે ચૌદ પૂર્વની ગણના થાય છે.

આ કેટો વર્ષોની આકરી તપશ્ચર્યાથી મુક્તિ મેળવી શકાતી નથી.

ગીતામાં પણ શ્રદ્ધાની મહત્તા વર્ણવી છે:

श्रद्धावान् लभते ज्ञानं, तत्परः संयतेन्द्रियः ।
ज्ञानं लब्ध्वा परां शान्तिमचिरेणाधिगच्छति ॥

શ્રદ્ધાળુ આત્મા જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી ઇંદ્રિયો ઉપર કાબૂ મેળવી, આત્મજ્ઞાન મેળવી મોક્ષપદને મેળવી શકે છે, પણ અશ્રદ્ધાળુ સંશયશીલ પ્રાણી તો વિનાશ જ પામે છે "संशयात्मा विनश्यति ।"

ત્યારે સમ્યગ્દર્શન એટલે શું ! તે સમજવાની જરૂર છે

"[illegible] ॥"

જિનેશ્વરદેવોએ જે તત્ત્વોની પ્રરૂપણા કરી છે, તે જ સત્ય છે, એમ નિઃશંકપણે માનવું તેનું નામ સમ્યગ્દર્શન છે. મતલબ કે—વીતરાગ સર્વજ્ઞ પરમાત્માનું જે કથન [illegible] ઉપર જે અવિહડ શ્રદ્ધા તે જ સમ્યગ્દર્શન છે. સમકિત છે. જ્યારે આત્મા રાગ-દ્વેષથી મુક્ત [illegible] છે, ત્યારે જ તે સર્વજ્ઞ અને વીતરાગ કહેવાય [illegible] પરમાત્માનું વચન [illegible] હોય છે અને તેથી જ તે માન્ય છે.

આત્મહિત સાધવાની ભાવનાવાળા આત્માએ તે પહેલી અને પહેલી તો [illegible] [illegible] [illegible] પણ [illegible] છે, [illegible]

[illegible]
[illegible]

સમ્યગદર્શનવિહુણું જે જ્ઞાન તે અજ્ઞાન-મિથ્યાજ્ઞાન છે. સમ્યગદર્શનવિહુણી જે ક્રિયા, તે મિથ્યાક્રિયા તરીકે ઓળખાય છે.

કેટલાકો સાચી શ્રદ્ધાને અંધશ્રદ્ધા કહી વખોડી કાઢે છે. તે લોકો સમજતા નથી, કે અંધશ્રદ્ધા કોને કહેવાય?

અજ્ઞાનીની પાછળ પાછળ ચાલવું તેનું નામ અંધશ્રદ્ધા છે. જ્ઞાનીની પાછળ ચાલવું તે તો સમ્યક્ શ્રદ્ધા છે—સાચી શ્રદ્ધા છે. આજકાલ એવા આંધળાઓની-અજ્ઞાનીઓની પૂંઠે પૂંઠે ચાલનારાઓના જ આવા બેહુદા બકવાદો છે.

'તન્નિસર્ગાદધિગમાદ્વા' સમકિત ગુરુના ઉપદેશથી અને સ્વાભાવિકપણે પણ પ્રાપ્ત થાય છે. જેમ કે એક પથ્થર, પહાડ, નદીઓ, નાળા વગેરેમાં કૂટાતો ઘણા કાળે સ્વાભાવિક ગોળ બની જાય છે. તેવી જ રીતે આત્મા અનાદિકાળથી આ સંસારમાં પરિભ્રમણ કરતો અકામનિર્જરા દ્વારા પાપના ભારથી લઘુ બને છે અને નૈસર્ગિક-સ્વાભાવિક સમકિતની પ્રાપ્તિ કરે છે. શમ, સંવેગ, નિર્વેદ, આસ્તિક્ય અને અનુકંપા-આ પાંચ લક્ષણો જેનામાં હોય તેનામાં અવશ્ય સમકિત છે એમ સમજવું. શાસ્ત્રકારોએ સમકિતના અનેક પ્રકારો વર્ણવેલા છે.

> શ્રદ્ધા સકળ સુખ મૂળ છે, શ્રદ્ધા વિના બધું ધુળ છે,
> આરોગ્ય શ્રદ્ધાથી મળે, ઉદ્યોગ શ્રદ્ધાથી ફળે.
> શ્રદ્ધાથી ઉન્નતિની ગતિ, અતિ વેગથી વધતી જતી,
> ઉન્નતિ તત્ક્ષણ અટકતી શ્રદ્ધાનું જ્યાં વર્તુલ છે.
> શ્રદ્ધાથી દુર્લભ નહિ કંઈ, ભવસિંધુમાં એ પૂલ છે.
> જે જે અસાધ્ય બીજા ગણે, શ્રદ્ધા સુસાધ્ય તે તે ભણે.

: ૨૩ :

સાચી ટેક

રાજા ભોજની સભામાં [illegible]

[illegible]

[illegible]

કથા સમાપ્ત થયા બાદ, રાજા ભોજે કવીશ્વર ધનપાલને જણાવ્યું : "કવિવર ! હું તારી પાસે કંઈક માગણી કરું છું. તને રોષ તો નહિ થાય ને ! અને તે એ કેઃ—

"એક તો કથાના આરંભમાં 'શિવ રક્ષણ કરો' એ પ્રમાણે મંગળાચરણ કર, તેમ જ અયોધ્યાનગરીના સ્થાને ધારાનગરી, શક્રાવતાર, ચૈત્યના સ્થાને મહાકાલ મંદિર, શ્રી રૂષભદેવના સ્થાને શંકર અને ઇંદ્રના સ્થાને મારું નામ રાખ. જો આ પ્રમાણે તું તિલકમંજરીની કથામાં ફેરફાર કરે તો તું જે માગે તે તને આપવા હું તૈયાર છું.

ધનપાલે રાજા ભોજનાં આવાં વચનો સાંભળી તરત જ જવાબ આપ્યો : "નરેંદ્ર ! આમ કરતાં શુભના બદલે અશુભ થાય. જેમ દૂધના ભરેલા પ્યાલામાં એક વિષની કણી પડે તો સઘળું ય દૂધ વિષમય બની જાય છે, તેમ એ નામોનું પરિવર્તન કરતાં પવિત્રતાને મહાહાનિ પહોંચે છે. દેશ, કુળ અને રાજ્યનો ક્ષય થઈ જાય છે."

ધનપાલ પૂર્ણ શ્રદ્ધાળુ અને અજબ ધર્મપ્રેમી હતો, તેથી જ તેણે નિડર બનીને રાજા ભોજને આ પ્રમાણે સાફ સાફ સંભળાવી દીધું "રાજન્ ! આ કથાના નાયક ત્રણ લોકના નાથ દેવાધિદેવ શ્રી ઋષભદેવ ભગવાનનું વર્ણન બાજુએ મૂકી, આ લોકનાં તુચ્છ સુખો, કિર્તિ કે રાજ્યની માટે કોઈ જ હિંમત નથી, ખદ્યોત અને સૂર્યમાં, સરસવ અને [illegible]ં, ધતૂરા ને કલ્પવૃક્ષમાં જેટલું અંતર છે તેટલું જ

અત્ર આપણામાં અને તેમાં છે, માટે એ વાત મારાથી બની શકે તેમ નથી."

આ જવાબથી રાજા ભોજને ભારે ક્રોધ ચઢ્યો અને તેણે તરત જ ડફી દૂર કરવા જમીનમાં જ ગમદી રાખી હતી તે ગમદીના પ્રથમના અખાડામાં નિરંજનદેવની મૂળ મૂર્ત બાળી નાખી.

પંડિત ધનપાલને રાજાના આ કૃત્યથી ઘણું જ માઠું લાગ્યું તે ઘેર જઈ લમણે હાથ મૂકી ભારેલા ઉપર ચિંતાતુર થઈને બેઠો હતો. તેવામાં બાળપંડિતા નામની પોતાની પુત્રી ત્યાં આવી પહોંચી. પુત્રીએ પિતાજીને ચિંતાતુર કારણ પૂછ્યું. ધનપાલે બધી હકીકત કહી. [illegible] આપ ચિંતાએ ચિંતાને [illegible] આ [illegible] ચિંતાતુર ન બનો [illegible] નિરંજનદેવના [illegible] તે મને [illegible]

[illegible] તેણે પિતાને [illegible] નિરંજનદેવની [illegible]

[illegible]

નમાં આવવું. આત્માનો અનાદિ કાળથી પરભાવમાં રમણ કરવાનો સ્વભાવ છે. તેથી પરભાવમાં રમણ કરે છે પુદ્ગલાનંદી બને છે અને કર્મથી ભારે બને છે. કર્મથી ભારે બનેલા એ આત્માને સ્વભાવમાં-રમણ કરવાની જરૂર છે. તે ત્યારેજ બની શકશે કે; જ્યારે એવી આવશ્યક ક્રિયાઓના મર્મને સમજીને તે ક્રિયાઓ રસપૂર્વક તન્મય બનીને ઉલ્લાસપૂર્વક આચરતા થઈશું.

કોણ જુએ છે?

એક વખત એક બાપ અને દીકરો જંગલમાં જઈ રહ્યા હતા. રસ્તે જતાં તેમણે એક હર્યું ભર્યું ખેતર દીઠું. બાપની દાનત બગડી. બાપ ધીમે પગલે ખેતરમાં ઘુસ્યો અને છોકરાને ચોકી કરવા બહાર ઊભો રાખ્યો. 'બેટા ! જોજે ધ્યાન રાખજે. કોઈ જોઈ ન જાય. ચારે બાજુ નજર નાંખતો અહીંયા ઊભો રહે. કોઈ દેખાય કે તરત મને ખબર આપજે.' છોકરાએ કહ્યુ : 'જી બાપા !' એમ સુચના કરી બાપ અંદર પેઠો, થોડે દૂર જઈ બેટાને પૂછ્યું : 'કેમ કોઈ જોતુ નથી ને !'

છોકરાએ કહ્યુ. 'બાપા! જુએ છે! બાપ તરત દોડીને બેટા પાસે આવ્યો. આમ તેમ જોયુ પણ કોઈ દેખાયુ નહિ, ત્યારે બાપે પૂછ્યું : 'અલ્યા ! કોણ જુએ છે?' 'બાપાજી ! આમ ચારે દિશામાં તો કોઈ દેખાતુ નથી, પણ ઉપર પરમાત્મા જોઈ રહ્યા છે, બીજું કોઈ જોતુ નથી, આ સાંભળતાં જ બાપની સાન ઠેકાણે આવી : 'વાહ રે પુત્ર ! ધન્ય છે તને !' બાપને થયુ કે છોકરો કેટલો સંસ્કારી છે ! એણે કેવુ સુંદર જ્ઞાન આપ્યું ! આપણે બહારના લોક જોઈ ન જાય તેથી ડરીએ છીએ પણ પરમાત્માથી ડરતા નથી. આ લોકનો જેટલો આપણને ભય છે, તેટલો પરલોકનો નથી. પરમાત્માનો નથી; પણ પરમાત્માના જ્ઞાનથી કશું છૂપું નથી. માટે ડર રાખો તો પાપનો, પરમાત્માનો અને પરલોકનો રાખજો.

: ૨૫ :

જૈનો અને સંઝરા

જૈનોની [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

જીવને ડુબાડી નાંખે છે" એમ પણ કેટલાકો બોલી રહ્યા છે; પરંતુ એ વાત તદ્દન જુદી છે. જૈનો નાના કે મોટા તમામ પ્રાણીની રક્ષા કરનારા છે. દરેક પ્રાણીનાં રક્ષણમાં ધર્મ માને છે. વ્યંગ ભાષામાં–કુમારપાળ મહારાજા જેવા મહાપુરુષો– તમાનો દાખલો આપે છે કે, જુઓને ઘોડા ઉપર બેસતા હતા ત્યારે પૂંજણીથી પૂંજીને બેસતા હતા, અને લડાઈમાં હજાર માણસોનો સંહાર–વિનાશ કરતા હતા, પણ એ જડ બુદ્ધિઓને ખબર નથી કે, જેવું દયાના સ્વરૂપને જૈનો સમજ્યા છે, તેવું તમે સમજી શકયા નથી, જૈનો કાયર નથી, જૈનો બાયલા નથી, જૈનો નિરપરાધી પ્રાણીનો વધ નથી કરતા, બિનગુન્હેગાર પ્રાણીનો સંહાર કરવો એમાં મહા પાપ માને છે; માટે જ મહારાજા કુમારપાળ બિનગુન્હેગાર જીવોની રક્ષા ખાતર પૂંજણીથી પૂંજીને ઘોડા ઉપર બેસતા હતા. જો આમ ન કરે તો બિનગુન્હેગાર પ્રાણીની હિંસા થાય અને તેમના વ્રતનું ખંડન થાય. જ્યારે યુદ્ધમાં ઝઝુમતા ત્યારે તે શત્રુ સામે, ગુનેગારની સામે, લડવા તૈયાર થતા હતા, શત્રુ–તીર કે બાણ છોડે ત્યાર પછી તેઓ તીર છોડતા, શત્રુ નીચે હોય અને પોતે ઘોડા ઉપર હોય તો ઘોડા ઉપરથી તેઓ નીચે ઉતરી જતા. શત્રુના હાથમાં શસ્ત્રાસ્ત્ર ન હોય તો પોતાના શસ્ત્ર ફગાવી દેતા, તેઓ અનીતિથી નહોતા લડતા. ન્યાય ને નીતિ માટે તેમની લડાઈ હતી. ધર્મના રક્ષણ માટે તેઓ પ્રાણોની આહૂતિ આપવા તૈયાર હતા–કાયર ન હતા.

'જૈનોની અહિંસાએ કાયર બનાવ્યા' એમ કહેનાર

જૈન જુએ છે અહિંસાનું પાલન [illegible] જ કરી શકે બીજાનું રક્ષણ કરવું એ શૂરવીરનું કામ છે [illegible] કે માયકાંગલાનું એ કામ નથી [illegible] રક્ષણ ન કરી શકે તે બીજાનું [illegible] કરવાના ?

[illegible]

આપણી વાત આ [illegible]

[illegible]

: ૨૬ :

વૈજ્ઞાનિકો

વૈજ્ઞાનિકો ડગલે ને પગલે આજે આગળ વધી રહ્યા છે. દિન ઊગે નવનવી અનેક શોધો કરી જગતને આંજી રહ્યા છે. અહીં આ બેઠા બેઠા હજારો કોશો દૂરની વાત સમાચાર મિનિટોમાં આપણને મળી જાય છે. થોડા જ કલાકોમાં માનવી સેંકડો માઈલ દૂર પહોંચી શકે છે. અજાયબી પેદા કરનાર અપૂર્વ સાધનો આજે વધી રહ્યા છે.

આપણને થાય છે કે, આપણે કંઈ જ કરતાં નથી, પરંતુ જરા વિચાર કરો તો સમજાશે કે જેટલા પ્રમાણમાં આવિષ્કાર વધ્યા, અને જેટલું વિજ્ઞાન વધ્યું તેથી વિનાશ વધ્યો કે ઘટ્યો ? મોજશોખનાં સાધનો વધવાથી માણસ કમજોર-હાડપિંજર જેવો બની ગયો છે. એટમબોમ્બ જેવી અણુશક્તિ દુનિયાના સંહારમાં જ ઉપયોગી નિવડી છે.

આજે પાશ્ચિમાત્ય દેશની છાયા અને તેની અસર ચોમેર પ્રસરી ચૂકી છે. પરિણામે માણસ માણસ મટી અનાર્ય બને છે ધર્મકર્મને ભૂલે છે, પોતાની ફરજ ચૂકે છે અને જીવનને

બધું એણે શુભાવે છે. આજે તો વિજ્ઞાન આપણા શાસ્ત્રોની નજીક આવી રહ્યું છે. જે વસ્તુઓ આપણા જ્ઞાની પુરુષોએ હજારો વર્ષ પહેલાં કહી હતી તે જ વસ્તુઓ આજે વિજ્ઞાન દ્વારા સિદ્ધ થઈ રહી છે. પહેલાં [illegible] વિજ્ઞાનો [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

શાસ્ત્રો ઉપર આપણને આજે વધુ ને વધુ શ્રદ્ધા થવી જોઈએ તેના બદલે હજારો વધારે આપણા, [illegible] શાસ્ત્રો ઉપર આપણને વિશ્વાસ શ્રદ્ધા નથી રહેતી એ આપણી બાકી કમનસીબી છે.

વિજ્ઞાન અધૂરું છે [illegible]

[illegible]

[illegible]

જેમ જેમ શોધખોળો થાય છે તેમ તેમ તેઓ આગળ વધે છે અને નવા નવા-ટાપુઓ અને પહાડો મળતા જાય છે. પૃથ્વી ગોળ છે, પૃથ્વીનો આ પ્રમાણેનો નકશો છે, આટલી જ પૃથ્વી છે એમ શોધખોળ કરનાર માનવી કઈ રીતે કહી શકે? જેને સંપૂર્ણ જ્ઞાન હોય તે જ એમ બોલી શકે કે આટલી પૃથ્વી છે, પૃથ્વીનો આકાર આવો છે આટલા દ્વીપો, સમુદ્રો ને દેશો છે, પણ જેને આવું સંપૂર્ણ જ્ઞાન નથી એનો બનાવેલો નકશો કેવી રીતે માની શકાય?

પૃથ્વી આટલી જ છે અને ગોળ છે, એ અપૂર્ણ માનવ કયા જ્ઞાનથી કહી શકે? મતલબ કૂવાના દેડકા જેવી આજની સ્થિતિ છે. કૂવાનું દેડકું કહે કે બસ દુનિયા કૂવા જેટલી છે.

વારંવાર નકશો કેમ ફરે છે? વારંવાર સિદ્ધાંતો કેમ બદલાય છે! માટે કહેવું પડશે કે વૈજ્ઞાનિકો અપૂર્ણ છે-અધૂરા છે.

અધૂરા અને અપૂર્ણ માણસના કથન ઉપર કેવી રીતે વિશ્વાસ રાખી શકાય? ન જાણે ક્યારે એના સિદ્ધાંતનું પરિવર્તન થશે.

વૈજ્ઞાનિકોએ-ભૂગોળશાસ્ત્રીઓએ જેટલા દેશો અને જેટલી દુનિયાની આજે શોધ કરી છે તે તો જૈનશાસ્ત્ર પ્રમાણે સમુદ્રના એક બિંદુ સમાન છે.

આપણે જે દ્વીપમાં વસીએ છીએ તે દ્વીપનું નામ જંબૂદ્વીપ

કે જંબૂદ્વીપના ૧૯૦મા ભાગે [illegible] છે અને બે [illegible]ના [illegible] ચારીનો [illegible] આવેલો છે.

[illegible] નામની [illegible] જુદા વિભાગો [illegible] નથી, ત્યારે તેઓ ૧૯૦ [illegible] જંબૂદ્વીપની [illegible]

[illegible]

વૈજ્ઞાનિકો શોધખોળ કરનારા પૂર્ણ છે એમ કહેશો તો પછી તેમને અખતરા કરવાની કે શોધખોળ કરવાની કંઈ જરૂર નથી તેથી ફરીફરીને કહું છું કે-તેઓ અધૂરા છે, અપૂર્ણ છે. તેમના સિદ્ધાંતો, તેમની માન્યતા, ડગલે ને પગલે ફરે છે, એ તો એક વાર જોવી સીધીને આવી આ વાત છે જે વાતો વર્ષો પહેલાં તો લોકો માનતા હતા, આજે એમાં ગજબ-ગજબનો ફેરફાર થયેલો જણાય છે. હમણાં પણ અંગ્રેજો તરફથી પૃથ્વી ફરે છે અને સૂર્ય ચંદ્ર સ્થિર છે, એ માન્યતાને ખોટા ઠરાવતા અનેક પુસ્તકો બહાર પડી ચૂક્યાં છે.

પહેલાં એક સોયના અગ્રભાગ ઉપર સેંકડો પરમાણુઓ રહી શકે છે એમ જણાવતા હતા, ત્યારે અત્યારે આઇગ્લાસ દ્વારા લાખો પરમાણુઓ એક સોયની અણીના અગ્રભાગ ઉપર રહી શકે છે એમ વૈજ્ઞાનિકો પ્રચારે છે, ત્યારે આપણા જ્ઞાનીઓ તો કહે છે કે-એક સોયના અગ્રભાગ ઉપર અનંત પરમાણુઓ રહી શકે છે. પણ તે અપૂર્ણ માનવી શી રીતે જાણી શકે ? ન જ જાણી શકે.

આપણે ઉચ્ચારેલો શબ્દ બેથી ત્રણ સમયમાં ચૌદ રાજ-લોકમાં ફેલાઈ શકે છે એમ શાસ્ત્રો તો પહેલેથી જ પોકારે છે, એ જ વાતને આજના વૈજ્ઞાનિકો વાયરલેસ રેડિયો દ્વારા સિદ્ધ કરે છે. તેમજ પાણીમાં જીવ, વનસ્પતિમાં જીવ, વાયુ-માં જીવ, પરમાણુમાં શક્તિ, આવી અનેક બાબતો આજે સિદ્ધ થઈ ચૂકી છે. આપણા ઋષિ-મહર્ષિઓ આ બધી વસ્તુને જાણતા હતા છતાં તેનો પ્રચાર તેમણે કેમ ન કર્યો ? એમ રખે

આપણને થતા થાય એ મહાપુરુષો આવી આવીને પણ જણાવતા કે જેમના આવિષ્કારમાં જગતનો વિનાશ છે પડોશ ને બીમારી છે, આત્માના વિકાસમાં શિવ સમાયેલ છે, માટે જ એ મહાપુરુષો એવા આવિષ્કારોમાં ન પડતાં બાધા મુખના માર્ગને, અને આત્મવિકાસના માર્ગને ખોળી બતાવે છે અને તેથી જ આપણા એ મહાન ઉપકારી પૂજ્ય છે અને ઉપાસ્ય છે.

અહીં કેટલાક એમ કહે છે કે સિદ્ધાંતમાં કહ્યું તેથી શું ? પણ આપનારા દ્વારા સિદ્ધ કરી બતાવવું જોઈએ [illegible] તેના જવાબમાં જણાવવાનું કે અમને કેવળ [illegible] વિશ્વાસ કે શ્રદ્ધા ન હોય તે અમને પ્રત્યક્ષ સિદ્ધ કરી બતાવો, કેમકે અમારે અમારા [illegible] નથી [illegible] કરે છે કે જેવી તમને શ્રદ્ધા [illegible] હોતે જ વાત માને ? બરાબર છે, પણ [illegible] [illegible] અમારામાં અમને [illegible] કરી દેવું [illegible]

[illegible]

[illegible]

સંગીત એ એક એવી ચીજ છે કે મનુષ્યો તો શું પણ પશુ-પક્ષીઓ પણ એ સંગીતના સૂરો શ્રવણ કરતાં તન્મય બની જાય છે. ગાય-ભેંસ જેવા પ્રાણીઓ દૂધ દોહવાને પ્રસંગે સંગીત શ્રવણ કરતા દૂધ વધારે આપે છે. કસ્તૂરિયા મૃગ જેવા મૃગો સંગીતમાં લીન બની કસ્તૂરી મૂકતા જાય છે. રાજ યક્ષ્મા-ક્ષય જેવા રોગથી પીડાતા આત્માઓ પણ સંગીતદ્વારા અપૂર્વ શાંતિ અનુભવે છે, સારા સંગીતકારો દીપક રાગ ગાઇ દીપકોની શ્રેણી પ્રગટાવી દે છે મલ્હાર રાગ ગાતાં અકાળે વર્ષા વરસાવી દે છે શાસ્ત્રકારોએ 'અણંતં ગીયવાઇએ' એ રીતે સંગીતપૂજાનું ફળ વર્ણવતાં જણાવ્યું છે કે-ગીત વાજીત્ર આદિ દ્વારા આત્મા, પરમાત્માની ભક્તિમાં મસ્ત બની અનંત પુણ્ય ઉપાર્જન કરી લે છે. રાવણ અને મંદોદરીનો પ્રસંગ ક્યાં અજાણ્યો છે? મંદોદરી નૃત્ય કરે છે અને રાવણ વીણા વગાડે છે, વીણાનો તાર તૂટતાં રાવણ પોતે પોતાની નસ જોડી દે છે, અને ભક્તિની ધૂન ચાલુ રાખે છે. આમ તન્મય ને તલ્લીન બનતાં રાવણ તીર્થંકર નામકર્મને ઉપાર્જી લે છે. ગીત-ગાનની ધૂનમાં મસ્ત આત્મા સમસ્ત વ્યથાને ભૂલી જાય છે, કર્મોને ખંખેરી નાખે છે. ઉદાસી માણસ પણ ખરેજ ગીતરચનામાં તલ્લીન થતાં હર્ષનો અનુભવ કરે છે.

પૂર્વાચાર્યોના રચેલા રાસાઓ, સજ્ઝાયો, સ્તવનો, પદો અને ભજનો આપણને થોકબંધ આજે પણ મળી રહ્યા છે. તે દ્વારા ઓછું ભણેલી જનતા પણ પ્રભુભક્તિનો, અને આત્મવિકાસનો સારો લાભ લઈ શકે છે.

પડે છે, માટે મંદબુદ્ધિવાળાઓને સરળતાથી બોધ થાય અને તેઓ પણ સૂત્રાર્થનું સહેલાઇથી જ્ઞાન કરી શકે તે માટે હું આ નવી ટીકાની રચના કરું છું.

આ જ ન્યાય નવાં સ્તવનોમાં પણ લાગુ પડે છે. જૂના સ્તવનોનો અર્થ ગંભીર હોય છે. સામાન્ય વર્ગ સહેલાઈથી તેનો ભાવ કળી શકતો નથી, તેના રાગો ખૂબ જ પ્રાચીન હોઈ આજના ઉગતા યુવાનોને એ રાગ બેસાડવામાં ઘણી મુશ્કેલી પડે છે. આવા સમયે આજની ઊગતી પ્રજા પણ પ્રભુભક્તિથી વંચિત ન રહે તે ખાતર નવાં સ્તવન રચવાની પણ તેટલી જ જરૂર હતી.

જે યુવક-યુવતીઓ સિનેમાના અશ્લીલ-શૃંગારિક ગાયનો ગલીએ ગલીએ લલકારતા ફરતા હતા. જેમ કે 'પિયા મિલનકો જાના' વગેરે-વગેરે. આવી રીતે આ વર્ગ વચનથી પણ કર્મનો બંધ કરતો હતો, એ શૃંગારથી ભરેલા, અશ્લીલ ગાયનો જનતા ન ગાય માટે એ જ રાગોમાં વૈરાગ્ય-પ્રભુભક્તિના ગીતો રચાય તો એ વર્ગ ઉપર કેટલો ઉપકાર થાય? ખરેખર સૂરિજીએ ચાલુ રાગોમાં સ્તવનો, સજ્ઝાયો, ગૂંથી જૈનસમાજ ઉપર ભારે ઉપકાર કર્યો છે. શૃંગારમાર્ગમાં જતી જનતાને અટકાવી છે. આથી નાના બાલક-બાલિકા પણ સહજતયા પ્રભુભક્તિનો લાભ લઈ શકે છે.

સિનેમાના રાગ છે માટે સૂગ છે, એમ કેટલાકો કહે છે. પણ એમને પૂછવામાં આવે કે રાગ—એ કંઇ આકાશમાંથી આપમેળે પડનારી વસ્તુ નથી. પ્રાચીનકાળમાં પણ આમ-જનતામાં જે રાગો પ્રચલિત હતા, તે કાળે નાટકો અને

રાસડીઆઓ આદિની જેમાં જે રાગો વપરાયેલા હતા તે જ રાગોનો ઉપયોગ પરો ભજનો કે ધૂન-સ્તવનો કરવામાં આવ્યો છે માટે જ તે લોકપ્રિય અને ટકાઉ થઈ પડ્યા છે, નહિતર શામ ટકવા ક્યાંથી ? પ્રાચીન પૂજાઓ અને સ્તવનોની દેશીઓ જુઓ તો ખબર પડે કે કેવા રાગો મૂકવામાં આવ્યા છે

'છંદ ભોળા-ભાળી રે' [illegible] 'મારો પિયુડો ગયો પરદેશ' વગેરે [illegible] છે કે, જે કાંઈ [illegible] દેશીઓ-રાગો [illegible] પ્રચલિત હોય, ચાલુ હોય તે જ દેશીમાં કાવ્યરચના કરવામાં આવે તો તે અસરકારક થાય છે

મારો અનુભવ

[illegible]

અર્થ વગરનાં છે. નવાં સ્તવનો પણ અર્થપૂર્ણ હોય છે. સરળ હોવાથી સામાન્ય જનતા તેનો ભાવ ઝટ સમજી જાય છે, પ્રાચીન પદો, સજ્ઝાયો; જેવી રીતે વૈરાગ્યભાવ પેદા કરે છે, તેવી જ રીતે આ નવાં પદોથી પણ કેંક આત્માઓના હૃદયમાં વૈરાગ્યભાવ જન્મે છે. એનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ મને ખંભાત પૂ૦ ગુરુદેવના સાનિધ્યમાં થયો હતો. તેઓશ્રીએ રચેલી નવી સજ્ઝાય જ્યારે મેં તે જ દિવસે પ્રતિક્રમણમાં લલકારી, ત્યારે સજ્ઝાય પૂરી થતાં જ ભરસભા વચ્ચે બે વ્યક્તિઓએ દીક્ષાની પ્રતિજ્ઞા લીધી હતી. (સંવત ૨૦૦૦ની આ વાત છે.)

કદીય પ્રતિક્રમણમાં નહિ આવનારા, અને ધર્મમાં નહિ સમજનારા પણ આવી સજ્ઝાયો શ્રવણ કરવા પ્રતિક્રમણમાં નિયમિત આવતા મેં નજરે જોયા છે.

આથી પ્રાચીન સ્તવન-સજ્ઝાયોને જરાએ ધક્કો પહોંચતો નથી. તે પણ સારી રીતે ગવાય છે. 'સારું' એટલું મારું" સમજનારને તો કંઈ જ વાંધો નથી પણ 'મારું' એટલું સારું,' 'હું કહું તે સાચું" આ વસ્તુ આપણે મારી ઠોકીને જનતાના હૃદયમાં બેસાડવા માંગીએ છીએ. 'यद् मायवेन उक्तं तन्न' બસ અમુકે કહ્યું માટે તે બરાબર નથી, ભલે તે સાચું હોય, આવી દશા આપણી થઈ ગઈ છે.

કેટલીક વખત આવી બાબતોમાં તેજોદ્વેષ અને ઇર્ષ્યા પણ કામ કરે છે.

નવી શૈલીમાં ગ્રંથો પ્રગટ કરીએ છીએ અને જનતાને

આદર્શવાળું કૈંક આપણે કહીએ જોઈએ તો પણ આ નવા સ્તવનોનો વિરોધ શા માટે કરતા હશે, એની કંઈ સમજ પડતી નથી.

શાસ્ત્ર વિહિત નથી તે વસ્તુ હોય—ભલે પછી તે નવી હોય કે જુની હોય—'પ્રાચીન ટીકા અને નવીન ટીકા [illegible] એમ' કે બધું જ આપણને સંમત છે પણ શાસ્ત્ર કહેલી છે 'હેતુ એટલે શાસ્ત્રસંમત, શાસ્ત્રવિરુદ્ધ નથી તેવી જુની વસ્તુ હોય તો તે પણ આપણને માનનીય છે અને શાસ્ત્રસંમત નથી વસ્તુ હોય તો તે પણ આપણને માન્ય છે.

જ્યારે આ નવાં સ્તવનો આવિર્ભાવને ભક્તિમાં ફેર છે, ભક્તિભાવની ભાવના પેદા કરે છે, અને પ્રભુભક્તિમાં તન્મય બનાવે છે એ વાત સુનિશ્ચિત છે તો કેટલુ [illegible] છે કે તે ભક્તિ જેવા તેવા ભાવહીન ભાવનો કે ભાવ શબ્દો ફેરવીને સ્તવન બનાવી છે તે બિલકુલ ઈચ્છનીય નથી.

અને તેટલા કવિઓનો કોઈનો [illegible] પણ તે [illegible] કવિની કૃતિઓ પકડાય છે કે જેમાં [illegible] ભાવાર્થિતા [illegible] અને [illegible] હોય [illegible] પણ [illegible] [illegible] ને [illegible] [illegible] અને [illegible] છે તેની [illegible] [illegible] નથી [illegible] છે કે [illegible] [illegible] સ્તવનો, પરંતુ [illegible] [illegible]

પછી તે જૂના હોય કે નવા હોય. કેટલીક વખત બગર સમજ્યે એકે ના પાડી એટલે બીજો ના પાડે, ત્રીજો ના પાડે એમ બને છે; પણ એમાં કેવી ગંભીર ભૂલ થાય છે, એનો વિચાર કરવો ઘટે. સુજ્ઞ બંધુઓએ દરેક વસ્તુનો વિચાર કરીને જ વાણી ઉચ્ચારવી જોઈએ. સુજ્ઞેષુ કિં બહુના ?

લક્ષ્મીનો લ્હાવો

આચાર્ય મહારાજ બપ્પભટ્ટસૂરીશ્વરજીના ઉપદેશની અસર આમરાજા ઉપર જબરજસ્ત પડી હતી. આમરાજા સૂરિજીનો પરમભક્ત હતો. સૂરિજીના ઉપદેશની તેમણે ૧૮ ભાર પ્રમાણ સુવર્ણની પ્રતિમા સ્થાપન કરી હતી. તેમાં ૨૨ લાખ ૨૫ હજાર સોના-મહોર ખર્ચી હતી સૂરિપદ-પ્રસંગે એક ક્રોડ સોના મહોર ખર્ચી હતી. આચાર્યદેવને નવલક્ષ નામનાં સિંહાસન ઉપર બેસાડી સવા ક્રોડ સોનામહોરથી તેમણે ગુરુપૂજન કર્યું હતુ, તે પૈસામાંથી ૧૦૦ જિનમંદિરોના જીર્ણોદ્ધાર કરાવવામાં આવ્યા હતા. ત્રણલાખ સોનામહોર ખર્ચી એક હજાર સ્થંભવાળી પોષધશાળા બંધાવી હતી જેમાં એવા ઝગઝગાયમાન રત્નો જડ્યા હતા કે રાત્રિના પણ દીવાથી અધિક પ્રકાશ પડતો તેના પ્રકાશથી સાધુઓ પુસ્તક વાચી શકતા હતા, વળી તેમણે સિદ્ધિગિરિનો છ'રી' પાળતો સંઘ કાઢી બાર ક્રોડ સોના મહોરો ખર્ચી હતી. લક્ષ્મીની ચંચળતા તેઓ બરાબર સમજ્યા હતા તેથીજ તેમણે આવાં ઉત્તમ કાર્યો કરી લક્ષ્મીનો લ્હાવો લીધો હતો.

કુળ્પંચ થાય છે, અભયનો કુળ્પંચ થાય છે અને પરિણામે શૂન્ય આવે છે.

માટે માણસે મગજને કાબૂમાં રાખવાની ઘણી જરૂર છે. મગજનું સમતોલપણું જો વાતવાતમાં ગુમાવશો તો પરિણામે તેનાં કડવાં ફળ પોતાને જ ચાખવાં પડશે

વ્યવહારમાં પણ સમતોલવૃત્તિ ન રહેવાનાં કારણે કેટકેટલા અનર્થો જન્મે છે.

૧. રસોઈમાં મીઠું કે મરચું વધારે પડી જાય તો રસોઈ કરનારને કુવડ કહેવામાં આવે છે રસોઇઓ હોય તો શેઠ તેને ધમકાવે છે, કે ભાન નથી ? જો મીઠું વધારે છે, મરચું ઓછું છે, વગેરે. ઘરની સ્ત્રી કુવડ હોય તો રોજનું દુઃખ. રસોઈયાને રજા પણ અપાય પણ બાયડીને થોડી જ રજા અપાય ? અહીં કહેવાની મતલબ એ છે કે; રસોઇમાં બરાબર આપસર દરેક વસ્તુ હોય તો તે રસોઇ આરોગનારાઓને આનંદ આપે છે. ત્યારે બોલવામાં સમતોલપણું ન રહે તો કેવી દશા થાય ?

૨. તેવી જ રીતે એક ગાડુ છે એ ગાડામાં પાછળ ભાર ભરવાથી બળદને ત્રાસ થાય છે. ગાડુ નમી જાય છે; ત્યારે આગળ ને પાછળ એમ બરાબર વજન મૂકવામાં આવે તો ગાડુ ઊંચું-નીચું ન થતાં કોઈ જાતની હરકત આવતી નથી, ત્યારે અહીંયા પણ સમતોલપણાની જરૂર રહે છે અને તેથી જ ગાડુ બરાબર ચાલે છે.

૩. કાંટો કહો કે ત્રાજવું કહો મતલબ તોલવાનું સાધન. તોલવાનાં સાધનો અનેક પ્રકારનાં હોય છે. સુવર્ણને તોલ

૬. સંગીતમાં પણ ગવૈયો તાલ-સૂર પ્રમાણે ગાય તો જ મજા આવે છે, અને બેતાલું ગાતો હોય તો કેવું બેહુદું લાગે છે ? પેટી ક્યાંય ચાલે, તબલા ક્યાંય ચાલે અને ભાઈ ક્યાંય ચાલે. આમ બે-તાલ થવાથી રંગમાં ભંગ પડે છે, તેથી અહીં પણ સમવૃત્તિ રાખવી પડે છે.

૭ સીધી સડક હોય તો ચાલનાર પથિકો સરળતાથી માર્ગ કાપે છે અને સડક ખાડા-ટેકરાવાળી હોય, જમીન ઊંચી-નીચી હોય તો પથિકોને ઘણી મુશ્કેલી પડે છે તેમ અહીં સમભૂતલ સપાટીની યાને સમતાની યાને સમમાર્ગની જરૂર રહે છે, Level સપાટી બરાબર જોઈએ. મકાનમાં મોભ બરાબર વચ્ચોવચ રાખવામાં આવે છે. જો તે એક બાજુ ઓછો થઈ જાય તો મકાન કડડડ ભૂસ થઈ જાય છે, તેમ અહીં પણ સમતોલપણું બરાબર હોવું જોઈએ.

૮. એક આદમી ઘણું કામ કરે તો થાકી જાય છે. કામ બિલકુલ ન કરે અને પડ્યો રહે તો આળસુ ગણાય છે. તેથી કામ ને આરામ બન્નેની જરૂર રહે છે. તડકો ખૂબ હોય તો ગભરામણ થાય છે અને છાંયડાની જરૂર રહે છે. વળી તડકો ને છાંયડો પણ અધિક પ્રમાણમાં હરકત કરે છે, તેનું પ્રમાણ પણ સમતોલ જોઈએ.

આ દુનિયામાં એટલી બધી વસ્તુઓ એવી છે કે, જેનું પ્રમાણ અધિક થતાં બાજી બગડે છે, કામ બગડે છે, મુશ્કેલીઓ અને મુશ્કેલીઓ નડે છે, અને સમતોલપણું હોય તો વ્યવહારમાં જલ્દી સફળતા મળે છે, દરેક કાર્ય પ્રાયઃ સિદ્ધ થાય છે.

જન્ય છે, સુખાભાસ છે, વાસ્તવિક સુખ આત્મામાં છે. નથી બંગલામાં, નથી લક્ષ્મીમાં, નથી લલનામાં અને નથી જડ પદાર્થોમાં, આ અનંતશક્તિનો ભંડાર આત્મા એકેન્દ્રિય જેવાં તુચ્છ પદાર્થો માટે તલસે છે, મુંઝાય છે, રડે છે-લડે છે અને રગડે-ઝઘડે છે.

હીરા-માણેક-મોતી. સોનું-ચાંદી એ બધું શું છે? એ છે એકેન્દ્રિય જીવોનું કલેવર, એ એકેન્દ્રિય જીવોનાં કલેવર માટે આ પંચેન્દ્રિય આત્મા પાગલ બને છે, એમાં ને એમાં મશગૂલ બની જીવનને પાયમાલ કરે છે, પોતાની જાતને પીછાણતો નથી, પોતાની શક્તિને પીછાણતો નથી, માટે જ સાયકાંગલો બની ભિખારીવેડા કરે છે. જરા જરામાં અકળાય છે, અકૂળાય છે અને જન્મ-મરણની પરંપરાને વધારી લે છે. આ બધી પરભાવ દશાને ટાળવા અને સ્વભાવદશામાં મહાલવા આત્માએ સમતારસમાં ઝીલવું જોઈએ. પ્રતિપળે એ વિચાર કરવો ઘટે કે મારું ધ્યેય શું છે? હું શું કરી રહ્યો છું? સ્વભાવમાં છું કે પરભાવમાં છું? મગજ કાબૂમાં છે કે બેકાબૂ? લેવલથી બહાર તો નથી જતો ને? રોજ-બરોજ આ રીતનો વિચાર થાય અને એ દિશામાં પ્રયત્ન ચાલુ રહે તો જરૂર ધ્યેયની સિદ્ધિ થયા વગર ન રહે. આત્મા સાથે એકમેક થયેલી અનંત-અનંત કર્મની વર્ગણાઓ દૂર થાય અને આ આત્મા નિર્મળ બની નિજ સ્વરૂપને પ્રગટાવી જ્યોતમાં જ્યોત મળે તેમ સિદ્ધસ્થામાં પહોંચી જાય.

क्षमा वीरस्य भूषणम्

[illegible]

[illegible]

: ૩૦ :

અનીતિનું ધન

રામરાજ્યની વાતો કરનારા આજે આરામથી નામ-દામ અને ઠામ વધારી રહ્યા છે! સત્તા અને ઐશ્વર્યની ખુમારીમાં તેઓ જનતાને એક યા બીજી રીતે ચૂસી રહ્યા છે પણ કર્મ-સત્તા એ સર્વોપરી સત્તા છે અને સૌના મસ્તક ઉપર એ ઝઝુમી રહી છે, તે ભૂલવા જેવું નથી. ગમે તેટલા કાળા ધોળા કરો. ગમે તેટલા કાવા-દાવા-પ્રપંચ ને અનીતિ કરી લક્ષ્મીથી તિજોરી તર કરો, પણ એને જતાં વાર નહિ લાગે. અનીતિનું ધન મૂળ મૂડીને લઇ ચાલ્યુ જાય છે એ વાત સો ટકા સાચી છે. ઘુઘરાના મીઠા રણકાર કરતી ધમધમ કરતી એ આવે છે, પણ જાય છે લાત મારીને, એ ભૂલવા જેવું નથી.

આજે જ્યાં જોઇએ ત્યાં અનીતિનુ સામ્રાજ્ય જ પ્રવર્તી રહ્યું છે. શું સત્તાધીશ? શું મજૂર? શું વ્યાપારી? શું કિસાન? નીચલા થરથી લઇ ઊપલા થરના તમામ વર્ગમાં મોટે ભાગે આજે અનીતિજ દેખાઇ રહી છે. ખરેખર! મત્સ્ય-ગલાગલ-ન્યાય જેવી સ્થિતિ છે. મોટો નાનાને ગળે છે, નાનો એનાથી નાનાને ગળે છે. દયા-કરુણા જેવી વસ્તુ જાણે છેક જ અદૃશ્ય થઇ ગઇ છે.

દેશમાં કરવામાં આવે તો બીજે દિવસે દેવાળું જ ફૂંકવું પડે. ખરેખર આર્યદેશના માનવીઓને શરમાવે તેવી આ હકીકત છે.

હિંદુસ્તાનનો માણસ જ્યારે પરદેશમાં જાય છે ત્યારે ઘણા ભાગે આબરુનું લીલામ કરીને જ આવે છે, નથી હોતી તેનામાં પ્રમાણિકતા, નથી હોતો સદાચાર.

એક વિદ્યાર્થી પરદેશની લાઇબ્રેરીમાં ગયો, ત્યાં તેણે એક પુસ્તક નિહાળ્યું. એમાં સુંદર ચિત્રો હતાં. તે ચિત્રો આ વિદ્યાર્થીએ ફાડીને લઇ લીધા. તપાસના અંતે જાણવા મળ્યું કે, હિન્દુસ્તાનના કોઇ વિદ્યાર્થીને આ પુસ્તક વાંચવા આપ્યું હતું, તેણે આ અધમ કૃત્ય આચર્યું છે. આવું વર્તન રાખતા હોઇએ ત્યાં આપણી આબરું કયાંથી વધે ?

મોઢેથી સફાઇની વાતો કરનારા સફેદ ઠગાઈ કરે છે.

એક વ્યાપારી ભોળા ગ્રાહકને સમજાવી-પટાવી ધોળે દહાડે એની આંખમાં ધૂળ નાંખી આબાદ ઠગી લે છે.

ગ્રાહકને કહે છે: 'સાંભળ! સત્તર પંચા પંચાણું, બે મૂક્યા છૂટના, લાવ બેટા સત્તાણું' બિચારા ભોળા માનવી આવા હિસાબ સમજે નહિ, એટલે એ બિચારા ઉપરથી કહે છે કે 'શેઠ કેવા સારા, કેટલો ઉપકાર કર્યો ?'

હડહડતા અપકાર ઉપર પણ ઉપકારની મહોર-છાપ મારે છે. કેટલી અધમતા! કેવી મૂઢતા!! કેવી લુચ્ચાઈ!!!

એક જ ભાવનું પાટીયું મારનાર, સીફતપૂર્વક બીજાને

અનીતિનું ધન વધારેમાં વધારે દશ વર્ષ સુધી રહે છે. અગિયારમાં વર્ષે તો મૂળ મૂડીને લઈને ચાલ્યું જાય છે.

અનીતિના ધનથી જરાક વાર ભપકો લાગશે, હૈયું હરખાશે, પણ થોડા દિવસમાં સાંભળશો કે અમુક પાર્ટીએ દેવાળું કાઢ્યું. અમુકના ઘરબાર વેચાયાં. બાયડી મરી જાય ને હજારોની ઉઠે, શરીર બિમાર પડે ને વૈદ્ય-ડોકટરોમાં સેંકડો ખચાઈ જાય, છોકરો મરી જાય, અચાનક ધાડ આવે, અચાનક આગ લાગે, ઘર પડી જાય, લગ્નમાં ખર્ચ વધી જાય. આમ અનેક રીતે અનીતિનું ધન ચાલ્યું જાય છે.

માટે અનીતિનાં ધનને પથ્થરસમું સમજો, ભલે થોડું મળે પણ નીતિને ન ચૂકો, આજે તો પૈસા-પૈસા માટે અનીતિ ચાલી રહી છે. એક પૈસા માટે પરમાત્માના સોગન-ધર્મના સોગન ખાવા તૈયાર થઈએ છીએ, પણ બાયડી-છોકરાના નહિ. એ જાણે છે કે, છે હડહડતું જૂઠું, અને બાયડીના સોગન ખાઉં ને બાયડી બીમાર પડે તો! છોકરાના કસમ ખાતાં છોકરો મરી જાય તો, પણ પરમાત્માના સોગન ખાતાં પરમાત્મા થોડા જ બીમાર પડવાના છે! ધર્મને થોડો જ ધક્કો લાગવાનો છે! કેવી આપણી મૂર્ખાઈ! કેવી અજ્ઞાનતા!

માર્ગાનુસારીનું પહેલું લક્ષણ શાસ્ત્રકારોએ 'ન્યાય-સંપન્ન વિભવઃ' કહ્યું છે, માટે હે મહાનુભાવો! સમજો, ચેતો અને ન્યાય, નીતિ તથા પ્રમાણિકતાને ન ચૂકો.

। ૩૧ ।

જેનીના ઘર

[illegible]

: ૩૨ :

જીવનનો આનંદ

માનવ સમુહનું નિરીક્ષણ કરતાં જણાય છે કે કોઈ પૈસામાં, કોઈ સંતતિમાં, કોઈ રંગરાગમાં, કોઈ આલીશાન મહેલમાં, કોઈ મધુર સંગીતમાં, કોઈ સ્વાદિષ્ટ મિષ્ટ ભોજનમાં એમ ભિન્ન ભિન્ન રીતે આનંદ માને છે, પરંતુ તે આનંદ ક્ષણિક હોય છે. અસ્થિર હોય છે. અને વધારે સ્પષ્ટ કહીએ તો કાલ્પનિક હોય છે, તેથી સહજ પ્રશ્ન ઉદ્ભવે છે કે વાસ્તવિક અને સ્થિર આનંદ કયાંથી પ્રાપ્ત થાય ? અને કેવી રીતે પ્રાપ્ત થાય ?

ઘણી વખત એવું જોવામાં આવે છે કે જે આનંદ એક નાનીશી ઝૂંપડીમાં, તબૂરાના તારમાં, ભક્તિના તાનમાં, ફાટયા તૂટયા વસ્ત્રોમાં, અને ઝાંખા દિવડાના પ્રકાશમાં મળે છે, તેવો આનંદ વિશાળ મહાલયોમાં કે વિવિધ પ્રકારનાં રંગરાગમાં મળતો નથી.

ત્યારે સાચું ભાન થાય છે કે આનંદ એ રંગરાગમાં નથી, રાગ રચીલામાં નથી, અનેક ભૌતિક સાધનોમાં નથી. આત્મામાં જ રહેલો છે અને તેમાંથી જ પ્રગટ થાય છે.

મેં નાનકડું દૃષ્ટાંત આ સિદ્ધાંતને સમજવા માટે [illegible] પ્રકાશ માટે [illegible] છે [illegible] નહિ [illegible] માટે [illegible] બાજુમાં [illegible] તેવા [illegible] છે [illegible] અને [illegible] નથી [illegible] બાજુમાં [illegible] છે [illegible] વાતાવરણમાં [illegible] નથી [illegible] વાતની [illegible]

[illegible]

[illegible]

રાજમહેલ જેવા આલિશાન મહેલમાં નિવાસ કરવા છતાં, ચોમેર દાસ-દાસીઓ અને સ્વજન હાજર રહેવા છતાં તેમની નજર ચુકાવી એ પોતાનું ધાર્યું જ કરશે.

ભલે તમે જુવાનજોધ હશો અને તમારા પગની લાતથી જમીન ધ્રુજાવતા હશો પણ તમારું ત્યાં નહિ ચાલે! છાતી ફુલાવી ઊંચી ડોક રાખી, મૂછનો વળ ચઢાવી અક્કડ મે ફક્કડ ફરતા હશો, તે સમયે પણ એ તમને લાત મારશે ત્યાં તમારું અભિમાન ગળી જશે.

એ કોઈનીય વાટ નહિ જુએ. તાર, ટપાલ કે ટેલીફોન દ્વારા પણ એ ખબર નહિ આપે. તમે શય્યામાં પોઢ્યા હશો, રમતા હશો કે જમતા હશો, કે બીજી કોઈ પણ અવસ્થામાં હશો, પરંતુ એ આવી પહોંચશે અને પોતાનું જોર જરૂર અજમાવશે.

તમે કહેશો : જરા ઉભો રહે, જરા થોભી જા, મને તૈયાર થવા દે, પણ એ ઉભો રહેશે નહિ, ક્ષણનો વિલંબ પણ સહન કરશે નહિ. તમે ગમે તેવા ડાહ્યા હશો પણ તેની આગળ તમારું ડહાપણ ચાલશે નહિ, ગમે તેવા બુદ્ધિમાન હશો પણ તમારી બુદ્ધિ એની આગળ છેક જ બુઠ્ઠી થઇ જશે, એ રોક્યો નહિ રોકાય, જીત્યો નહિ જીતાય, માર્યો નહિ મરે, હાંક્યો નહિ હટે, બાળ્યો નહિ બળે, એ દુર્જેય છે, અજેય છે. અતિ નિર્દય અને અતિ ભયંકર છે. કોણ છે એ વૈરી? એ છે મરણ, એ છે કાળ, તેનો સામનો કરવા તૈયાર રહો, આંખ મિંચાતાં વાર નહિ લાગે! શી

રી કરી? કર્યું ભાતું લીધું?

૧૪૪

વિવેક

પ્રસ્તાવના

[illegible]

[illegible]

[illegible]

હતા ત્યારે ત્યાંના શ્રીમંત શ્રાવકોએ વ્યાખ્યાન બાદ સોના
મહોરોની પ્રભાવના કરી હતી. લગભગ એક હજાર સોનામહોર
વહેંચાઈ હશે. પણ વહેંચનાર અને લેનારની સભ્યતા અજબ
હતી. પ્રભાવના આપનાર સોનામહોરની થેલી હાથમાં લઈ નત
મસ્તકે સૌને આપતા હતા, અને સૌ બે હાથ જોડી પ્રણામ
પૂર્વક બેઠા બેઠા જ લેતા હતા. કેવી સરસ શિસ્ત! ઘોંઘાટનું
નામનિશાન નહિ. જો આ પ્રમાણે પ્રભાવનામાં થાય તો
થોડી જ વારમાં કામ પતી જાય અને તે દીપી ઊઠે, માટે પ્રભા
વના લેનાર અને દેનાર બંનેએ વિવેક રાખવાની જરૂર છે.

આજુબાજુ ઇતર લોકો ઊભા હોય તેને તિરસ્કારી ન
કાઢતાં પહેલાં તેને આપવી જેથી તે ધર્મની ભૂરિ ભૂરિ અનુ
મોદના કરે, ખૂબ પ્રશંસા કરે, માટે ઇતર જનોને તો પહેલી
તકે પ્રભાવના આપવી જોઈએ એને મારી કુટી યા તિરસ્કારી
કાઢી મૂકીએ એમાં આપણી શોભા નથી. ધર્મની પણ નિંદા
થાય. પ્રભાવનાનો સાચો અર્થ જ એ છે કે-જેનાથી જૈન
શાસનની પ્રભાવના થાય. અન્ય ધર્મી લોકોને પ્રભાવના મળે
તો તેઓ ઘણા ખુશી થાય અને જૈનધર્મની પ્રશંસા કરે
તથા લઘુકર્મી બની બીજા જન્મમાં જૈનધર્મ પામે અને
આત્માનું કલ્યાણ કરી જાય.

૨. વરઘોડો

રથયાત્રા, ગુરુપ્રવેશ, મહોત્સવ, તપ મહોત્સવ અને
જળ યાત્રા વગેરે નિમિત્તે આપણે ત્યાં વરઘોડા કાઢવામ

આવે છે [illegible] કે [illegible] એક મુખ્ય [illegible] છે [illegible] [illegible] [illegible] નિદાન [illegible] [illegible] [illegible] છે [illegible] [illegible] [illegible] બની જાય છે [illegible] [illegible] [illegible] જાય છે

[illegible]

[illegible]

તેમને વિનંતિપત્ર મોકલશો અને શ્રીહીરસૂરીશ્વરજી મહારાજ તેમાં લાભ જાણી દિલ્હી તરફ પધાર્યા. તેમના ઉપદેશની બાદશાહ પર ઊંડી અસર પડી અને તે જીવ દયાપ્રેમી બન્યો તેણે શિકાર છોડ્યો. રોજ ચકલીની જીભનું સવાશેર માંસ ભક્ષણ કરતો હતો તે છોડી દીધું અને છ મહિના સુધી કોઈ પણ જીવનો વધ નહિ કરવો એવો પોતાના આખા રાજ્યમાં ઢંઢેરો પીટાવ્યો. જૈનશાસનની જય પતાકા ફરકી, ભારે ઉન્નતિ થઈ. આ બધાનું મુખ્ય કારણ ચંપા શ્રાવિકાની તપશ્ચર્યાનો વરઘોડો હતો.

આવા ભવ્ય પ્રસંગોથી ઉત્સવ મહોત્સવથી અને વરઘોડાઓથી જે લાભ થાય છે, તે આપણે નજરે જોઈ શકતા નથી. પણ જ્ઞાની પુરુષોએ એમાં મહાન લાભ જોયો છે: "જૈનધર્મ કેવો સારો છે" આટલા શબ્દો પણ તેના ઉદ્ધાર કરવામાં કારણભૂત બને છે.

પણ એ વરઘોડો વ્યવસ્થિત હોવો જોઈએ, તેમાં સૌએ શિસ્તબદ્ધ ચાલવું જોઈએ. આગળ પાછળ યા છુટાછવાયા ચાલવાથી એ શોભા નથી આવતી, એકી સાથે બધા જય જયના પોકાર કરતા હોય ઉમદા સૂત્રો લલકારતા હોય મધુર ગીતો ગાતા હોય તો કેવું સરસ લાગે? જોનારા માણસો પણ થંભી જાય, પણ એક જાય ઉત્તરમાં અને બીજો જાય દક્ષિણમાં. પછી ક્યાં મેળ બેસે અને તે કેવું ભદ્દું લાગે? હજારોની સંખ્યામાં બે પાંચ વ્યક્તિ જ 'જય' બોલતી હોય તો એ જોનારની દૃષ્ટિએ અનુચિત લાગે, માટે સૌએ

ચિત્તપૂર્વક સાંભળવું 'જય' બોલાવવાનો આગ્રહ [illegible] જોઈએ અને
નાના મોટાની મર્યાદા રાખવી જોઈએ. આમ થાય તો આપણું
ધર્મ [illegible] થાય અને જૈનશાસનની પ્રભાવના થશે

૬ સભાઓ

જ્યારે આપણું સભાઓમાં વ્યાખ્યાનોમાં કે બીજા જ
કોઈ ઉત્સવમાં લોકો મળીએ ત્યારે આપણા [illegible]નો
પાર હોતો નથી. તેમાં બહેનો નાના નાના બાળકોને
[illegible]

[illegible]

[illegible]

સાંભળનાર પણ ઘડીભર થંભી જાય, પણ આજે એથી ઉલટી સ્થિતિ અનુભવાય છે.

રાવણ અને મંદોદરીએ અષ્ટાપદ તીર્થ ઉપર કેવી ભક્તિ અને કેવાં નૃત્ય-ગાન કર્યાં હતાં ! એ યુગલ, પરમાત્માની ભક્તિમાં લયલીન બની ગયું હતું !

તાલબદ્ધ, સ્વરબદ્ધ અને ભાવબદ્ધ એકતાર વાતાવરણ બની ગયું હતું. આવી તન્મયતામાં આત્મા, જન્મજન્માન્તરનાં નિકાચિત કર્મોને ક્ષણવારમાં ખંખેરી નાંખે છે.

વીણાનો તાર તૂટ્યો પણ ભક્તિનો તાર ન તૂટ્યો ! રાવણે તે જ ક્ષણે પોતાની નસ ખેંચી કાઢી વીણાને જોડી દીધી. કેવી ભક્તિ ! કેવી સ્ફૂર્તિ ! કેવી ભાવના ! આવી અપૂર્વ અને અદ્ભૂત તન્મયતાના પ્રભાવે રાવણે તે જ સમયે તીર્થંકર નામકર્મ ઉપાર્જન કર્યું હતું.

૫. તિલક

સાત પ્રકારની શુદ્ધિ સાચવીને આપણે શ્રી જિનેશ્વર દેવની પૂજા નિયમિત કરવી જોઈએ પૂજ્યો તરફનું બહુમાન આદર અને સત્કાર આત્માને ઉચ્ચ બનાવે છે. પૂજ્ય બનાવે છે. પરમાત્માની પૂજા કરતાં પહેલાં આપણા કપાળમાં તિલક કરીએ છીએ. એનું કારણ એ છે કે પ્રભુ ! આપની આજ્ઞા શિરોમાન્ય કરી, મસ્તક ઉપર ચઢાવી પછી હું આપની પૂજા કરૂં છું.” પરમાત્માની આજ્ઞાથી વિરુદ્ધ થઈ આપણે પૂજાસેવા કે ભક્તિ કરીએ એ લાભદાયક નથી. કહ્યું છે કે

वीतराग ! सपर्यायास्तवाज्ञापालनं परम् ।
आज्ञाऽऽराद्धा-विराद्धा च शिवाय च भवाय च ॥

વીતરાગ પરમાત્માની પૂજા કરતાં તેમની આજ્ઞાનું પાલન એ મહત્ત્વની વાત છે. આજ્ઞાના પાલનથી કલ્યાણ પ્રાપ્ત થાય છે અને વિરાધનાથી સંસારમાં રખડવું પડે છે, માટે પરમાત્માની આજ્ઞાથી એ જાણવું [illegible] [illegible]. આપણા મનમાં [illegible] આપણને [illegible] [illegible] હોય અને પુણ્યથી [illegible] કે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] માનીએ તો [illegible] કે પૂજાદિ કે [illegible] [illegible] નથી.

[illegible] પરમાત્માનું જ્ઞાન અને [illegible] [illegible] આપણું [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] આપણને જ્ઞાન ન હોય અને [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] તેમાં આપણી [illegible] કે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] જોઈએ.

આપણા [illegible]

ખાવત પીવત મોક્ષ જે માને, તે સરદાર બહુ જગમાં,
લગ કરીએ મમતા રાખી ઘરમાં.

જેઓ ખાવા-પીવામાં જ મોક્ષ માને છે, તે ખરેખર મૂર્ખાઓના સરદારમાં ખપે છે.

અનાદિ કાળથી આ આત્માએ ઘણું ખાધું, ઘણું પીધું, છતાં તેને તૃપ્તિ નથી થઈ, ગત ભવોમાં આપણે જેટલું ખાધું પીધું, એનું જો માપ કાઢવામાં આવે અને એકત્રિત કરવામાં આવે તો આ જંબૂદ્વીપમાં પણ સમાય નહિ. ખાઈ ખાઈને કુચો નીકળી ગયો, ચૂસેલાને ફરી ફરી ચૂસ્યું, છતાંય તૃપ્તિ થઇ નથી. માટે હવે ત્યાગ અને તપશ્ચર્યા દ્વારા ઇંદ્રિયોનું દમન કરો, સંયમ દ્વારા આત્મકલ્યાણ સાધો, કારણ કે આ કોઠી કદીય પુરાવાની નથી. એ કાણી છે, કાણી કોઠીમાં ગમે તેટલુ નાખો તો કદીય ભરાશે નહિ.

"અણાહારી પદ મેં કર્યા, વિગ્ગહગઈઅ અનંત.'

એક શરીરને છોડી બીજા શરીરને ધારણ કરતા જીવ જ્યારે વિગ્રહગતિએ જાય છે, તે વેળા જ તે ફક્ત અણાહારી રહે છે. આપણે અનંતવાર એવા અણાહારી રહ્યા પણ તેથી કલ્યાણ થયુ નહિ, પણ સાચુ અણાહારી પદ મેળવવા માટે ઇન્દ્રિયોનુ દમન, ઇચ્છારોધ, વાસનાનો વિજય, લાલસાનો ત્યાગ, રસનેન્દ્રિય પરનો કાબુ અને વિષયોનો વિરાગ કેળવીશુ તો જરૂર તેમાં સફળતા મળશે.

પૂર્વના એ મહાપુરુષો આ વાતને સારી રીતે સમજતા

હતા, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
રહેતા હતા [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible]
[illegible], [illegible] [illegible] [illegible] રહેતા હતા
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] કરતા હતા

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] હતા [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] હતા

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

૯. પ્રાપ્તિ લબ્ધિ-જમીન ઉપર ઊભા રહીને મેરુ પર્વતના શિખરને અડી શકે તેવી શક્તિ.

૧૦. પ્રાકામ્ય લબ્ધિ-ભૂમિમાં પણ જલની જેમ ઉન્મજ્જનનિમજ્જન કરી શકે તેવી શક્તિ.

૧૧. ઇશિત્વ લબ્ધિ-ચક્રવર્તી તથા ઇન્દ્રની ઋદ્ધિને વિસ્તારી શકે તેવી શક્તિ.

૧૨. વશિત્વ લબ્ધિ-ગમે તેવા ક્રૂર પ્રાણીને પણ વશ કરે તેવી શક્તિ.

૧૩. અપ્રતિઘાતી લબ્ધિ-પર્વતના મધ્ય ભાગમાંથી નિઃસંગ ગમન કરી શકે તેવી શક્તિ.

૧૪. અપ્રતિહત અંતર્ધાન લબ્ધિ-પવનની પેઠે સર્વત્ર અદૃશ્ય રૂપ ધારણ કરે તેવી શક્તિ.

૧૫. કામત્વરૂપ લબ્ધિ-એક સાથે એક કાળે અનેક રૂપ ધારણ કરવાની શક્તિ.

૧૬. બીજબુદ્ધિ લબ્ધિ-એક અર્થરૂપ બીજથી અનેકાર્થ રૂપ બીજ જાણવાની શક્તિ.

૧૭. કોષ્ઠબુદ્ધિ લબ્ધિ-કોઠીમાં રાખેલા ધાન્યની જેમ પૂર્વે સાંભળેલા અર્થો સ્મરણ કર્યા વગર પણ યથાસ્થિત રહે તેવી શક્તિ.

૧૮. પદાનુસારિણી લબ્ધિ-આદિ, મધ્ય કે અંતનું એક પદ સાંભળવામાં આવે કે તરત આખાય ગ્રન્થનો બોધ થાય તેવી શક્તિ.

૧૯ [illegible] વહુના [illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible]—[illegible]—[illegible]—[illegible]
[illegible]

[illegible] ([illegible])
[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

અસાધ્યમાં અસાધ્ય રોગો પણ જેની કાયાના મળ ચોપડવા માત્રથી દૂર થઈ જાય એ તપનો કેવો જબ્બર પ્રભાવ બતાવે છે? અણિમા, મહિમા, ગરિમાદિ, અષ્ટ મહા-સિદ્ધિઓ પણ તપના પ્રભાવથી પેદા થાય છે.

તપ એ કલ્પવૃક્ષ સમો છે. સુરનરવર સંપત્તિ તેનુ ફૂલ છે અને મોક્ષસુખ એ તેનુ ફળ છે.

સર્વ મંગલમાં પહેલા મંગલ તરીકે તપને ગણવામાં આવ્યુ છે. અર્જુનમાળી, દૃઢપ્રહારી જેવા મહા-હિંસક-ક્રૂર-આત્માઓ પણ તે જ જન્મમાં મુક્તિ મેળવી લે છે, એ પ્રભાવ તપનો છે, નારકીની અંદર નારક જીવ ક્રોડો વર્ષ સુધી દુઃખો સહીને જે પાપ-કર્મની નિર્જરા કરે છે. તેટલાં પાપકર્મોની નિર્જરા સમ્યગ્દૃષ્ટિ આત્મા એક અઠ્ઠમ તપ તપીને કરી નાંખે છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી ભગવાને દીક્ષા લીધા પછી યાવજ્જીવ સુધી છઠ્ઠના પારણે છઠ્ઠની ઉત્કટ તપશ્ચર્યા આદરી હતી.

તપશ્ચર્યા દ્વારા દેહની શુદ્ધિ થાય છે. દેહશુદ્ધિ થતાં મન શુદ્ધ બને છે. અને મન શુદ્ધ થતાં વાસનાઓ-વિકારો વગેરે દૂર થાય છે.

મહાન વૈજ્ઞાનિકોએ પણ અખતરા દ્વારા એ સિદ્ધ કરી બતાવ્યુ છે કે તપ એ શરીરના સબવિકાર તેમ જ અનેક દોષો દૂર કરે છે.

જ્યારે અનંત જ્ઞાનીઓ જણાવે છે કે તપથી આત્મશુદ્ધિ ને આત્મવિકાસ થઈ શકે છે અને અનેક સિદ્ધિઓ-શક્તિઓ

અને ઋદ્ધિઓ પ્રાપ્ત કરી [illegible] — [illegible] છે, ત્યારે મનુષ્યે બીજા [illegible] ?

નવમા પ્રકાર—

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

: ૩૬ :

તેજોદ્વેષ

આજે સમાજમાં એક વસ્તુ ચેપી રોગની માફક દિન-પ્રતિદિન વધુને વધુ પગપેસારો કરી રહી છે, તેના લીધે જ પ્રગતિ રૂંધાય છે અને વિકાસ થંભી જાય છે. તે વસ્તુ એ છે કે-કોઈના પણ ઉત્કર્ષને આપણે સહી શકતા નથી, બીજાનાં સારાં કાર્યો તરફ આપણને અણગમો છૂટે છે, સૂગ ચઢે છે, અને મોં મચકોડીએ છીએ, બીજાની પ્રશંસા કે તારીફ સાંભળતાં જાણે કાનમાં ગરમ સીસું રેડાતું હોય તેવો અનુભવ થાય છે.

સામા માણસમાં અનેક સદ્‌ગુણો હોવા છતાં તેના એકાદ બે દોષોનું ચિત્રણ કરી તેને ઉતારી પાડવા આપણે તૈયાર થઈએ છીએ, અને 'જોયા જોયા હવે એ, તમને ખબર ન પડે, આ તો ઉપરની બધી ટાપટીપ છે, તમે પૂરા ક્યાં ઓળખો છો ? આ વાતની તમને ક્યાં ખબર છે ? આવી આવી વાતો કરીને તેને ઉતારી પાડીએ છીએ પણ હું કેવો છું ? કેટલી ત્રુટિઓથી ભરેલો છું ? મારામાં ક્યાં ઉણપ છે અને કેટલી ખામી છે ?' એ જોવાની આપણે તકલીફ લેતા નથી.

માટે આપણે જુદા જુદા અનેકવિધ પ્રયત્નો આચરીએ છીએ. તેનો દ્વેષ અને ઇર્ષ્યાવૃત્તિ આપણામાં મોટે ભાગે ઘર કરી ગઈ છે. એ અધમવૃત્તિ ત્યારે જ ટળે કે જ્યારે આપણે આત્મલક્ષી બનીએ, અંતર્મુખ બનીએ. બીજાના તરફ દૃષ્ટિપાત ન કરતાં 'હું કેવો છું' એનો વિચાર કરતા થઈશું, ભલે પછી તે સાધુ હોય કે ગૃહસ્થ હોય, ભણેલો હોય કે અભણ હોય પણ તે વિના ઉન્નતિ કે વિકાસ હજારો કોસ દૂર છે, એ વાત હૃદયમાં કોતરી રાખજો.

પ્રૂફ-સંશોધન કરનાર વ્યકિત જેમ વાકયોની સુંદરતા ઉપર ધ્યાન ન આપતાં કેવળ કયો અક્ષર ભાંગ્યો તૂટ્યો છે, કયાં ભૂલ છે, તેના પર જ ધ્યાન આપે છે તેવી જ રીતે નિંદક મનુષ્ય ગુણ તરફ દૃષ્ટિ ન નાખતા દોષ તરફ જ દૃષ્ટિ રાખે છે.

જેમ સૂઅર અને કાગડો શ્રેષ્ઠ વસ્તુનો ત્યાગ કરી વિષ્ટા જેવા મલિન પદાર્થોને ચૂંથીને તેમાં આનંદ માને છે, તેમ નિંદક પણ બીજાની સારી વસ્તુ તરફ દ્રષ્ટિપાત ન કરતાં ખરાબ જ જુએ છે.

પારકી નિંદા કરવાની જેને ટેવ પડી હોય છે, તેઓ સહજમાં બીજા ઉપર ખોટા આળ મૂકવા તૈયાર થાય છે. કોઇના સામાન્ય દોષને ગંભીર સ્વરૂપ આપી તેની પ્રતિષ્ઠાને હાનિ પહોંચાડે છે. બીજાના આશયને સમજ્યા વગર જેના તેના માટે જેમ તેમ બોલવા તૈયાર થાય છે.

તોપ અથવા બંદુક બીજાનો નાશ કરે છે, પણ તેથી અધિક નાશ તો આપણી જીભ કરે છે. જીભદ્વારા માણસ કાળો

[illegible] —

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

કોઠમાં મૂકે છે, સર્વસ્વ ન્યોછાવર કરે છે, બાહ્ય સુખોને તિલાંજલિ આપે છે, રાતદિવસ એની જ ગડમથલમાં રહે છે, છતાંય એવા આત્માઓ બંધનથી મુક્ત ન થતાં ઊલટા વધુ ને વધુ દૃઢ બંધનથી બંધાય છે, પીડાય છે અને રીબાય છે, માટે જ બંધનનું સ્વરૂપ જાણવું, એ અત્યંત જરૂરી છે.

બંધનના પ્રકારો—

બંધનના પ્રકારો અનેક છે, જેમકે પ્રશસ્ત અને અપ્રશસ્ત, બાહ્ય અને અબાહ્ય, ઇષ્ટ અને અનિષ્ટ, સૂક્ષ્મ અને સ્થૂળ વગેરે વગેરે.

બંધન શબ્દની વ્યુત્પત્તિ આ પ્રકારે કરવામાં આવે છે

'बध्यते अनेन अनया अस्मिन्नवा'

જે વડે યા જેમાં બંધાય તેનું નામ બંધન

વ્યવહારું બંધનો—

વ્યવહારમાં એવા અનેક બંધનો આવશ્યક છે કે જેને આપણે વ્યવહારૂ પ્રશસ્ત કોટિમાં મૂકી શકીએ. દાખલા તરીકે-

૧. ખેતરને જો વાડનું બંધન ન હોય તો તેમાં ગાય, બળદ વગેરે જનાવરો ઘુસી જઈને પાકને નુકસાન કરે, ખેતરને ઉજ્જડ બનાવી દે, પરિણામે ખેડૂતને પોક મૂકવી પડે, તેથી પાકની રક્ષા માટે ખેતરને વાડનું બંધન વ્યવહારમાં આવશ્યક છે.

૨. ઘોડાને લગામની જરૂર છે, લગામ ન હોય તો ઘોડો બરાબર ચાલે નહિ અને ધારેલા સ્થળે પહોંચાડે નહિ.

૩ વાઘ વરુ-સિંહ જેવા અનેક ક્રૂર પ્રાણીઓ માનવ
હૃદયમાં કેવો ભભરાટ પેદા કરે છે ! તે લોકોને ફાડે
છે બાળ-બચ્ચાંને કચડી નાખે છે જાનવરોનો કેટલીક
ફાડી જાય છે અને કેટલાકને ગીધા ચમચામમાં પરે ચડી રે
છે, તેથી તો તેમનાથી નારી તોબા પોકારે છે માટે જ
સિંહ-વાઘ જેવા જંગલી ક્રૂર પ્રાણીઓ માટે મોટા મોટા
લોખંડી પાંજરાનાં બંધનની પરમ આવશ્યકતા છે હજારો
હાથી, ઘોડા હરણ બકરાં અને મનુષ્યોને એક ગામમાં
ત્રાડી તોબા પોકરાવનાર ભયભીત બનાવનાર જેની એક
ગર્જનાથી ભલ ભલા લોખંડી માનવના હૈયા હચમચી ઊઠે
તેવા સિંહ-વાઘ જ્યારે પાંજરામાં પૂરાય છે ત્યારે કેવા
લાગે છે ! એની નામે માનવ જેવા નિર્બળ પ્રાણીઓ કેવી
રીતે હસી શકે છે આ પ્રતાપ પાંજરાનાં બંધનનો છે

૪ હાથી જેવા મહાકાય પ્રાણીને અંકુશરૂપ અંકુશમાં
નાખવામાં ન આવે તો પરિણામ કેવું ભયંકર આવે ?
નિરંકુશ બની એ ધોળે દહાડે ભરબજારે કંઈકને કચડી
નાંખે માટે જ હાથી અંકુશે બંધાય છે હાથીને નાથવા
માટે અંકુશરૂપ બંધન અનિવાર્ય છે

૫ વિદ્યાર્થીને શિક્ષકના બંધનની કંઈ ઓછી જરૂર
નથી શિક્ષકના બંધનવિહોણા વિદ્યાર્થીઓ અને લગામ
વગરના ઘોડામાં કશો જ ફેરક નથી માટે જ સોટી વાગે
ચમચમ અને વિદ્યા આવે રમઝુમ એવી ઉક્તિઓ પ્રસિદ્ધ
પામી છે

૬. શત્રુના આક્રમણથી નગરનું રક્ષણ કરવા માટે મોટા મોટા નગરોને કિલ્લા-કોટથી વીંટી દેવામાં આવે છે.

૭. પાણીના અદમ્ય પ્રવાહને રોકવા માટે બંધનની તેટલીજ જરૂર રહે છે નદી, તળાવ યા સરોવરના કિનારાઓ બંધનનું જ કામ કરે છે. મહાસાગરોને પણ એવા જ પ્રકારનાં બંધનો હોય છે, જેથી મર્યાદાનું ઉલ્લંઘન થતું નથી.

૮. દોરડા, સાંકળ વગેરે બંધનવિહૂણા અનેક નાના મોટા જનાવરો બેશુમાર ઉત્પાત મચાવે છે, માટે જ તે ખીલે બંધાય છે.

અપ્રશસ્ત બંધન—,

સ્નેહ એ પણ જબરજસ્ત બંધન છે, માટે જ્ઞાનીઓએ કહ્યું છે કે–'सिणेहो वज्जसिखला' સ્નેહ એ તો વજ્રની સાંકળ સમો છે; લોખંડની સાંકળને તોડનાર માનવી કાચા સુતરના તાંતણાને તોડવા અસમર્થ બને એ કેવી વિચિત્રતા! એ માટે આર્દ્રકુમારનું દૃષ્ટાંત બસ છે. સ્નેહરૂપ વજ્રની સાંકળે બંધાયેલો માણસ સ્નેહના કારણે પ્રાણાર્પણ કરવા તૈયાર થાય છે.

કામરાગ પણ ઓછો બંધનાત્મક નથી, એક મહાકાય હાથી પણ કામવિવશ બની મહાવતના પંજામાં ફસાય છે.

દૃષ્ટિરાગ એ પણ બંધન છે, સાચાને ખોટું અને ખોટાને સાચું કરવાની ધૃષ્ટતા કરનાર દૃષ્ટિ રાગનું બંધન છે, એની આંખના ચશ્મા જુદા જ પ્રકારના હોય છે, કહ્યું છે કે—

જરૂરી છે. હાથ ઉપર કપડાંનો પાટો બાંધ્યો હોય તો તેને છોડવા માટે ઉલટી ક્રિયા કરવી પડે છે, તેમ આ આત્માએ મિથ્યાત્વ એટલે ખોટી શ્રદ્ધા દ્વારા, અજ્ઞાન દ્વારા, ઈન્દ્રિયોને છૂટી મૂકવા દ્વારા, મન-વચન-કાયાની અશુભ પ્રવૃત્તિઓ દ્વારા અને ક્રોધમાનાદિ કષાયો દ્વારા કર્મોને બાંધ્યાં છે. તો તે કર્મોને તોડવા માટે સાચી શ્રદ્ધા યાને સમ્યગ્દર્શન, સાચું જ્ઞાન યાને સમ્યગ્જ્ઞાન, અને સાચી ક્રિયા યાને સમ્યક્ચારિત્રનું પાલન કરવામાં આવે તો જ તે કર્મો આત્માથી અળગા થાય છે.

આત્મા સમયે સમયે સાત અથવા આઠ કર્મોને બાંધે છે. કોઈ એવો સમય નથી કે જે સમયે આત્મા કર્મ ન બાંધતો હોય, પછી તે શુભ હોય કે અશુભ હોય. શુભ કર્મને પુણ્ય અને અશુભ કર્મને પાપ કહેવામાં આવે છે.

જ્ઞાનનું આવરણ કરનાર તે જ્ઞાનાવરણીય કર્મ, દર્શન યાને જીવોની દર્શન શક્તિને આવરનાર કર્મ તે દર્શનાવરણીય કર્મ, સુખ દુઃખનો અનુભવ કરાવનાર તે વેદનીય કર્મ, રાગ, દ્વેષ, મોહ અને આનંદમાં મુંઝાવનાર તે મોહનીય કર્મ, આત્માને દેહમાં અમુક સમય સુધી રાખનાર તે આયુષ્યકર્મ, દાન લાભ વગેરેનો અંતરાય પાડનાર તે અંતરાયકર્મ, ઉચ્ચ નીચ ગોત્રમાં લઈ જનાર તે ગોત્રકર્મ અને અમુક પ્રકારની શરીરરચના કરનાર તે નામકર્મ. આ આઠ કર્મો આત્માને બંધનરૂપ છે. મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, કષાય અને યોગ એ એનાં સાધનો છે. મુક્તાવસ્થામાં આત્મા કર્મરહિત હોય

ધન્ય છે એ પવિત્ર પરંપરાના વાહક સૂત્રધારોને કે જેઓ એક સામાન્ય નિમિત્ત મળતા રાજપાટને ત્યાગી, વિરાગી બની, લાડી, વાડી અને ગાડીના વિલાસને ઠોકરે મારી, વૈભવ વિલાસને લાત મારી સંયમના પૂનિત પંથે પ્રયાણ કરતા હતા, ઇતિહાસ એ વાતની સાક્ષી પૂરે છે.

અગણિત રાજા-મહારાજાઓ પૈકી કેટલાક રાજાઓ તો પુત્ર થતાની સાથે જ પુત્રને રાજગાદી અર્પણ કરી, ચારિત્ર અંગીકાર કરતા હતા. જેમકે–અનરણ્ય રાજાએ માત્ર એક વર્ષની નાની વયના દશરથજીને રાજગાદી આપી ચારિત્ર અંગીકાર કર્યું હતું, સુકોશલ રાજાએ તેમની રાણી ચિત્રમાળા સગર્ભવતી હતી, તેને ત્યજી સંયમમાર્ગે પ્રયાણ કરવા જ્યારે તેઓ તૈયાર થયા ત્યારે મંત્રીઓને સાથે લઇ રાણી ચિત્રમાળા સુકોશલ રાજાને વિનંતિ કરે છે કે મહારાજ ! આપ દીક્ષાને અંગીકાર કરવા તૈયાર થયા છો એ બહુ સારી વાત છે પણ આપના પછી રાજગાદીનો વારસદાર તો કોઈ હોવો જોઇએ ને ! સ્વામી વગરના રાજ્યને છિન્નભિન્ન થતાં વાર લાગતી નથી, માટે મહેરબાની કરી જ્યારે આપને પુત્ર થાય ત્યારે તેને રાજગાદી આપી, આપ સુખેથી દીક્ષા લઇ શકો છો. હું આપના એ પવિત્ર ચારિત્ર માર્ગમાં કાંટા વેરવા નથી માંગતી.

ચિત્રમાળા રાણીની વાણી કર્ણગોચર કરી વૈરાગ્યવાસિત બનેલા સુકોશલ રાજાએ જવાબ આપ્યો કે–"તારા ગર્ભમાં રહેલા પુત્રને હું આજથી જ રાજ્યનો અભિષેક કરું છું." भाविन्युपचारो हि भूतवत् એ ન્યાય પ્રમાણે સકલ જન

સમુદાયની સમક્ષ કહી સંભળાવી તરત જ પોતાના પિતા શ્રી કીર્તિધરમુનિની પાસે સુકોશલ રાજાએ પ્રવ્રજ્યા-દીક્ષા અંગીકાર કરી

કેટલાક રાજાઓ તો મસ્તક પર સફેદ વાળ (પળી) આવતાંની સાથે જ એને કાળ રાજાનો દૂત માની એમ સમજી સંયમના પુનિત પંથે વિચરતા હતા આમ એક બે પેઢી નહિ, શત-સહસ્ર નહિ બલ્કે અસંખ્યાત પેઢી સુધી અસંખ્યાત રાજા મહારાજાઓ, શ્રી ઋષભદેવ સ્વામીથી લઈ ભગવાન શ્રીમુનિસુવ્રતસ્વામીના તીર્થ પર્યન્ત આ પવિત્ર ચારિત્રમાર્ગના પુણ્યપંથે વિચર્યા છે

તે કાળ અને સમયની બલિહારી છે કેવો સુંદર તે સમય હશે! કેવું ભવ્ય તે વખતનું વાતાવરણ હશે! કેવા વિચક્ષણ તે મહારાજાઓના મંત્રીઓ હશે! કેવી સુશીલ તેમની પતિવ્રતા પત્નીઓ હશે! કેવા વિનીત તે રાજવીઓના પુત્રો હશે! કેવી મનોરમ પ્રજા હશે કે કોઈ પણ વ્યક્તિ આવા પવિત્ર સંયમ માર્ગમાં પ્રયાણ કરતા એ રાજવીઓને વિઘ્નરૂપ ન થતાં ભવ્ય મહોત્સવો ઉજવી તે મહામંગળકારી દીક્ષાના પવિત્ર પંથમાં સૌ કોઈ સહાયક થતા હતા

ઈતિહાસના પાને સુવર્ણાક્ષરોથી કોતરાયેલી એ સુંદર ઘડી, પળો અને તેમનો યશસ્વી અમર દેહ આજે પણ આપણી નજરે ચડી રહ્યો છે

પરંપરા હો તો આવી પવિત્ર હો, કે જે પરંપરામાં આત્મ કલ્યાણના બીજ રોપાયાં હોય

પર્વત પર રહેલા ગુણસાગર મુનિની નજીક જઈ ઉદય-સુંદરાદિ પરિવાર સાથે વંદન કરે છે.

વજ્રબાહુકુમારની પ્રવ્રજ્યા ગ્રહણ કરવાની ઉત્કટ ભાવના નિહાળી તેમનો સાળો ઉદયસુંદર સ્તબ્ધ બની ગયો અરે ! કુમાર ! આપ આ શું કરવા તૈયાર થયા છો ! હું તો મશ્કરી કરતો હતો, પરસ્પરની હાંસીના વચનો કદીય સત્ય હોતા નથી. માટે મહારાજ ! ક્ષમા કરો. ધિક્કાર છે મને કે મેં આપની આવી મશ્કરી કરી.

ઉદયસુંદર હવે ગભરાયો. આ શું થયુ ? મશ્કરી પણ સાચી થઈ. ઉદયસુંદરે પુન. કહેવા માંડયું : વજ્રબાહુકુમાર, મારી મશ્કરીને આપ સત્ય કરી રહ્યા છો, મારા મનોરથો ભાંગીને ભૂક્કો થઈ જશે, આપ કૃપાળુ અવશ્ય વિચાર કરો. ભોગવિલાસની સુંદર વયમાં આપને આ શું સૂઝયું ? હજી તો હાથેથી મીંઢળ પણ નથી છૂટયું અને આ નવયૌવના મનોરમાનું શું થશે ? પતિવિહીન દશામાં કેવી રીતે તેનું જીવન વ્યતીત થશે ? આપ તો તેને તૃણ સમ સમજી ત્યજી દેવા તૈયાર થયા છો, પણ મારા મહેરબાન જરા વિચાર કરો.

જવાબમાં વજ્રબાહુએ ધીર અને ગંભીર સ્વરે જણાવી દીધું કે, “હું તો મારી ભાવનામાં અડગ છું. ખરેખર સંસાર મને અસાર ભાસે છે. આપે કરેલી મશ્કરી પણ મારે માટે પરમાર્થરુપ નીવડી છે. સ્વાતિ નક્ષત્રમાં વરસેલો વરસાદ જેમ કાળુ માછલીમાં મોતી પેદા કરે છે તેમ આપની વાણી મારે માટે તો અતિ હિતકારી થઈ પડી.” વજ્રબાહુએ ખૂબ જ હૃદયદ્રાવક વાણીથી સૌ કોઈને પ્રતિબોધ પમાડ્યા.

સમસ્ત પરિવારની દીક્ષા લેવાની ભાવના થઈ તરત જ તે મહામુનિ ગુણસાગર મહારાજની પાસે વજ્રબાહુ તેમ જ તેના સાળા ઉદયસુંદર તેમની પત્ની મનોરમા તેમ જ સાથે રહેલા પચીસ કુમારોએ પ્રવ્રજ્યા અંગીકાર કરી વિજય રાજાના કાને પણ વજ્રબાહુ આદિ પરિવારના દીક્ષાના સમાચાર વાયુવેગે પહોંચ્યા

વિજય રાજાએ એમ નથી વિચાર્યુ કે-કોણ એ મુનિ કે જેણે મારી અનુજ્ઞા સિવાય પાધરી જ દીક્ષા આપી દીધી અરે! હજી તો હાથના મીંઢળ પણ છૂટ્યાં નથી પરણીને ઘર સંજોગ થયો નથી બાળક છે વગેરે મહાતદા એક અક્ષર પણ તેઓ બોલ્યા નથી તો પછી રોકકળ તો શાની જ કરે!

કેવી અદ્ભુત તેમની વાણી હતી, એ વાણીમાં શબ્દે શબ્દે ધર્મનો રંગ હતો એ હતી એમની વાણી કે ધન્ય છે એ પુત્રને કે જેણે આવા ઉત્તમ માર્ગે પ્રયાણ કર્યું ખરેખર તે બાળક ગ્રથ છે પુણ્યશાળી છે, ખરે જ હું નિભાગી છુ

આટઆટલી વય વીત્યાં છતાં મને વૈરાગ્ય ન થયો અને હજી સુધી હું સંસારમાં પડી રહ્યો છુ પુત્રના દીક્ષાના નિમિત્ત માત્રથી રાજાની ભાવના પલટાણી સંસાર એમને તુચ્છ લાગ્યો, વૈરાગ્યભાવનામાં ચઢી વિજય રાજા પણ દીક્ષાના પુનિત પંથે વિચરવા તૈયાર થય છે પોતાના પુત્રના ચારિત્ર માર્ગમાં જરાય વિઘ્ન ન કરનાં પોતાના બીજા પુત્ર પુરંદરને રાજ્યગાદી અર્પણ કરી, દીક્ષાને અંગીકાર કરી, તેમણે પણ આત્મકલ્યાણ સાધી જીવનને આદર્શ બનાવ્યું

ધન્ય છે આવા મહાપુરુષોને!

આ બધું જોઈ રહી હતી. મહેશ્વરદત્તે અવશેષ-બાકી રહેલા હાડકાં એ કૂતરીને નાખ્યાં, એ કૂતરી બીજી કોઈ નહિ પણ મહેશ્વરદત્તની પૂર્વની માતા હતી. એ પણ પોતાના પૂર્વજન્મના પતિના હાડકાં ચૂસી રહી હતી અને મનમાં જ મલકાતી હતી.

મહેશ્વરદત્તે પોતાની ગોદમાં રહેલા પોતાના પુત્રને પણ માંસભક્ષણ કરાવ્યું.

મહેશ્વરદત્ત આમ માંસ ખાવામાં મશગૂલ બન્યો હતો. કૂતરી પણ હાડકાં ચૂસી રહી હતી. પેલો જારનો જીવ પણ આનંદમાં મ્હાલી રહ્યો હતો. તેટલામાં જ એક ત્યાગી તપસ્વી મહામુનિ તેને ત્યાં ગોચરી માટે પધાર્યા. આજે એ મુનિવરને માસક્ષમણનું પારણું હતું. અતિશય જ્ઞાની તે મુનિપુંગવે મહેશ્વરદત્તની આ બધી વિચિત્ર લીલા અને કર્મની ઘટના જ્ઞાનથી નિહાળી તેઓ વિચારે છે કે: આશ્ચર્યની વાત છે કે પોતાના પિતાનું જ માંસ ખાઈ આજે આ કેવો મ્હાલી રહ્યો છે, અને એક વખતના પોતાના જ શત્રુને આજે ગોદમાં બેસાડી લાલનપાલન કરી રહ્યો છે. કૂતરી પણ પોતાના જ પૂર્વભવના પતિનાં હાડકા ચૂસી રહી છે. અહાહા! આ સંસારની કેવી અજબલીલા છે.

મુનિવરે આ બધું દશ્ય જ્ઞાનથી જોયુ. જોતાં જ ત્યાંથી તેઓ ગોચરી લીધા વિના પાછા ફર્યા. જ્યારે મુનિવર ગોચરી લીધા વિના પાછા ફર્યા; ત્યારે મહેશ્વરદત્ત તેમની પાછળ પાછળ ગયો. મુનિશ્રીના ચરણમાં પડી સવિનય વંદન

કરી, મહેશ્વરદત્તે મહારાજશ્રીને પૂછ્યું 'કેમ સાહેબ ! આપ અમારા આંગણેથી કંઈ લીધા વિના જ પાછા ફર્યા ? શું હું આપનો ભક્ત નથી ? શું મે કંઈ આપની અવજ્ઞા કરી છે ? ગુરુદેવ ! કૃપા કરો, મને લાભ આપો

અમે માંસાહારીને ત્યાંથી ભિક્ષા નથી લેતા ! મુનિશ્રીએ જવાબ વાળ્યો વિશેષમાં મુનિશ્રીએ તેને જણાવ્યું તારા ઘરના આંગણાની વિચિત્ર ઘટના નિહાળી મારું હૃદય દ્રવી ગયું, એવું મારે શ્રવેન ઉપજાવે તેવું તારા ઘરનું દશ્ય હતું

આ વાત સાંભળતાં જ મહેશ્વરદત્ત આશ્ચર્ય પૂછવા લાગ્યો ગુરુદેવ ! મારા આંગણામાં આપે કઈ વિચિત્ર ઘટના નિહાળી ?

મુનિવરે જણાવ્યું મહાનુભાવ ! જે પિતાની મરણતિથિ તું ઉજવી રહ્યો છે, તે જ પિતાનું તું માંસભક્ષણ કરી રહ્યો હતો

શું મારા પિતાનું માંસ ? મહેશ્વરદત્તે પૂછયું

હા, તારા પિતાનું માસ તું આરોગતો હતો, મહારાજશ્રીએ શાંતિપૂર્વક જવાબ આપ્યો

કેવી રીતે સાહેબ ? મહેશ્વરદત્તે પુન પૂછયું

તારો પિતા મરીને પાડો થયો હતો અને તે જ પાડાને તે ખરીદ્યો અને તે તેને મારી, અને તેનું માસ તું હોંશે હોંશે ખાઈ રહ્યો હતો

અને જે કૂતરી હાડકાં ચૂસી રહી હતી તે તારી પૂર્વ ભવની માતા છે, અને જેને તું ખોળામા રમાડી રહ્યો હતો તે તારો વેરી છે તારી સ્ત્રીનો જાર છે, જેને તે અધમુઓ કરી નાંખ્યો હતો તે જ માણસ મરીને તારા પુત્રપણે પેદા થયો છે

મહેશ્વરદત્ત મુનિશ્રીના મુખથી આ બધું સાંભળી દિંગ્મૂઢ બની ગયો.

મહેશ્વરદત્તે પૂછ્યું : ગુરુદેવ! પણ આ વાત સાચી છે તેની શી ખાત્રી?

મુનિશ્રીએ તેના જવાબમાં જણાવ્યું કે-એ કૂતરીને તું પૂછી જો કે ઘરમાં નિધાન કયાં છે? એ તને બતાવશે જેથી તને ખાત્રી થશે.

તરત જ તે ઘેર આવ્યો. આવીને પેલી કૂતરીને નિધાન સંબંધી પૂછતાં, કૂતરીએ ઘરમાં જયાં નિધાન હતું તે જગ્યા પોતાના પગથી ખોદી, જેમાંથી નિધાન નીકળ્યુ.

મહેશ્વરદત્તને હવે તો દૃઢ વિશ્વાસ થયો કે-મુનિશ્રીએ જણાવેલી સઘળીયે હકીકત સત્ય છે. અહો! કેવું મુનિશ્રીનું અદ્ભુત જ્ઞાન! મહેશ્વરદત્તે મુનિશ્રીના જ્ઞાનની ખૂબ ખૂબ પ્રશંસા કરી.

મહેશ્વરદત્તે મુનિશ્રીના મુખમાંથી આ બધી વિચિત્ર લીલા-ને સાંભળી, તેનું હૃદય વૈરાગ્યથી રંગાઇ ગયું. તેને હવે સાચું ભાન થયુ કે ખરેખર આ સંસાર અસાર છે, આ અસાર સંસારથી કયારે છૂટું એ જ એને લગની લાગી, એના હૃદયનું પરિવર્તન થઇ ગયું.

પોતાની સઘળી સંપત્તિનો સુપાત્રમાં સદ્વ્યય કરી, પ્રવ્રજ્યાના પૂનિત પંથે પ્રયાણ કરી અંતે આત્મકલ્યાણ સાધી તેણે જીવનને ધન્ય બનાવ્યું.

સ્વાધ્યાય

આધુનિક યુગમાં જો માનવ સમાજના જીવન તપાસવામાં આવે તો એમ જરૂર ભાસે છે કે જીવનમાં અવકાશ જેવું કોઈ તત્વ રહ્યું નથી ગરીબ કે તવંગર, શેઠ કે ચાકર રાજા કે પ્રજા, નાના કે મોટા, સ્ત્રી કે પુરુષ સૌ કોઈના જીવન તરફ આપણે દૃષ્ટિપાત કરીએ છીએ ત્યારે એ જાણવા મળે છે કે કોઈને ફુરસદ નથી No time એવા કયા મોટા ડુંગરો ખોદી કાઢવાના છે યા કયા મહા સાગર ઉલ્લંઘન કરવાના છે, કે—જેથી ફુરસદ નથી, એમ આપણે માની લઈએ છીએ "પાઈની પેદાશ નહિ અને ઘડીની નવરાશ નહિ" એ કહેતીને આજે આપણે ખરેખર સાચી કરી બતાવી છે

એક મામૂલી જીવન-નિર્વાહ ખાતર માનવી સવારથી લઈ સાંજ સુધી, અરે! મોડી રાત સુધી દોડધામ મચાવે છે જ્યારે આત્મા આ અણમોલ માનવ જીવનથી સ્વાધ્યાયના યોગે ચીકણાં કર્મોનો જડમૂળથી વિનાશ કરી શકે છે અને જન્મ મરણના પાપપુંજ પ્રક્ષાલન કરી પુનિત બની શકે છે, અવનતિના ગાઢ અંધકારને ભેદીને ઉન્નતિના ઉચ્ચતમ પ્રકા

પોતાની ફરજો આ સંબંધમાં શ્રી ઉપાધ્યાય યશોવિજયજીકૃત અઢાર પાપસ્થાનકની ઇર્ષ્યા-દ્વેષની સજ્ઝાયમાં અસરકારક વિવેચન કરવામાં આવ્યુ છે. વિશેષ જિજ્ઞાસુએ તે અવશ્ય વાંચવી.

પ્રાસંગીક ગીત

જિનશાસનની જય જય બોલ.

(ચલ—અરજ સ્વીકાર, અરજ સ્વીકાર)

જય જય બોલ જય જય બોલ, જિનશાસનની જય જય બોલ;
જહાન ભરમાં જોડ ન જેની, કોઇ ન આવે તોલ...૧

અહિંસા સંયમ તપરૂપ ધર્મ, પાળી પામે ભવિ શિવ શર્મ;
ત્રણ લોકમાં આ શાસનના, વાગે જશનાં ઢોલ...૨

સવિ જીવ કરું હું શાસન રસીયા, જગ જયવંતુ જિનશાસન આ;
અનુપમ જાસ પ્રભાવ છે જગમાં, ભવ જળ તરવા નાવ...૩

ત્રિકાલદર્શી શ્રી જિનરાજે, ધર્મ પ્રરૂપ્યો જગહિત કાજે;
આ ચોવીશીના ચોવીશમાં, વીર પ્રભુ ભગવાન...૪
મૈત્રી ભાવનો પાઠ શીખાવે, અહિંસાનો સંદેશ સુણાવે;
સંઘ ચતુર્વિધ ધર્મ ચતુર્વિધ, દાન શિયળ તપ ભાવ...૫
રત્નત્રયી તત્ત્વત્રયી જયાં, ઉમદા તત્ત્વો છે બીજે કયાં ?
સર્વ જીવનુ રક્ષણ કરવું, ઉરમાં કરુણા ભાવ...૬
સ્યાદવાદ મુદ્રાથી મુદ્રિત, ગુણીજન નિરખી થાવ પ્રમુદિત;
વેરઝેરને ભુલી જઇને, રાખો સમતા ભાવ...૭
આત્મકમલમાં લબ્ધિ આપે, લક્ષ્મણ કીર્તિ જગમા વ્યાપે,
ભાગ્યવંત ભવિજન શાસન આ, પામી કરે કલ્યાણ...૮

ચિત્તવૃત્તિની ચચળતા

ચિત્ત એ બહુ ચચળ છે, અને અવનવી આશા-નિરાશાઓ વચ્ચે એ જ્યારે ચગડોળે ચઢે છે ત્યારે માણસને ચળ-વિચળ કરી નાખે છે, માણસ આકુળ વ્યાકુળ બની જાય છે, એને કઈ સૂઝતું નથી પોતાના સ્વભાવથી એ ચલિત થાય છે કોઈ પણ કામમાં તેનું દિલ ચોંટતું નથી, કામમાંથી તેનું દિલ ઉઠી જાય છે, સુખનાં સાધનો પણ ઘડીભર તેને દુખ આપનારા લાગે છે, એ ખાય છે, પીએ છે, પણ મને કમને, એ કોઈની સાથે વાતચીત કરે છે પણ શું બોલી રહ્યો છુ એનો પણ એને પોતાને ખ્યાલ હોતો નથી અને સામી વ્યક્તિએ શું કહ્યું એ વાત કાને સાંભળવા છતાં સાંભળ્યું ન સાંભળ્યુ બની જાય છે

તે આમતેમ આંટા મારે છે ફાંફાં મારે છે, અને ફેરાફેરા કરે છે પોતાની મુરાદ પૂરી કરવા કોઈનીય સાથે

તેને વાત કરવાનું દિલ થતું નથી, કોઇ વાત કરવા તૈયાર થાય તો તેને વિઘ્ન કે અંતરાય રૂપ લાગે છે.

એ પોતાની મનોકામના પૂર્ણ કરવા ચેનકેન મથે છે, તેમાં તેને નિરાશા મળતાં તે અકળાય છે, મુંઝાય છે અને મળાશય છે એની નજર સમક્ષ એક નવી સૃષ્ટિ ખડી થાય છે. જે વસ્તુ સામે નથી, નજરથી દૂર-સુદૂર છે તે તેની નજર સમક્ષ તરવરે છે અને જે સંમુખ છે તેને તે છતી આંખે, છતા પ્રકાશે જોઈ શકતો નથી. એ જ દુનિયામાં એ ઘૂમે છે. ક્યારે ક્યારે એનું મુખ મ્લાન અને નિસ્તેજ બની જાય છે, ચહેરો ફીક્કો લાગે છે, અને એ ગમગીન બની જાય છે. સૂર્યાસ્ત સમયે જે દશા સૂર્યવિકાસી કમળની થાય છે, તે દશાનો એ સાક્ષાત્ અનુભવ કરે છે, એની બુદ્ધિ બહેર મારી જાય છે, એની અક્કલ કંઈ કામ કરતી નથી, અને તેથી તેનું મુખકમળ કરમાયેલા પુષ્પ જેવું બેહુદું લાગે છે જરાક આશાનાં કિરણો પ્રગટતાં તે ડોલી ઉઠે છે, મનમાં જ મલકાય છે, અને પાયા વગરના ઘર ચણવા તૈયાર થાય છે.

એની માનસિક વૃત્તિઓ કલૂષિત બનતા, લીલાછમ હરીયાળા બાગ-બગીચા કે બંગલાઓ, મંદ મધુર શીતળ પવન, મિષ્ટ ભોજન, મધુર સંગીત અને તાજગી આપનાર વિવિધ સાધનો પણ તે અવસરે તેમે અરુચિકર લાગે છે, અપ્રિય લાગે છે,

જ્ઞાનીઓએ ચિત્તને વાનર જેવું ચપળ કહ્યું છે, ખરે-

ખર પવનથી ય તેની ગતિ, તેનો વેગ વધુ છે, એકપળમાં એ ક્યાંનું ક્યાં દોડી જાય છે, પોતે ક્યાં છે? એનું પણ એને ભાન રહેતું નથી, એ પોતાની શક્તિને પીછાણતો નથી

એ આશાના હવાઈ કિલ્લાઓ બાંધી મનમાં જ રાચે-માચે છે, અહાહા! ચિત્તવૃત્તિઓ માણસને કેટકેટલો અકળ વિકળ કરી નાખે છે જીવનને અશાંત બનાવી દે છે વાતાવરણને ગમગીન કરી નાખે છે, આનંદ-પ્રમોદનાં વિલાસી સાધનો તેને લીમડાના જેવાં કડવાં ઝેર લાગે છે, આમ છતાંય તેને ક્યાંય શાંતિ મળતી નથી, માટે જ શ્રી આનંદઘનજી કહે છે કે-

"મનડું કિમહિ ન બાઝે હો કુંથુજિન મનડું કિમહી ન બાઝે"

કોઈ રીતે આ મન કબજામાં આવતું નથી, માળા ફેરવતાં માળાના મણકાની જેમ મનના મણકા પણ ફરતા જ રહે છે

કારણ એક જ કે અનાદિ કાળથી આપણું મન વિષય વિલાસનાં સાધનોમાં ઓતપ્રોત બની ગયું છે અને એ બાતનાં જ સંસ્કારો પડ્યા છે, વાસના અને કુસંસ્કારોના આત્મા ઉપર થરના થર બાઝ્યા છે, માટે આપણું મન એ તરફ જ દોડ્યા કરે છે

ઈતર દર્શનકારોએ પણ એ જ વાત ઉપર ભાર મૂક્યો છે કે-

શાસ્ત્રવેત્તાઓએ એ માટે અનિત્યાદિ બાર ભાવનાઓ દર્શાવી છે. જે આત્માઓએ ભાવનાથી પોતાનાં હૃદયને ભાવિત કરે છે, તેઓ મહાન બની શકે છે, આદર્શ પુરુષ તરીકે પ્રસિદ્ધિ પામે છે અને અંતે પરમાત્મપદને મેળવી લે છે. મહાકવિઓ અને અનુભવીઓ કહે છે કે–

"મન સાધ્યુ તેણે સઘળું સાધ્યું,
એહ વાત નવિ ખોટી"
"જબ લગ આવે નહીં મન ઠામ
તબલગ કષ્ટ ક્રિયા સવિ નિષ્ફળ
જ્યું ગગને ચિત્રામ. જબ લગ૦

માટે મનને વશ કરવાની અત્યંત જરૂર છે, મનને વશ કર્યા વગર કરેલી કષ્ટ ક્રિયાઓ, તપ, જપ કે ત્યાગ એ નિષ્ફળ જાય છે ગગનમાં ચિત્રામણની જેમ, છાર પર લીંપણની જેમ અને અંક વિહૂણા મીંડાની જેમ કામ આવતી નથી મનને મારવું એ કંઈ સહેલું નથી, એ કંઈ છોકરાની રમત નથી. એક કવિ કહે છે કેઃ—

"મના ! તોયે કિસ વિધ મેં સમજાવું"

હે મન ! તને કઈ રીતે સમજાવું ? જો તું અશ્વ હોત તો તારા ઉપર અસવાર થઈ ચાબુક મારી તને સીધું દોર કરી દઉં અને તું જો હાથી હોત તો અંકુશ દ્વારા તને વશમાં લાવત, પણ હે મન ! એ બધાય કરતા તું કંઈક જોર છે.

એટલે જ અનુભવીઓનું એ કથન છે કે-

सुकर मलधारित्व सुकरदुस्तप तप ।
सुकरोऽक्षनिरोधश्च दुष्करचित्तरोधनम् ॥

માણસ મેલો ઘેલો રહી શકે છે, સામાન્ય વસ્તુથી ચલાવી શકે છે, દુષ્કરમાં દુષ્કર મહીના મહીનાના ઉપવાસની ઘોર તપશ્ચર્યા આદરી શકે છે, શરીરને સુકી લાકડી જેવું કરી નાંખે છે અને બાહ્ય ઇંદ્રિયો ઉપર પણ વિજય મેળવી શકે છે, પરંતુ મનના ઉપર વિજય મેળવવો એ દુષ્કરાતિ દુષ્કર છે આમ છતાંય અભ્યાસથી શું સાધ્ય નથી! કહ્યું છે કે-

अभ्यासेन स्थिर चित्त अभ्यासेनानिलच्युति ।
अभ्यासेन परानन्दो ह्यभ्यासेनात्मदर्शनम् ॥

અભ્યાસથી અદૃશ્ય ચિત્તને પણ વશ કરી શકાય છે, વાયુને કાબૂમાં લાવવાનું કામ ઘણું કઠીન છે છતાં તે પણ અભ્યાસ વડે કાબૂમાં આવી શકે છે અભ્યાસથી શું સાધ્ય નથી! અભ્યાસથી જ માણસ તાડ જેવા ઉંચા વાંસ ઉપર નિરાધાર નાચી શકે છે, સામાન્ય જનને આશ્ચર્યમાં ગરકાવ કરી દે તેવા પ્રયોગો જનાવર જેવા પ્રાણીઓ અભ્યાસથી જ કરી શકે છે એટલે અભ્યાસથી ચિત્ત પણ વશ કરી શકાય છે મહાયોગીઓ પણ અભ્યાસથી જ આગળ વધ્યા છે માટે જ તત્ત્વ દૃષ્ટિઓએ ગાયું છે કે-

सवपा तु पदार्थानामभ्यास कारण परम् ॥

મનને મારવા માટે મહાજ્ઞાનીઓએ વિધવિધ ઉપાયો

તેમ ધ્યાનરૂપ અગ્નિથી કર્મરૂપ કાષ્ઠોને બળતા વાર લાગતી નથી.

જેણે મનને મારવું છે, ચિત્તને વશ કરવું છે, તેણે ઉપર કહ્યા મુજબ આઠ સાધનો અપનાવવા પડશે, જેથી અનાદિકાલથી મલીન બનેલું મન પણ જરૂર વશમાં આવી જશે. અને જ્યાં મન સાધ્યું ત્યાં સઘળું સિદ્ધ થઇ જશે. એટલે આત્માને પરમાત્મા બનતા વાર લાગશે નહિ. માટે મહાપુરુષોએ કથન કરેલા સિદ્ધાંતોને સમજી, હૃદયમાં ઉતારી, જીવનમાં વણી લઈ. મનને મારી અને ચચળ ચિત્તને વશ કરી પરમાત્મપદને પામવા પ્રયત્ન કરવો એ જ સુજ્ઞજનોનું પ્રથમ અને પરમ કર્તવ્ય છે.

શાસ્ત્રકારો ધ્યાન કરવા માટે ખાસ સમય બતાવે છે, તે સમયે ધ્યાન કરવાથી ચિત્ત સ્થિર થાય છે ઉલ્લાસમાં વૃદ્ધિ થાય છે અને આત્મા તન્મય બને છે,

સવારે સૂર્યોદય પહેલા ૨૪ મિનિટ અને સૂર્યોદય પછી ૨૪ મિનિટ એમ ૪૮ મિનિટનો સમય.

બપોરે બરાબર મધ્યાહ્ન–પહેલા ૨૪ મિનિટ અને પછી ૨૪ મિનિટ એમ ૪૮ મિનિટનો સમય

સાંજે સૂર્યાસ્ત પહેલાં ૨૪ મિનિટ અને સૂર્યાસ્ત પછી ૨૪ મિનિટ એમ ૪૮ મિનિટ.

આ પ્રમાણે ત્રણ કાળ ધ્યાન કરવું જોઇએ, પૂર્વ તથા ઉત્તર દિશા સન્મુખ બેસીને હોઠ ન હાલે તેવી રીતે પદ્માસન યા સુખાસને બેસીને સુતરની શ્વેત માળા વડે સ્થિર ટટાર બેસીને શુદ્ધિ ઉપકરણો શુદ્ધ ભૂમિ, શાંત સ્થળ, નીરવ વાતાવરણ, અને મનની આકુળવ્યાકુળતા રહિત ધ્યાન કરવાથી પાપ કર્મોની નિર્જરા થાય છે. દિવસ મંગળમય વીતે છે. જીવન પાવન બને છે, અને અંતે આત્મા અજરામર પદને પામે છે.

"અહં અને મમનું સામ્રાજ્ય"

अह ममति मत्रोऽय मोहस्य नगदाध्य कृन् ।
अयमेवहि नय पूर्वा, प्रति मत्रोऽपि मोहजिन ॥

આ વિશ્વમાં બે તત્ત્વો એવા પ્રકારનાં છે કે જેણે પોતાનું વર્ચસ્વ સમસ્ત જગતમાં જમાવ્યું છે માણસ છતી આંખે આંધળો બની જાય છે એ પ્રતાપ એ બે તત્ત્વોનો છે એ છે અહં અને મમ-યાને હું અને મારું માનવી સમજે છે કે જે છે તે હું છું, બસ મારું ચાલે તો સમસ્ત જગતને મારી આજ્ઞાના બંધને બાંધું, હું એટલે-સર્વસ્વ, મારી આગળ જગત તુચ્છ છે નાચીજ છે સામાન્ય છે, ભલભલા મારી [illegible] છે હું ઘણાયને નચાવી શકું છું ભલભલાને ભોંય ભેગો કરી શકું છું મારા બળ આગળ, મારી શક્તિ સામે અને મારા સામર્થ્ય આગળ સૌ તણખલા તુલ્ય છે હું આમ કરી શકું છું તેમ કરી શકું છું, મારા વડે જ બધું છે હું જ બધાનો

હે મહાનુભાવ! જરા વિચાર કર! જે રૂપ પાછળ તું ગાંડો ઘેલો બન્યો છે, જ્યારે એમાં મુગ્ધ અને મશગુલ બની તું તારું સર્વસ્વ ન્યોછાવર કરવા તૈયાર થાય છે પણ આ રૂપની પાછળ તો જરા જો. આ કાયા એ તો મળમૂત્ર અને વિષ્ટાદિ સાત ધાતુથી ભરેલી કોથળી છે. જેમ કોઈ માણસ આપણને એક સુંદર અને સોહામણી કોથળી અર્પણ કરવા તૈયાર થાય, ભલે પછી તે મખમલની મુલાયમ અને મોહક કોથળી હોય, ચારે કોર કસબનું કામ કર્યું હોય, વચ્ચે હીરા મોતી અને માણેક જડેલા હોય, સ્પર્શમાં ખૂબ કોમળ, દેખાવમાં અત્યંત આકર્ષક આનંદદાયક અને મનોમુગ્ધકર હોય, ચક્ષુ અને હસ્તને ગમે તેવી મનોરમ મનમોહક હોય પણ તને ખબર પડે કે એ કોથળી તો વિષ્ટાથી ભરેલી છે. તો તું એનો સ્પર્શ કરે ખરો? તરત જ જવાબ નકારમાં મળશે, પણ ઓ ભોળા માનવી તું જરા વિચાર કર કે જે રૂપમાં તું મુગ્ધ બન્યો છે, તે કાયા ગમે તેટલી ખૂબ સુરત હોય, ભલે રૂપમાં રૂપાળી હોય, ગમે તેટલી સુંદર અને મોહક હોય પણ ઉપરથી સોહામણી લાગે તેથી કંઈ રાજી થવાનું નથી. કારણ કે આ ઉપરથી રૂપાળી દેખાતી કાયાની અંદર મળ, મૂત્ર, વિષ્ટા, પરુ, લોહી, ચરબી, હાડ, ચામ અને માંસ વગેરે સાત ધાતુઓથી ભરેલી છે. દુર્ગંધથી ભરેલી આ કાયા પાછળ તું શાને ગાંડો ઘેલો બને છે. એક મહર્ષિ આ કાયાને ગંદકીના ગાડવા તરીકે ઓળખાવે છે, સાચે જ આ કાયા ગંદકીના ગાડવા રૂપ છે, અરે આ રૂપના મોહમાં તું તારા ચારિત્રને નષ્ટ ભ્રષ્ટ કરી નાંખે છે, તારા મહામૂલા શિયળનો તું ભંગ કરે છે. જીવનને એમાં વાહોસ કરી ધૂળધાણી કરી નાંખવા

અને પરિણામે દુ:ખદાયી છે, એમાં સુખ છે, એમાં આનંદ છે એ તારી માન્યતા ભૂલ ભરેલી અને ભ્રામક છે, માટે હે ચેતન! ત્હારા આત્માને રૂપમાં આસક્ત બની અપવિત્ર ન બનાવ, તારી કાયાને તું મલીન ન બનાવ, તારા વિચારોને તું મલીન ન બનાવ, ત્રણ ખંડનો માલીક રાજા રાવણ પણ રૂપમાં મુગ્ધ બનતાં પોતાનું સર્વસ્વ ખોઇ બેસે છે અને દુર્ગતિનો મહેમાન બને છે. વાસ્તવમાં હે ચેતન! તું તારા રૂપને નિહાળ, તારા સ્વરૂપને પીછાણ આ બાહ્યરૂપમાં તું મસ્ત ન બન, નહિતર તારી અવદશા થશે.

હે ચેતન! મીઠા, મધુરાં, મોહક અને કર્ણપ્રિય શબ્દો શ્રવણ કરતાં તું ઊંચો નીચો થઇ જાય છે, એ મોહક શબ્દો કાને અથડાતા કાન ઊંચા કરીને એનો આસ્વાદ લેવા તું તલપાપડ બની જાય છે, પણ તને ખબર નથી કે આ કર્ણપ્રિય મધુર શબ્દોની પાછળ પેલા હરણીયા મૃત્યુના મુખમાં ધકેલાયા, વાંસળીના મૃદુ-મંજુલ, મધુર સ્વરોમાં મુગ્ધ બનતાં કેટલાય બિચારા કાળ શિકારીના પંજામાં ફસાઇ ગયા, મોરલીના નાદે વિષધરની શી દશા થઇ? આ છે મધુર મોહક સ્વરનો કરુણ અંજામ!

ચેતન! જરા આંખ ઉઘાડીને જો તો ખરો તું પણ આવા મીઠા, મધુર, મૃદુ-કોમળ અને મંદસ્વરોમાં ન ફસાતો નહિતર તારી પણ આજ દશા થશે. સીને નટીઓનાં ગીતો તને ગમે છે, રેડિયોના ગાણા તને ગમે છે. પણ એ ગીત ગાનના તાનમાં ભાન ભૂલી જઈશ તો તારી શી દશા થશે?

જીભના સ્વાદમાં તરેહ તરેહની વાનીઓ આરોગી ઊંચો નીચો થાય છે અહાહા! કેવી મજા આવે છે. કેવો

દ્વારા પૂર્વ મહર્ષિઓ અને જૈન શ્રમણોના ત્યાગ-તપની વાત અમારા જાણવામાં આવી હતી. પણ એ પ્રાચીનકાળની વાત છે એમ અમે માનતા હતા. પણ આજે નજરોનજર આવા ત્યાગી પવિત્ર જૈન શ્રમણોના ત્યાગનાં દર્શન કરી અને એમની તેજસ્વિતા નિહાળી આપણું હૈયું સહસા એમના ચરણોમાં ઢળી પડે છે. હું એઓશ્રીનો ખૂબ ખૂબ આભાર માનું છું.

ત્યારબાદ આ પ્રસંગની સ્મૃતિ તાજી રહે તે માટે તેમણે સમૂહ તસ્વીરો લીધી હતી આ હાઈસ્કુલમાં ચોમેરથી ૨૫ ગામના બાળકો ભણવા માટે આવતા હતા. એ બધાને તામિલ ભાષામાં તાજેતરમાં જ પ્રગટ થયેલ જૈન ધર્મ-આર્હત ધર્મ પ્રકાશ નામની પુસ્તિકા વિતરણ કરવામાં આવી હતી. સૌ નત મસ્તકે બહુમાનપૂર્વક તેનો સ્વીકાર કરતા હતા.

આ રીતે સર્વત્ર ગુરુદેવ દ્વારા ધર્મનો ઉત્તમ પ્રચાર કરવામાં આવતો હતો અને સૌના ઉપર અનોખો પ્રભાવ પડતો હતો. આજે પણ જૈન શ્રમણો કેવો ભવ્ય ઉપકાર કરી રહ્યા છે! કેવી ઉંચી આપણી શ્રમણ સંસ્થા છે!

(૨)

જ્યારે અમે આરકાટથી મદ્રાસ તરફ વિહાર કરતા હતા ત્યારે એક નાનકડા ગામમાં ધર્મશાળામાં અમારો પડાવ હતો. આરકાટના અનેક ભાવિકો અમારી સાથે આવ્યા હતા. અમારા મુકામથી થોડેક દૂર એક વૃક્ષ હતું તેના

લઈ અમારી સામે જ રહેલા એક તળાવમાં શિકાર કરવા આવ્યો. અમારાથી આવું દૃશ્ય કેમ જોયું જાય. ગુરુદેવે એક સાધુને મોકલી તેને બોલાવ્યો અને ઉપદેશ આપ્યો કે-ભલા માણસ આમ બીજાના પ્રાણ લેવાથી આત્માને કેવાં અને કેટલાં દુઃખો સહન કરવાં પડશે એનો ખ્યાલ છે ? કંઈ પરલોકમાં ભય છે કે નહીં ? ત્યારે તેણે જવાબ વાળ્યો કે મહારાજ ! શું કરૂં ? પેટ પુરતું અનાજે મળતું નથી. એટલે મારે ન છૂટકે આ ધંધો કરવો પડે છે. સાથેના શ્રાવકભાઈએ તેને મદદ કરી અને હંમેશ માટે તેણે શિકારનો ત્યાગ કર્યો.

(૪)

એક માસ પહેલાની જ આ વાત છે. પૂ૦ ગુરુદેવની તબીયત જરા બરાબર ન હતી, એક ડોક્ટર તબીયત જોવા માટે આવ્યો. ડોક્ટરે ગુરુદેવને કહ્યું: મહારાજ શ્રી ! થોડા દિવસ પહેલાં જ મને મળવા એક અમેરિકન અહીં આવ્યો હતો. એને અહીંનું દૃશ્ય જોઈ ઘણો જ અચંબો થયો, તેને થયું કે અમારી પાસે પૈસા છે છતાં શાંતિ નથી. વારંવાર મોટરો બદલીએ છીએ અને રહેવાના ઘરમાંય તૃપ્તિ નહિ. વારંવાર મકાનો બદલીએ છીએ. સુખ અને શાંતિને માટે વલખાં મારીએ છીએ પણ કેમેય સંતોષ નથી.

: ૪૬ :

વિશ્વોદ્ધારક
શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામી

અહિંસાના અવતારસમા શ્રમણ ભગવાન શ્રી મહાવીર સ્વામીના નામથી કોણ અજાણ્યું છે ! આજથી લગભગ ૨૫૦૦ વર્ષ પૂર્વે આ મહાન વિભૂતિનો જન્મ આ ભારતવર્ષના ક્ષત્રિય કુંડ ગ્રામ નગરમાં ક્ષત્રિયકુળમાં શ્રી સિદ્ધાર્થ મહારાજાને ત્યાં રાણી ત્રિશલાદેવીની કુક્ષિથી ચૈત્ર શુક્લ ત્રયોદશીના મંગલ દિવસે બરાબર મધ્ય-રાત્રિએ થયો હતો. આ પુણ્ય પુરુષનો જન્મ થતાં ત્રણે લોકમાં અજવાળાં અજવાળાં પથરાયાં હતા. વિશ્વના સકલ જીવોએ આનંદનો અનેરો આસ્વાદ અનુભવ્યો હતો. સાત ગ્રહો ઉચ્ચ સ્થાનમાં હતાં. ધરતી પણ આનંદથી શ્વાસ લેવા મંડી પડી હતી, દિવ્ય દેવદુંદુભિના નાદથી ગગન ગુંજી ઉઠયું હતું. સર્વત્ર-ગ્રામ નગર-પુર અને જનપદ વાસીઓ આનંદ કલ્લોલ કરતા હતા. પક્ષીઓ કિલકિલાટ કરી રહ્યા હતા. અરે મહાદુઃખી નારક જીવો પણ તે ક્ષણે આનંદ અનુભવી

રહ્યા હતા ઇતિ—દુકાળ આદિ સર્વનો અભાવ હતો વાયુ પણ મંદ મંદ મધુર શીતળ અને સુખપ્રદ વાઇ રહ્યો હતો, ઈંદ્રનું આસન કંપી ઊઠયું હતું ભગવાન શ્રી જિનેશ્વર-દેવનો જન્માભિષેક કરવા માટે પ્રભુને મેરુ પર્વત ઉપર લઈ જવામાં આવ્યા હતા અનેરા ઠાઠથી, અપૂર્વ ઉત્સાહથી અને અનોખી રીતે ભક્તિભાવમયી હેયે ત્યાં પ્રભુનો જન્માભિષેક કરવામાં આવ્યો હતો સિદ્ધાર્થ મહારાજાએ પણ ભારે આનંદથી ભવ્ય રીતે પુત્રનો જન્મ મહોત્સવ ઉજવ્યો હતો તેમના ગુણને અનુરૂપ તેમનું યથાર્થ નામ વર્ધમાનકુમાર રાખવામાં આવ્યું હતું બીજના ચંદ્રની જેમ ધીમે ધીમે તેઓ વધવા લાગ્યા તેમનું રૂપ, તેમનું પુણ્ય, તેમની કાંતિ, તેમનો વિનય, તેમની ચતુરાઇ, તેમનું જ્ઞાન, તેમની શક્તિ, તેમનો પ્રભાવ, તેમનું પરાક્રમ, તેમની વીરતા અને ધીરતા કોઈ અજબ ગજબના હતા ગર્ભમાંથી જ તેઓ નિર્મળ મતિ-શ્રુત અને અવધિ જ્ઞાન ધરાવતા હતા

બાલ્યવયથી જ તીર્થંકર દેવના આત્માઓ અપૂર્વ પ્રભાવશાળી, અપ્રતિમ સૌંદર્યશાળી, મહાન વૈભવશાળી, અસાધારણ શક્તિશાળી અને મહાન સૌભાગ્યશાળી હોય છે તેમનું જ્ઞાન પરિપૂર્ણ હોય છે શરીર નિરોગી અને પ્રસ્વેદરહિત હોય છે સૂર્ય અને ચંદ્રની કાંતિને શરમાવે તેવી તેમનામાં તેજસ્વિતા હોય છે તેમનો દેહ તેમના અંગોપાંગ પ્રમાણોપેત અને ૧૦૦૮ લક્ષણ યુક્ત હોય છે કમળની સુગંધી જેવો સુરભિ એમનો શ્વાસોશ્વાસ હોય છે આહાર, નિહાર અને

વિહાર આ બધું'ય જેમનું અસાધારણ હોય છે. આચાર-વિચાર અને ઉચ્ચાર ઉચ્ચ કોટિના હોય છે. જગતમાં તેઓ અજોડ, અનુપમ અને અસાધારણ વ્યક્તિત્વ ધરાવનારા મહાપુરુષ હોય છે.

શ્રી વર્ધમાનકુમારે આમલકી ક્રીડામાં બાળ વયે અબાળ પરાક્રમ દાખવ્યું હતું. ત્યારથી દેવોએ તેમને વીર તરીકે સંબોધ્યા. માતપિતાએ મોહવશ વર્ધમાનકુમારને ભણાવવા માટે ભારે આડંબરથી પાઠશાળામાં મોકલ્યા પણ ઇંદ્રમહારાજાએ પંડિતજીના મનની શંકાઓ વિષે પ્રશ્ન પૂછતાં શ્રી વર્ધમાનકુમારે તેના તડાતડ જવાબો આપ્યા, આ ઉત્તરો સાંભળી પંડિતજી તો આભા જ બની ગયા. પંડિતજીને થયું કે મારે જ એમની પાસે ભણવું પડશે. સૌ પ્રજાજનો શ્રી વર્ધમાનકુમારની ગંભીરતાના દર્શન કરી આશ્ચર્યમુગ્ધ બની ગયા.

શિશુ અવસ્થા વટાવી યૌવનમાં પગલાં પાડતાં જ તેઓ વૈરાગી બને છે. ત્રીસ વર્ષની વયે તેઓ અનેરા રાજ વૈભવને, સમગ્ર સુખ સાહ્યબીને અને ભોગવિલાસની વિપુલ સામગ્રીને ત્યજી સંસારનો ત્યાગ કરી સંન્યસ્ત અવસ્થા ધારણ કરે છે. યાને સંયમના પુનિત પથે પ્રયાણ કરે છે. જે સમયે જગત ભોગ-સુખ માટે વલખા મારી રહ્યું હોય; એને માટે તલસી રહ્યું હોય, અરે! લક્ષ્મી અને લલના માટે, સત્તા અને સુંદરી માટે માણસો ગાંડાતૂર બની જાય છે, ચોમેર ફાંફા મારે છે, દિન-રાત તે માટે જ પ્રયત્નશીલ

ઘોર તપશ્ચર્યા

અંગીકાર કર્યા પછી ભગવાન મહાવીર ભયાનક
ઘૂમે છે. એકલા હાથે સામી છાતીએ કર્મોની
ઝૂમે છે. સાડાબાર વર્ષ સુધી ઘોર તપશ્ચર્યા આદરે
મહિનાના, પાંચ પાંચ મહિનાના. ચાર ચાર
, ત્રણ ત્રણ, બબ્બે અને મહિનાના મહિના ઉપવાસ
પણ નકોરડા. એટલે તે દિવસોમાં અન્ય ઋષિ
જેમ દૂધ-ફળ-ફળરસ આદિ કંઈ વાપરતા
દિવસોમાં ઉષ્ણ જળનો પણ ઉપયોગ કર્યો નથી.
વરસના સાધના કાળ દરમ્યાન આવી ઉત્કટ
કરતા તેમણે ફક્ત ૩૪૯ દિવસ પારણા કર્યાં છે.
દિવસ જ ભોજન લીધું છે તે પણ એક ટંક અને
દિવસે અને તે પણ માધુકરી વૃત્તિથી અને તે પણ
, કેવી એમની ઘોર અને ઉત્કટ તપશ્ચર્યા,
પણ રોમાંચ ખડા થઈ જાય તેવી અદ્ભુત અને
ની તપશ્ચર્યા હતી. સાડાબાર વર્ષના સાધના
કોઈ દિવસ તેઓ બેઠા નથી, પગ લાંબા કર્યા નથી
દઈને ઉભા નથી, અરે કોઈ દિવસ તેઓ સૂતા
દિવસ તેમણે ઉંઘ લીધી નથી, પલાંઠી વાળીને
વાનું કામ નહિ. ક્યારેક ગોદોહિકાસન, વીરાસન,
વગેરે આસનોએ સ્થિત થતા હતા. સાધકને
કે પ્રમાદ શાનો ! મોટા ભાગે ઉભા ઉભા જ મૌનમાં
નમાં પોતાનો સમગ્ર કાળ વ્યતીત કરતા હતા.
જ રાત્રિમાં શૂલપાણિ યક્ષે કરેલા ઉપસર્ગોના
ભયંકર વેદના થવાથી કુદરતી રીતે શરીરના સ્વભાવથી

નાંખશે. જેથી આપણે હંમેશ માટે આધિવ્યાધિ અને ઉપાધિથી મુક્ત થઈ શાશ્વત સુખના ભોક્તા બનીશું. અનંતના ધામે અનંત આનંદ સાગરમાં ઝૂલીશું.

પ્રભુ મહાવીરનો ઉપદેશ

સર્વજ્ઞ-સર્વદર્શી અને સર્વ શક્તિમાન એ પરમાત્માએ જગતને દિવ્ય સંદેશો પાઠવ્યો હતો કે, 'હે ભવ્યો! ભૂલા કાં ભમો છો, વકરાવે કાં ચઢો છો. આ જગતમાં કોઈ કોઈનું નથી. સૌ સ્વાર્થના સગા છે. કોઈ આપણો દુશ્મન નથી. કોઈ આપણો વૈરી નથી. ખરા દુશ્મનો અને વૈરી તો કર્મો છે. માટે સર્વ જીવો સાથે મૈત્રી ભાવ રાખો. આત્મામાં અનંત જ્ઞાન, અનંત દર્શન, અનંત સુખ અને અનંત વીર્યનો ખજાનો દાટ્યો છે. આત્માની આડે કર્મોના આવરણો આવેલા છે તેના લીધે એ બધી શક્તિઓ, એ બધું જ્ઞાન આપણું ઢંકાઇ ગયું છે, અવરાઈ ગયું છે. જેમ સૂર્યનો પ્રકાશ આડા કાળા વાદળા આવી જતા અવરાઇ જાય છે પણ જ્યારે જોરદાર પવન ફુંકાય છે ત્યારે એ વાદળા વેરવિખેર થઈ જાય છે, અને સૂર્યનો પ્રકાશ ચોમેર પથરાય છે. તેમ કર્મરૂપ વાદળાઓ અહિંસા, સંયમ અને તપરૂપ પવન દ્વારા જો વિખેરી નાંખવામાં આવે તો આપણો આત્મા પણ પોતાનાં સ્વરૂપને પ્રગટાવી શકે છે. ત્રણે લોકના, ત્રણે કાળના સમગ્ર ભાવોને ક્ષણ ક્ષણમાં પલટાતી દુનિયાને જાણવાની અને જોવાની તાકાત આપણા આત્મામાં છે.'

આવું અપૂર્વ તત્ત્વજ્ઞાન આપી ભગવાન મહાવીરે જગત ઉપર મહાન ઉપકાર કર્યો છે પ્રભુ મહાવીર કરુણાના અવતાર, અહિંસાના પયગંબર, દયાના સાગર, વિશ્વના ઉદ્ધારક અને સમતાના ભંડાર હતા આવા એક પરમ પુરુષની સાથે બિચારા અજ્ઞાન આત્માઓ અજ્ઞાનતાથી તુચ્છ નાચીજ વ્યક્તિ સાથે સરખામણી કરવાની બાલિશ ચેષ્ટા કરે છે એ તો સૂર્યને ખદ્યોત-આગીયા સાથે અને રાજાને ગુલામ સાથે સરખાવવા જેવું છે ભગવાન મહાવીરે પ્રરૂપેલા સિદ્ધાંતોને કથન કરેલા ઉપદેશોને જગત જો સારી રીતે સમજે તો આજે જે અશાંતિ અને ક્લેશની હોળી સળગી રહી છે તે આપોઆપ શમી જાય

પ્રભુ મહાવીરને નિર્વાણ પામ્યે આજે લગભગ ૨૫૦૦ વર્ષો વીતવા છતાં એમનો યશોદેહ અમર છે એમણે કરેલો જ્ઞાનનો પ્રકાશ આજે પણ ઝગઝગી રહ્યો છે જેને ઉદ્ધારની તમન્ના છે અને જેને સુખ અને શાંતિની ઇચ્છા છે તેમણે ભગવાન મહાવીરે ચીંધેલા પથે ચાલવું પડશે, એમનો ઉપદેશ જીવનમાં ઉતારવો પડશે અને આચરણમાં મૂકવો પડશે

આજે આપણે અહિંસા, અહિંસાના પોકારો જરૂર કરીએ છીએ પણ એ અહિંસાના પોકાર કરનારાઓ જ આજે અહિંસાના નામે કેવી કત્લેઆમ ચલાવી રહ્યા છે, કેવા હિંસક ઉદ્યોગો અસ્તિત્વમાં આવી રહ્યા છે ઉંદર સંતાન અને વાનર સંતાન જેના સંતાનો છૂટે ચાક

ઉજવાય છે એ શું આ આર્યાવર્તના આસ્તિકોને શોભે! ખરેખર ભારતવાસીઓને આમાં શરમાવા જેવું છે.

પ્રભુ મહાવીરદેવે જગતના જીવોને કલ્યાણનો માર્ગ દર્શાવતા જણાવ્યું કે, 'જેને આત્માનો ઉદ્ધાર કરવો હોય, સાચું સુખ અને સાચી શાંતિ પ્રાપ્ત કરવી હોય, તો જગતના તમામ જીવોનું કલ્યાણ કરો, પછી ભલે તે નાનો હોય કે મોટો હોય, સૂક્ષ્મ હોય કે બાદર હોય એકેન્દ્રિય હોય કે પંચેન્દ્રિય હોય, આ દેશનો હોય કે પરદેશનો હોય, માનવ હોય કે જનાવર હોય, અને તે જાતિ-કુલ કે યોનિમાં જન્મ્યો હોય, ગમે ત્યાંનો હોય. સૌનું એક સરખી રીતે રક્ષણ કરો! કારણ સૌને સુખ ઇષ્ટ છે અને દુઃખ અનિષ્ટ છે સૌ જીવવાને ચાહે છે. કોઇ પણ જીવ આત્મા મરવા નથી ચાહતો. વિષ્ટામાં રહેલો કીડો વિષ્ટામાં રહીને પણ એ જીવનને ચાહે છે. કારણ સૌને જીવન પ્રિય છે, સૌને પ્રાણ વહાલા છે. સર્વસ્વના ભોગે પણ સૌ પોતાનું રક્ષણ કરવા માગે છે. ચક્રવર્તી ચક્રવર્તીનું સમગ્ર રાજ્ય આપવા તૈયાર થાય તોય કોઈની તાકાત નથી કે જીવનની–આયુષ્યની એક પળ વધારી શકે. માટે સૌથી વધુમાં વધુ કિંમતી જીવન છે. હરેકનો આત્મા સરખો છે, ભલે તે કીડી હોય કે કુંજર હોય, નાનો હોય કે મોટો હોય. આ જીવો પોત પોતાનાં કર્મ અનુસાર ત્રિવિધગતિમાં પરિભ્રમણ કરે છે. પણ આત્મા સૌનો સરખો છે. જેમ આપણને દુઃખ થાય છે તેમ સૌને દુઃખ થાય . જેમ આપણા પગમાં જરાક કાંટો વાગે છે ત્યારે

જેમ આંગળી કપાય તો આપણને જ દુઃખ થાય છે અને અંગુઠો કે હાથ કપાય તો પણ આપણને દુઃખ થાય છે કારણ કે એ આપણું જ અંગ છે, એમ દુનિયાના સમસ્ત પ્રાણીઓને જો આપણા અંગોપાંગ તરીકે માનીએ તો કોઈને પણ હેરાન પરેશાન કરવાની વૃત્તિ ન ઉદ્ભવે, કેટલાકો માનવ સેવાના નામે જનાવરોની કત્લેઆમ કરી નાંખે છે. આ વૃત્તિ એ હિંસક વૃત્તિ છે. જાનવરમાં પણ જીવ છે, તે પણ જીવવા ચાહે છે, એને પણ જીવન પ્રિય છે. એ બિચારા નિર્બળ, અનાથ, મૂક અને પોતાનું દુઃખ વ્યક્ત કરવા અસમર્થ છે. બાકી એના ઉપર દુઃખ આવી પડતાં એની આંખોમાંથી અશ્રુધારા વહેતી આપણે જોઈ શકીએ છીએ.

માનવ એક સબળ-બળવાન પ્રાણી છે. બળવાનની એ ફરજ છે કે નિર્બળનું પ્રથમ રક્ષણ કરવું. ઝરણાંનાં પાણી પીનારા ઘાસચારો ચરી નિર્દોષ રીતે પોતાનું જીવન વ્યતીત કરનારા એવા નિર્દોષ જીવો ઉપર જુલમ ગુજારવો કે છરી ચલાવવી કે એમને નિર્દય રીતે પીડવા એ માનવાનું કર્તવ્ય નથી, એ છે દાનવવૃત્તિ, એ છે પાશવવૃત્તિ.

માટે સૌનું એક સરખું રક્ષણ કરો એ ઉપદેશ ભગવાન મહાવીરનો હતો અને છે. ભગવાન મહાવીરે કથન કરેલ કર્મનું બારીક તત્વજ્ઞાન એ ખાસ જાણવા જેવું છે, જેના ઉપર હજારો નહિ બલ્કે લાખો શ્લોક પ્રમાણ વિવરણ છે. જીવ કોને કહેવાય? અજીવ કોને કહેવાય?

પુણ્ય પાપની વ્યાખ્યા આત્માનું સ્વરૂપ, આત્મા કર્મના બંધનોથી કેવી રીતે છૂટે વગેરે ખૂબ સુંદર રીતે યુક્તિ દલીલથી ઝીણવટ પૂર્વક સમજાવ્યું છે

ભગવાન મહાવીરે પ્રરૂપેલો સ્યાદ્વાદ સિદ્ધાંત એ ખાસ જાણવા સમજવા જેવો છે જૈનધર્મનો એ પાયો છે સઘળાય ધર્મોને એ પોતાનામાં સુંદર રીતે સમાવી લે છે માટે જ તેને સાગરની ઉપમા આપવામાં આવી છે અન્ય દર્શનો એક એક નયને, વસ્તુના એક અંશને સ્વીકારે છે માટે તે સરિતા સમાન છે બધી નદીઓ છેવટે સાગરમાં જઈને મળે છે સ્યાદ્વાદ એટલે સાપેક્ષવાદ અને એકાન્તવાદ, સ્યાદ્વાદ એટલે વસ્તુનું યથાર્થ કથન સ્યાદ્વાદને કોઈ સંશયવાદ કહી યથેચ્છ પ્રલાપો કરવા તૈયાર થાય છે એ એમની અનભિજ્ઞતાનો એક નમૂનો છે સ્યાદ્વાદ સિદ્ધાંતને જો યથાર્થ સમજવામાં આવે તો સઘળાય વિરોધો સ્હેજે શમી જાય, ઝઘડા-ટંટા મટી જાય અને સર્વત્ર શાંતિ સ્થપાય

ભગવાન શ્રી મહાવીરદેવે અપરિગ્રહવાદની પ્રરૂપણા કરી જગતને સંતોષી જીવન ગાળવાનું શીખવ્યું જરૂરી બાબતને ઓછી કરી સાદાઈથી જીવન જીવવાની પ્રેરણા કરી લોભવૃત્તિ-પરિગ્રહવૃત્તિ એ માણસને અશાંત અને આકુળ વ્યાકુળ બનાવી દે છે કરોડો હોવા છતાં એના જીવનમાંથી શાંતિ દૂર-સુદૂર ચાલી જાય છે થોડું મળવા છતાં એમાં જ જો સંતોષ રાખવામાં આવે તો તે વ્યક્તિ કોટ્યાધિપતિ કરતાં પણ અધિક સુખનો અનુભવ કરે છે.

સિરવા છે. જન્મ મરણની ગોદીમાં અનાદિ કાળથી આ આત્મા જકડાયેલો છે, કર્મના એ બંધનોને તોડવા અને સર્વથા મુક્ત થવા અનંતજ્ઞાની શ્રી જીનેશ્વર દેવોએ પ્રરૂપેલો અને સ્વયં આચરેલો માર્ગ જ સ્વીકારવો રહ્યો

બાલબ્રહ્મચારી નિસ્પૃહ શિરોમણી પ્રાતઃ-પ્રાર્થ્ય જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્ વિજયકમળસૂરીશ્વરજી મહારાજનો લબ્ધિચંદને શુભ સમાગમ થાય છે. પરિણામે ૧૯ વર્ષની ભર યુવાવસ્થામાં તેમણે સંસારનો ત્યાગ કરી આત્મસાધના માટે ચારિત્રને અંગિકાર કર્યું. અને મુનિશ્રી લબ્ધિવિજયજીના નામથી પ્રસિદ્ધ થયા. દીક્ષા લીધા પછી સતત સ્વાધ્યાય પરાયણતા, શુભનિષ્ઠા, અપૂર્વ તમન્ના, અવિરત પુરુષાર્થ, ગુરુશુશ્રૂષા અને સ્વ-પર કલ્યાણની ભાવના, આ બધા કારણે તેઓશ્રી બહુશ્રુત અને ખ્યાતનામ બન્યા, અનોખી પ્રભાવક પ્રવચનશક્તિ, અતુલ વાદ શક્તિ, કાવ્યશક્તિ, અપૂર્વ ગ્રન્થગુંથનકળા. આ બધા ઉપરાંત તેઓશ્રીની ખરી વિશેષતા તેમના જીવનની ઉચ્ચતા, શાંતસ્વભાવ, મીઠીવાણી, હૃદયની કોમળતા, ઉદારતા, નિસ્પૃહતા અને સરળતામાં હતી. તેઓશ્રીના કેટલાક સંસ્મરણો અત્રે હું રજૂ કરું છું.

વિદ્યાભ્યાસ

મુનિશ્રી લબ્ધિવિજયજીએ (સ્વ. પરમ ગુરુદેવે) પ્રકરણો, કર્મગ્રન્થ, ભાષ્ય, વ્યાકરણ, કાવ્ય, કોષ, જ્યોતિષ, છંદ. અલંકાર, ષડ્દર્શન, આગમ શાસ્ત્ર, નવ્યન્યાય, પ્રાચીન-

ન્યાય, અનેક પ્રકીર્ણ ગ્રન્થોનું-અવલોકન અને નિરીક્ષણ કર્યું હતું બહુ થોડા જ સમયમાં તેઓ બહુશ્રુત અને ઉચ્ચ કોટિના વિદ્વાન બન્યા હતા

વ્યાખ્યાન વાચસ્પતિ –

૪ સૂરિદેવની વક્તૃત્વકળા સોળે કળાએ ખીલેલી હતી, નાની વયથી જ તેઓશ્રી વક્તા તરીકે પ્રસિદ્ધિ પામ્યા હતા, એ તો મુલતાન જેવા અનાર્ય પ્રદેશમાં જ્યારે તેઓ વિચરતા હતા તે વખતના પ્રસંગથી જાણી શકાય છે ૨૭-૨૮ વર્ષની ભરયુવાવસ્થામાં હિન્દી ભાષામાં સુંદર છટાથી બુલંદ સ્વરે મુલતાનમાં જ્યારે તેઓશ્રીના પ્રવચનો થતાં હતાં ત્યારે એક-એક વ્યાખ્યાનમાં સેંકડો જનેતરો માંસાહારનો ત્યાગ કરતા હતા, હજારો માઈલના પ્રવાસમાં ઠેર-ઠેર તેમણે જાહેર વ્યાખ્યાનો આપ્યા છે, જે વ્યાખ્યાનો શ્રોતાજનોના હૃદયમાં ભારે અસર ઉપજાવતા હતા રાજામહારાજાઓએ, રાજ્યકર્મચારીઓએ, દેશનેતાઓએ, શ્રીમંતોએ ધીમંતોએ, ઓફીસરોએ અને પ્રોફેસરોએ અને આબાલવૃદ્ધોએ તેઓશ્રીની વૈરાગ્ય નીતરતી દેશનાના અમીપાન કરી જીવનને ધન્ય બનાવ્યું છે, સેંકડો-હજારો નહી પણ લાખો માણસો તેઓશ્રીના ઉપદેશામૃતનું પાન કરી પાવન બન્યા હતા માંસાહારીઓ માંસાહારનો ત્યાગ કરતા હતા, મદિરા-પાન કરનાર સદંતર મદિરાનો ત્યાગ કરતા હતા, ક્રૂર-હિંસક અને શિકારીઓ પણ હિંસાનો ત્યાગ કરી અહિંસક બનતા હતા અનેક આત્માઓ સદાચાર-સત્ય-નીતિ અને

નકલો અત્યાર પણ મળી શકે. જેનાં ભાવપૂર્ણ ચાલુ જ રહે છે. એ તેઓશ્રીના કાવ્યોની લોકપ્રિયતાનો સચોટ પુરાવો છે. ત્યારે જ તેઓશ્રીને કવિકુલ કિરીટના માનવંતા બિરુદથી સૌ ઓળખે છે અને આજે જ તેઓશ્રી કવિકુલકિરીટ હતા કારણ કે એમનો વારસો એમના શિષ્યોમાં પણ ઉતર્યો છે અને કેટલાક આજ કવિ તરીકેની ખ્યાતિને પણ વર્યા છે. કેવળ ગુજરાતી ભાષામાં જ કાવ્યોની રચના કરી છે એવું નથી પણ ઉર્દુ, હિન્દી તથા સંસ્કૃત ભાષામાં પણ તેમણે ઘણી સુંદર રચનાઓ કરી છે, ચૈત્યવંદન ચતુર્વિંશતિ વૈરાગ્યરસમંજરી, મેરુત્રયોદશી કથા વગેરે અનેક ગ્રન્થોમાં તેઓશ્રીનું કાવ્ય કૌશલ્ય ઝળકી ઊઠે છે.

કવિત્વ શક્તિદ્વારા પણ તેઓશ્રીએ શાસનની અનેરી પ્રભાવના કરી છે.

વાદવિવાદ

પૂ. સ્વ. ગુરુદેવેશને અનેકવાર અન્ય દર્શનીઓ સાથે વાદ-વિવાદ કરવાનો પ્રસંગ ઉપસ્થિત થયો છે, તેમાં તેઓશ્રીએ હરેક હરેક સ્થળે વિજય મેળવી જૈનશાસનની જય પતાકા ફરકાવી છે, તેઓશ્રીની બુદ્ધિ કુશાગ્ર હતી તીક્ષ્ણ તર્ક શક્તિ હતી, તેઓશ્રી સ્વ-પર શાસ્ત્રોના પરમ અભ્યાસી હતા, દર્શન શાસ્ત્રોમાં નિષ્ણાત હતા, બોલવાની છટા પણ સામાને આંજી દે તેવી અનોખી હતી. સ્વર બુલંદ અને પહાડી હતો અને તેઓશ્રીનું વ્યક્તિત્વ પણ પ્રભાવસંપન્ન હતું.

પૂ. મહારાજશ્રી જોડા હતા. જડબાતોડ જવાબથી મુકુન્દા-શ્રમે પોતાની હાર કબૂલી અને વિજય ગુરુદેવને વર્યો, આથી જૈન ધર્મની અપૂર્વ પ્રભાવના થવા પામી હતી.

પંજાબમાં પણ વાદ-વિવાદનો પ્રસંગ ઊભો થતાં ત્યાં પણ વાદ-વિવાદમાં વિજય મેળવ્યો હતો. ખરેખર તેઓશ્રી વાદી વિજેતા હતા. વાદીને પણ આઠ પ્રભાવકોમાં ગણાવ્યા છે એ વાત વાચકો ન ભૂલે.

ગ્રન્થ રચના

સ્વ. સૂરીશ્વરજીએ પોતાના ૫૮ વર્ષના દીર્ઘ દીક્ષા પર્યાયમાં ૩૮ જેટલા અનુપમ ગ્રન્થોની રચના, સંકલના, અને સંપાદન કર્યું છે. ગુજરાતી, હિન્દી, ઉર્દૂ અને સંસ્કૃત ભાષામાં પણ તેમણે વિવિધ વિષય પર વિવિધ ગ્રન્થો રચ્યા છે. પૂર્વાચાર્યના દાર્શનિક ગ્રન્થોનું મહાન ભગીરથ પ્રયત્નથી સંપાદન કર્યું છે અને અનેક ગ્રન્થોનું સંકલન કર્યું છે. આટઆટલા વિશાળકાય ગ્રન્થોની સંપાદન, સંકલન અને નવ્યરચના કરવામાં કેટ-કેટલો પુરુષાર્થ આદર્યો હશે! સમયનો કેટલો ભોગ આપ્યો હશે! કેટ-કેટલા શાસ્ત્રોનું અધ્યયન અને નિરીક્ષણ કર્યું હશે! અને ગુરુકૃપા પણ કેવી ઉતરી હશે! સરસ્વતી પણ કેટલી પ્રસન્ન હશે! આળસ એમના અંગમાં નહોતી, પ્રમાદને તેઓ જાણતા નહોતા, આવી અનુપમ અપ્રમત્તતા અવિરત-ભગીરથ પુરુષાર્થ હતો, શાસન સેવાની

અપૂર્વ લગની હતી, અને ભવ્ય જીવોના કલ્યાણની મન
ભાવના પ્રેમની રગે રગમાં ભરી હતી ત્યારે જ તેઓશ્રી
આવા ઉત્તમ કોટિના ગ્રન્થોની રચના કરી શક્યા છે
તેમાંના કેટલાક ગ્રન્થો લોકભોગ્ય છે, કેટલા વિદ્વદ્ભોગ્ય
છે અને કેટલાક તો કાશીના દિગ્ગજ પંડિતોને પણ
સમજવા કઠીન પડે તેવા ઉચ્ચ કોટિના છે

સાહિત્ય જગતમાં પણ તેઓશ્રીએ પોતાનો નોંધપાત્ર
ફાળો આપ્યો છે અને અવનવા ગ્રન્થોની રચના અને ત પા
દ્વારા જૈનશાસનની અપૂર્વ સેવા બજાવી છે

: ૪૯ :

તપનો મહિમા

વાત તાજી જ છે. તલેગામ ઢમઢેરાનો બનેલો આ સાચો બનાવ છે. ત્યાંના એક આધેડ વયના ભાઈને વર્ષોથી મીઠા પરમીયાનો રોગ હતો. રોગ નાબૂદ કરવા આ ભાઈએ ડોકટરના ઓટલા ઘસ્યા, વૈદ્યોની પરેજી પાળી, પૈસાના પાણી કર્યા, અનેક ઔષધનું સેવન કર્યું; અને થાય તેટલા ઉપચારો કર્યા. પણ રોગ ન મટ્યો તે ન જ મટ્યો. અંતે ભાઈ કંટાળ્યા અને ખૂબ જ નિરાશ બની ગયા. કર્મનો ઉદય માની શાંતિથી બેઠા.

એક વખત ગામમાં એક તપસ્વી મુનિમહારાજની પધરામણી થઈ. આ ભાઈ ત્યાગી મહાપુરુષનું પ્રવચન શ્રવણ કરવા માટે ઉપાશ્રયે ગયા વ્યાખ્યાનમાં તપનુ વર્ણન ચાલતું હતું. તપનો અજબ પ્રભાવ છે. તપથી ઘોર ચીકણા કર્મો પણ નાશ પામે છે. ઋદ્ધિસિદ્ધિ અને લીલા લહેર થાય છે તપના પ્રભાવને દર્શાવનારા અનેક દાખલાઓ

: ૫૭ :

ગીતાર્થ—ગુરુદેવ

પૂર્વકાળની શાસ્ત્રોક્ત આ વાત છે, એક વખત એક નગરમાં આચાર્ય મહારાજની પધરામણી થઇ. તેમનું જ્ઞાન અગાધ હતું. તેઓ સ્વપરશાસ્ત્રના જાણકાર હતા, અને પ્રમાણ-રણુ વિદ્વાન હતા. તેમનું શરીર પણ હૃષ્ટપુષ્ટ હતું. તેઓશ્રી પ્રતિદિન પોતાના શિષ્યોને અપ્રમત્તપણે આગમ વાંચના આપતા હતા. ટેકા માટે પાછળ પાટિયાનો પણ ઉપયોગ નહોતા કરતા.

આ જ નગરમાં થોડા વખત પછી બીજા એક આચાર્ય મહારાજ પધાર્યા. તેઓ ઉત્સર્ગ અને અપવાદના જાણકાર હતા. ભારે વિદ્વાન હતા. અને તેઓશ્રી પણ શિષ્યોને પ્રતિદિન વાંચના આપતા હતા. પણ શરીરે બહુ જોરદાર ન હોતા. જેથી પાછળ ટેકા માટે પાટિયાદિનો ઉપયોગ કરતા હતા.

જેઓ શરીરે જોરદાર હતા, ટેકા માટે પાટિયાદિનો ઉપયોગ નહોતા કરતા—એ સમર્થ સૂરિપુંગવને એક શ્રાવકે પૂછ્યું. ગુરુદેવ! આપશ્રી તો પાટિયાદિનો ઉપયોગ નથી કરતા. પણ અમુક આચાર્ય તો કરે છે:

શ્રાવકના મુખેથી આ શબ્દો સાંભળતાં, આચાર્ય મહારાજે જણાવ્યું મહાનુભાવ! એ શરીરે કમજોર છે, પાટિયાદિનો ઉપયોગ કરે એમાં શું વાંધો? હું શરીરે સશક્ત છું એટલે મને કાંઇ તેની જરૂર નથી.

[illegible]નો ઉત્કર્ષ બતાવવા ખાતર ઉપર્યુક્ત આચાર્ય

: ૫૧ :

—: આરાધનાનું મહત્વ :—

ત્રિકાલાબાધિત અવિચ્છિન્ન પ્રભાવશાળી શ્રી જૈનશાસનમાં આરાધનાના અગણિત પ્રકારો દર્શાવવામાં આવ્યા છે. આરાધનાના આ અસંખ્ય પ્રકારના યોગમાંથી એક પણ યોગની અવગણના કર્યા સિવાય, સાધકને જેમાં વધુ રસ પડે, જેમાં વધુ ભાવ અને ઉલ્લાસ જાગૃત થાય, એવા એક પણ યોગની અને એક પણ પ્રકારની આરાધનામાં સાધક જો અનન્યમને પરમ આસ્થાપૂર્વક પવિત્ર ભાવે આરાધનામાં તન્મય બને તો બેડો પાર થયા વગર રહે નહિ, એ નિઃસંદેહ હકીકત છે.

પણ શરત એટલી કે એ આરાધનામાં સહેજ પણ વિરાધનાની ગંધ હોવી ન જોઈએ અને તે નિષ્કામ ભાવે આચરેલી હોવી જોઇએ, કારણ કે આરાધના એ અમૃત છે. જ્યારે વિરાધના એ વિષ છે, અરે! હળાહળ વિષ છે. આ વિરાધનારૂપ વિષ એ આપણા આરાધનારૂપ અમૃતનું ઝેરમાં પરિવર્તન કરી નાંખે છે. એવું ન થાય કે "આંધળી દળે અને કુલડીમાં કંઈ ન મળે." કારણ કે દળેલ વસ્તુને કૂતરું બધુંય હોઇયાં કરી જાય છે, એ આંધળીને ખબર પડતી નથી.

એક તરફ આરાધના કરતા રહીએ અને બીજી તરફ જો અજાણ્યે વિરાધના કરતા હોઈએ, તો આપણી પણ એ દશા થવાની.

જ આત્માને મુક્ત કરે છે. જેમ તો અનુત્તર વિમાનના દેવોને તેત્રીસ હજાર વર્ષે ભૂખ લાગે છે, તેથી કંઈ તેત્રીસ હજાર વર્ષના ઉપવાસનો તેમને લાભ મળતો નથી, કારણ કે તેમાં કર્મનિર્જરાની બુદ્ધિ નથી. માણસ ઉપવાસી કરવા જાય છે અને ભૂખ્યા રહેવું પડે છે તેનો તેટલા કલાકનો તપ ગણાતો નથી. એની ગણના લાંઘણમાં જ થાય છે. ઉત્થાન, કર્મ, બળ, ઉત્સાહ અને વિઘ્નજય ભગવાને પ્રરૂપેલા આ પાંચ સિદ્ધાંતોને જીવનમાં ઉતારી "દેહં પાતયામિ કાર્યં સાધયામિ વા" એ સૂત્રને નજર સમક્ષ રાખી, જેઓ શ્રી જિનેશ્વરદેવે કથન કરેલી આરાધના-સાધનામાં તન્મય બનશે, તેઓ અવશ્ય સંસારસમુદ્ર તરી જશે, સિદ્ધ થશે, બુદ્ધ થશે અને મુક્ત બનશે

: ૫૨ :

કચ્છ દેશોદ્ધારક-જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્ વિજય લક્ષ્મણસૂરીશ્વરજી મહારાજ

પરમ પ્રભાવક-પ્રખર વિદ્વાન સ્વ. પૂ૦ પાદ આચાર્યદેવ વિજય લક્ષ્મણસૂરીશ્વરજી મહારાજના પુણ્ય નામથી જૈનેતરો સુપરિચિત જ છે.

તેમનું વક્તૃત્વ અત્યંત પ્રભાવશાળી હતું. જેમ પાવો વાગે અને નાગ ડોલી ઉઠે તેવી તેમની વાણીની મીઠાશથી શ્રોતાજનો ડોલી ઉઠતા હતા. આત્મા, કર્મ વગેરે ગહન વિષયને પણ અત્યંત સરળ-સુંદર શૈલીમાં રજુ કરવાની કળા હસ્તગત કરી હતી. હજારો નહિ બલ્કે લાખો હૈયાનું જબ્બર આકર્ષણ કર્યું હતું તેમની વ્યાખ્યાન સભા સમા-ધારણ રહેતી હતી વ્યાખ્યાનપીઠ પર અદ્ભુત વ્યક્તિત્વથી શોભતા કેસરીસિંહજીની જેમ ગાજી ઉઠતા હતા. પ્રથમ તબક્કે જ તેઓ સૌના દિલ હરી લેતા હતા, સૂરિમંત્રની પાંચ પીઠ-પ્રસ્થાનની આરાધના વિધીપૂર્વક કરી હતી. તેમનો વાસક્ષેપ લેવામાં સૌ ગૌરવ અનુભવતા હતા, કેટ-લીકવાર અજબ ચમત્કારો પણ સર્જાતા હતા.

તેઓશ્રીએ ભારત વર્ષમાં દૂર-દૂરના પ્રદેશોમાં ૨૦ હજાર માઈલનો વિહાર કરી લાખો જૈન-જૈનેતરોના હૃદ-યમાં અપૂર્વ સ્થાન જમાવ્યું હતું. તેમાંય દક્ષિણ દેશની મહાયાત્રામાં તેઓશ્રીએ જે લોકોપકાર કર્યો છે તે અવર્ણ-નીય છે. જેનો "દક્ષિણમાં દિવ્યપ્રકાશ" નામના વિશાળ-કાય ગ્રન્થમાં ટૂંકમાં નિર્દેશ કરવામાં આવ્યો છે જે વાંચતા વાચકોના હૈયા ડોલી ઉઠે તેમ છે. વર્તમાનકાળમાં થયેલા જૈનાચાર્યે જૈનશાસનની કેવી જ્વલંત ધર્મપ્રભાવના કરી જૈનશાસનનો વિજય ધ્વજ લહેરાવ્યો છે, તેથી જ દક્ષિણના સંઘો "દક્ષિણ દીપક અને દક્ષિણ દેશોદ્ધારકના માનવંતા બિરૂદથી તેમને નવાજતા હતા. તેઓશ્રી ઉદારતા, નિખા-લસતા, નીડરતા, શાસનની અપૂર્વ ધગશ, મૈત્રીભાવ વિ. ઓથી સમૃદ્ધ હતા. "આત્મ તત્ત્વ વિચાર, કર્મ

હસ્તપ્રભસૂરીશ્વરજી મહારાજ

ઉત્ત પ્રકાશ અને નમસ્કાર મહિમા ” જેવા અદ્ભુત ગ્રન્થો
તેમની વિદ્વતાના અપૂર્વ દર્શન કરાવે છે જેની હિન્દી અને
અનેક આવૃત્તિઓ બહાર પડી ચુકી છે અને અત્યન્ત
લોકપ્રિય બની ચૂકી છે

તેઓશ્રીના વરદ હસ્તે અનેક સ્થળે જિનમંદિરો–
જ્ઞાનમંદિરો નિર્માણ થયા છે અને ઠેર ઠેર પ્રતિષ્ઠા–મહોત્સવો
અને અંજનશલાકાઓ થવા પામી છે ઠેર ઠેર ઉપધાન
ઉજમણા, પાઠશાળાઓ તેમ જ નીપજી અને દાદરમાં
શ્રી આત્મ-કમલ-લબ્ધિ સૂરીશ્વરજી જૈન જ્ઞાનમંદિરો નિર્માણ
થયા છે સેંકડો વ્રતધારીઓ અને નવ્યાત્મા આત્માઓએ
તેમનો ઉપદેશ ઝીલીને પ્રવ ધના પુનિત પથે પ્રયાણ કર્યું
છે અને હજાર હાંકીઓ માર–મંદિરને અર્પણ ન કરની
પ્રતિજ્ઞાઓ લીધી છે શિકારીઓએ શિકાર છોડ્યા છે
મૈસુર સ્ટેટમાં સદાને માટે વાર ... અને તેથી પણ
વધારે દિવસ કતલખાના બંધ રાખવાના ઠરાવ થયા છે
અનેક નગરના નગરપતિઓએ મોટી નાના સન્માન પત્રો
એનાયત કર્યા છે

ઋષિ તેવા અજ્ઞાન ... પણ નીડરતાથી સત્ય
પ્રમાણ કરતા હતા ... અને ... વાત–
વાસ્તવ તે માટે તેઓ ... કર્યા હતા
પૂ. ગુરુદેવની ... તેઓશ્રીના વરદ હસ્તે સં. ૧૯૬૩
... ના ... પ્રદેશમાં ... ઉપ–
પદથી અલંકૃત થયા હતા ... વર્ષની ઉંમરે પણ
યુવાનોને શરમાવે એવા જુસ્સાથી ... પણ

કોની જનમેદનીને સંબોધતા હતા, પડકારતા હતા. સિંહ જેમ ગર્જતા હતા. કોઈની શેહશરમમાં ન તણાતા સિદ્ધાન્તના માટે સર્વસ્વ અર્પણ કરવાની તૈયારી હતી. ઠેર ઠેર તેમણે જાહેર પ્રવચનો યોજી લાખો જૈન-જૈનેતરોને-સમસ્ત જનતાને સન્માર્ગે ચઢાવ્યા હતા.

પૂ૦ ગુરુદેવે લાખોની સંખ્યામાં નવકાર મંત્રનો અને સૂરિમંત્રનો જાપ કર્યો છે. રાતના બાર વાગ્યા સુધી પ્રૌઢ વયે પણ ઉભા ઉભા જાપ કરતાં હતા. અંતિમ દિવસે પણ બે વાગ્યા સુધી જાપ કરી રહ્યો અને નવકાર મંત્ર શ્રવણ કરતાં કરતાં અત્યંત સમાધિપૂર્વક તેઓ ફા. વદ ૯ ના કાળધર્મ પામ્યા હતા.

શુદ્ધ પ્રરૂપણાનો મોટો ગુણ હતો, શ્રદ્ધા અવિહડ હતી. ક્રિયામાં અપ્રમત્તતા હતી. વાણીમાં અપૂર્વ પ્રભુત્વ આકર્ષણ અને બળ હતું—અનેક રાજા-મહારાજાઓ, મીનીસ્ટરો, પંડિતો અને અમલદારો તેમના દર્શને આવ્યા હતા. દર્શનની ઉત્કંઠા ધરાવતા હતા. વિ. સં. ૨૦૨૮ ફા. વદ ૯ ના ડાભર-જૈન જ્ઞાનમંદિરમાં કાળધર્મ પામતા ઠેર ઠેર તેમની પુણ્ય સ્મૃતિ નિમિત્તે મહોત્સવ યોજાયા હતા. તેમની પાછળ તેઓશ્રીના પ્રતીકરૂપ આચાર્ય વિજય કીર્તિચંદ્રસૂરિજીને મુકતા ગયા છે. તેઓ પણ ગુરુકૃપાના બળે અપૂર્વ શાસન પ્રભાવના કરી ગુરુદેવના નામને ઉજમાળ કરી રહ્યા છે.

વંદન હો સૂરિશ્વરજીને........

ગુરુ ભક્ત